

Jyväskylän Yliopisto
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Filosofian opetusohjelma
Pro gradu-tutkielma
Huhtikuu 2000

LUONTO JA ELÄIMET IHMISEN ALAISUUDESSA
VUOSITUHANNEN VAIHTEESSA

Pro gradu-tutkielman laatija
Raili Alaviiri

SISÄLLYS

Tiivistelmä	2
1. Johdanto	3
2. Luonnon ja eläinten hyväksikäytön perusteita	5
2.1. Historiaa	5
2.2. Arvoteoreettista tarkastelua	9
3. Eläinten hyödyntäminen	14
3.1. Eläinten välineellistämisestä	14
3.2. Koe-eläintoiminnasta	16
3.3. Geenitekniikan tarkastelua etiikan näkökulmasta	20
4. Tietoisuus	25
4.1.1. Määritelmästä	25
4.1.2. Sielunelämä	26
4.1.3. Psykkisiä tasoja	28
4.1.4. Vaistot ja vietit	31
4.1.5. Tajunnan ilmiöt	32
4.1.6. Pragmaattinen tietoisuuden määritelmä	33
4.2. Kognitivistisesta näkökulmasta	36
4.2.1. Järki ja informaation käsittely	36
4.2.2. Kieli	40
4.3. Sentientistisesta näkökulmasta	46
4.3.1. Eläinten kyky kärsiä	46
4.3.2. Eläinten hyvinvointi ja oma hyvä	49
5. Luonto, eläimet ja ihmiset vuosituhannen vaihteessa	52
5.1. Kääntyykö luonnon ja eläinten riisto ihmistä itseään vastaan?	52
5.2. Julkisuudessa käytyä keskustelua luonnon ja eläinten kohtelusta	60
6. Lopuksi	65
7. Lähteet	69

Tutkielman nimi: Luonto ja eläimet ihmisen alaisuudessa
Tekijä: Raili Alaviiri / (Ohjaaja Jussi Kotkavirta)
Koulutusohjelma: Yhteiskuntatieteiden tieteenalalla / pääaine filosofia
Työn laji: Pro gradu-tutkielma, Sivuja 71
Aika: Huhtikuu 2000
Julkaisupaikka: Jyväskylän yliopisto

Tiivistelmä

Mieltäni on askarruttanut eläimiin kohdistuva epäoikeudenmukaisuus ja välinpitämättömyys niiden tuntemuksia kohtaan. Nykyinen, taloudellisiin voittoihin pyrkivä ajattelutapa eettisen tarkastelun pohjalta nähtynä näyttää yhä vähättelevästi jättävän huomiotta, miten epäinhimillisiin elämäntiloihin eläimet saattavat joutua tehdasmaisiksi muodostuneissa, tehostettuja keinoja käyttävissä suurtalouksissa. Julkisuuteen on päässyt tietoja ei vain eläinten epätyytyttävistä kasvatus- ja hoito-olosuhteista vaan myös eläinkuljetuksissa, teurastamoissa ja koe-eläinlaitoksissa tapahtuvista julmuuksista, joita pyritään pitämään salassa mm. estämällä toimittajien ja kuvaajien pääsy laitoksiin.

Työni lähtökohtana otin tehtäväkseni selvittää, mistä ovat peräisin ne perinteet ja ajatustottumukset, jotka edelleen oikeuttavat ja sallivat eläinten kohtelun ihmistä alemmina olioina, vailla tietoisuutta ja kykyä tuntea ahdistusta, kipua ja kärsimystä? Miten ihminen perustelee paremmuutensa? Minkälaisiin arvoteorioihin nykyinen luonnon ja eläinten välineellistämisen käytäntö perustuu? Mitä seurauksia siitä on ollut myös ihmiselle itselleen jo nykyajassa ja onko toivoa, että ihminen tulevaisuudessa havahtuisi huomaamaan luonnon- ja eläinsuojelijoiden osoittaman riiston ja holtittoman luonnonvarojen tuhlaamisen tuhoavuuden?

Tutkimusmenetelmänä käytän eri asiantuntijoiden julkaisujen referointia ja julkisuudessa käytyjen keskustelujen päätelmiä tuoden niissä esille kysymyksien kannalta olennaisesti eteenpäin vieviä näkökohtia. Teksteihin pohjautuvan analyysin johtopäätökset sisältyvät käsittelyosioihin tai viimeistään loppukatsaukseen. Lähdetietoina käytän pääasiassa Leena Vilkan teosta *Eläinten tietoisuus ja oikeudet* (1996). Täydentäviä tietoja olen hankkinut monien kotimaisten ja ulkomaisten filosofien julkaisuista.

Tiedon puute, yleinen vieraantuminen luonnosta ja eri eläinlajien elämäntavoista on vähentänyt kiinnostusta välineellistävän ajattelutavan seurauksista. Kiireisessä, nautinnonhakuisessa elämässä ei ole aikaa pohtia etäälle jääviä, näkymättöminä pysyviä eläinjoukkojen kohtaloita tehotuotantolaitoksissa. Eläintuotteiden kuluttaja ei tiedä eläinten herkkyydestä kokea erilaisia asioita; sitä kun ei tiedä asiaa tutkineet tiedemiehetkään, niin monet asiat ovat vielä hypoteesien varassa. Ihminen väheksyy tarpeettoman paljon eläinten arvokkaita ominaisuuksia oman ylivertaisen älykkyytensä kustannuksella. Taloudellisen edun annetaan määrätä kaikesta. Eläinten tilanne näyttää vielä lohduttomalta, joskin luonnon- ja eläinten suojelijat sekä yksityiset henkilöt ovat vetoomuksillaan saaneet aikaan parannuksia lainsäädäntöön ja muutoksia yleiseen ajattelutapaan.

Avainsanat: tietoisuus, välineellistäminen, kärsiminen

1. JOHDANTO

Tiedotusvälineet antavat ajattelun aiheita meille päivittäin. Mitkä asiat maailmantapahtumista jäävät mieltämme askarruttamaan riippuu paljolti kasvatuksen, kulttuurin ja muiden ympäristötekijöiden vaikutuksesta meihin. Asia, joka meistä useimmat saa havahtumaan luonteestamme riippumatta, on todellisen tuskan ja kärsimyksen näkeminen kuvaruudusta. Kantaaottavat ajatukset kiihdyttävät tunnekuohuihin kun viattomat olennot joutuvat mielettömien julmuuksien kohteiksi. Elämän todellisuus näyttäytyy niissä karmaisevalla tavalla. Lajillemme suureksi häpeäksi näiden tahallisten kärsimyksien aiheuttajaksi osoittautuu älyllisin ja luovuudessaan kaikkein korkeimmalle kohoava ihminen.

Kirjailija Milan Kundera on sanonut ”Ihmisen sivistyksen mitta on siinä kuinka hän kohtelee alaisuudessaan olevia”. Tämän lausuman perusteella - mitä voimme päätellä itsestämme, olemmehan saaneet vuosituhansien aikana periä esi-isiemme kulttuurin, edelleen kehittää sitä ja vuorostamme saamme jättää sen lapsillemme sellaisena kun olemme tavoillamme ja tottuuksillamme sitä uudistaneet. Monilla sivistyksen aloilla saamme ylpeillä saavutuksistamme, mutta suhtautumisemme eläimiin on niin pöyristyttävää, että voimme syystä painaa päämme syvästä häpeästä. Ihminen on siis olion pahin peto, joka teoillaan aiheuttaa alemmilleen kiduttavia ja pitkäjäisiä tuskantuntemuksia, joiden mielekkyyttä voimme kauhistuen kysellä.

Itse olen saanut vahvimman herätteen tämän asiantilan vakavampaan pohtimiseen luettuani Peter Singerin maailmanlaajuisesti huomiota herättäneen kirjan Oikeutta eläimille. Oli syytä mennä itseensä... Miten on - enkö vain olekin osaltani ajattelemattomuudessaani aiheuttamassa näitä karmeita tekoja noudattamalla totuttuja tapoja ja ylläpitämällä asenteita, jotka edesauttavat eläinten elämän riistoa ja sortoa. On vaikea huomata omaa, selkeästi spesististä (lajisortoista) asennettaan ennen kuin joutuu kasvatusten omien ennako-oletustensa ja katteettomien harha-ajatustensa kanssa. Mutta - nyt halusin tulla auttamaan ja helpottamaan eläinten elämää niiden oikeudettomassa olotilassaan. Ensimmäiseksi luovuin vuosikausia unelmoidusta haaveestani ostaa hieno, entistä upeampi turkki, jossa vanha rouva arvonsa tuntevasti näyttäytyisi kaupungilla ainakin juhlatilaisuuksiin mennessään niinkuin toisetkin

samanikäiset tekivät. Käyttövaatteenahan sellainen kyllä olisi turha - niin turha... Tällaisessa ajattelussako se ongelma suurelta osalta onkin? Kilpailu paremmuudesta ja näyttävyydestä, näin oletin?

Oletukseni todentamiseksi otan tässä työssä tehtäväkseni selvittää tutkimuksen avulla nykyisten suhtautumistapojemme taustalla piileviä, syvään juurtuneita asenteita ja ennakkokäsityksiä. Mihin perustui aikaisemmassa historiassa ihmisen voimakas itsensä parempana pitäminen muihin elollisiin nähden? Mitä perusteita siitä vielä on jäänyt vaikuttamaan nykyiseen arvomaailmaamme ja mitä pidämme tällä hetkellä kannatettavimpana elämäohjeenamme? Toiseksi haluaisin löytää tietoa siitä, miten ihminen nykytietämyksen valossa perustelee ylemmyytensä eläimiin ja muuhun luontoon? Mitä oleellisia eroja löytyy paremmuuden todistamiseksi? Kolmantena tehtävänäni alan etsiä tutkijoitten mielipiteitä siitä, onko toivoa, että ihminen alkaisi ymmärtää luonnolle, eläimille ja itselleen ajattelemattomilla ja tuhoisilla teoillaan aiheuttamansa seuraukset ennenkuin on liian myöhäistä?

Tutkimukseni teeman pääosa muodostuu ajatuksesta, miten oleelliset tosiasiat sekä ihmisen käyttäytymisen syyt ja seuraukset vaikuttavat hänen alaisuudessa olevien eläinten asemaan eettisen filosofian näkökulmasta tarkasteltuna. Tärkeänä elollisia olentoja ympäröivänä tekijänä mukaan tulee myös luonto rajallisessa mitassa. Valintani mukaan otan tekstiotteita ja ajatuksia eri tutkijoilta siten, että asia tulisi käsitellyksi mahdollisimman monesta näkemyssuunnasta kulloinkin esitettyyn kysymykseen. Aineiston analysoinnista näkyy johtopäätös.

Aineistoa tutkimukseni pohjaksi olen löytänyt Leena Vilkan teoksista. Hänen kirjoistaan erityisesti vuonna 1996 julkaistu Eläinten tietoisuus ja oikeudet antaa tietoa ja herättää mielessäni monia kysymyksiä, joihin lähdän etsimään täydennystä muun muassa Eino Kailan, Max Schelerin ja Jussi Kotkavirran teoksista. Lisäksi on käytettävissäni tunnettujen, sekä kotimaisten, että ulkomaisten filosofien monia julkaisuja sekä asiantuntijoiden kannanottoja eri kokoomateoksista.

2. LUONNON JA ELÄINTEN HYVÄKSIKÄYTÖN PERUSTEITA

2.1 Historiaa

Viimeaikaisten vallassaolevien ekologisten sekä luonnon ja eläinten välineellistämisen aiheuttamien ongelmien juuria ja perimmäisiä syitä on etsitty toisaalta antiikin kulttuuriperinnöstä toisaalta yksittäisten filosofien ajattelusta. Vakavan pohdinnan aiheena on ollut, juontaako läntinen antroposentrismi juurensa juutalais-kristillisestä maailmankäsityksestä ja missä määrin nykyaikajatteluun on ollut merkitystä keskiajan kristillisten ajattelijoiden näkemyksillä ihmisten asemasta luonnon kokonaisuudessa?

Antiikin filosofien mukaan luonto oli ääretön, ikuinen ja itsessään teleologinen kokonaisuus, joka osaltaan ratkaisi, mikä ihmiselle oli mahdollista. Luonto oli kaikkeus, järjestyksessä oleva kaunis kokonaisuus. Jumaluutta luonnossa on juuri tuo ikuinen ja muuttumaton järjestys, kosmos, josta seurasi, että luonto edusti antiikin kreikkalaiselle pyhyttä. Luonnon pyhyys ilmeni järjestyksen ja yksittäisten luonnonolioiden kuten kasvien ja eläinten kunnioituksena. Kunnioitus perustui uskomukseen, että kaikella elollisella oli sielu. Viime vuosikymmenien aikana useat filosofit mm. John Passmore, Robin Attfield ja Lynn White ovat etsineet juuria ajatukselle, milloin ja mitkä ideologiat ovat vaikuttaneet luonnon suuren kunnioituksen ja pyhyden hylkäämiseen? Yleisesti katsotaan, että juuri tuon pyhyden hylkäämiseen antroposentrinen ajattelu pohjautuu. (Pitkänen 1996, 7-8)

Platonille (n. 427-347 eea) universumi oli hyvä ja kaunis. Ihminen oli mikrokosmos, sisäiseltä olemukseltaan eli sielunrakenteeltaan kosmisen järjestyksen mukainen. Ihmisen järkevä sielunosa oli hallitseva ja vain se saattoi tietää mikä oli ihmiselle parasta. Tällaisen näkemyksen Platon esittää Timaioksessa. Platonin suhde luontoon oli kaksiarvoinen (ambivalentti). Toisaalta ihmisen ominaisluonto tarjosi oikean mitan, ideaalisen hyvän ihmisen mallin. Näin ajatellen luonto edusti Platonille pyhyttä, mutta toisaalta ihmisen mitattomat, luonnolliset halut olivat uhka oikean mitan mukaiselle hyvälle elämälle. Aistein havaittava, jatkuvassa muutoksen tilassa oleva maailma ei ollut tosiolevainen vaan se oli pelkkää ideoiden epätäydellistä esiintulemistä (manifestaatiota). Vastaavasti olevaisen metafysiset muodot, ideat, olivat todellisia toisin kuin fyysinen maailma, jota olemme tottuneet pitämään reaalisena. (Pitkänen 1996, 11-12)

Aristoteleen (384-322 eea) mukaan ihminen, vaikkakin vieteilleen ja affekteilleen (tunteilleen) alttiina, kykeni tottelemaan järkeään eli logosta. Juuri tämä ominaisuus ihmisessä erotti hänet eläimestä. Koska ihminen luontaiselta olemukseltaan oli

rationaalinen, tuli hänen hillitä eläimille tunnusomaisia elämänfunktioitaan, mikä yleensä edellytti pitkällistä harjaantumista ja kasvatusta. Aristoteles ei tehnyt selkeää eroa ideoiden ja aistein havaittavan maailman välillä. Havaintotodellisuuden olioilla oli hierarkkinen järjestys: kasvit, eläimet ja ihminen, joka järjellisenä olentona oli kaiken yläpuolella olematta silti luonnon valtias. Kasvit olivat siis eläimiä varten ja eläimet ihmisiä varten, eli vähemmillä älynlahjoilla varustetut olivat olemassa korkeamman älyn haltijoita varten. Ihminen kuului luonnon oikeuden alaisuuteen; luonto antoi oikean mitan ja ihmisen tuli elää tuon mitan mukaisesti. (Pitkänen 1996, 13-14)

Hellenistisellä kaudella (n. 330-30 eea) uusplatonisteja kiinnosti rationaalisen maailmanjärjestyksen ulkopuolinen maailma. Platonin omaksumien havainto- ja ideoiden maailman yläpuolella oli Yksi, joka oli ikuinen ja ihmisen ajattelun yläpuolella. Materiaa uusplatonistit pitivät ihmisen sielua kahlehtivana pahan prinsiippinä (alkuperänä). Materian maailma oli pimeä ja siitä ihmisen tuli pyrkiä valomaailman ykseyteen, toisin sanoen hänen tuli kääntää katseensa aistihavainnoista ideoiden maailmaan. Siten sielu saattoi kohota rationaalisen tiedon yläpuolelle ja hurmioituneena yhtyä jumalalliseen ykseyteen.

Platonin tavoin uusplatonistit uskoivat sielun olemassaoloon ennen ihmisen syntymää. Syy, miksi ihmissielu lähti autuaallisesta ideoiden maailmasta alas materiaan, selitettiin Jumalan tahdoksi lähettää ihminen huolehtimaan maallisista asioista Jumalan nimissä. Näkemys tukeutui Platonin Faidros-dialogissa esittämään ajatukseen, että kaikki, mikä on sielua, valvoo kaikkea sielutonta ja sielu kiertää maailmankaikkeudessa ottaen milloin minkäkin muodon. Juuri tätä, että sielullisen tehtävänä on valvoa sielutonta on käytetty perusteluna ihmisen oikeudelle hallita luontoa. Merkittävintä länsimaiselle ihmiselle on, että fysis (luonto) edusti pahuutta ja ylirationaalinen maailma hyvyttä. Samat teemat on löydettävissä myös juutalais-kristillisestä ajattelusta. (Pitkänen 1996, 15-16)

Ensimmäisestä Mooseksen kirjasta löytyy kaksi luomiskertomusta. Niissä ihminen luotiin Jumalan kuvaksi ja kaiken elollisen valtiaaksi sekä annettiin hänen tehtäväkseen varjella Eedenin puutarhaa. Hänen piti siis pitää huolta muusta luomakunnasta. Tästä voidaan tulkita, että Raamattu sekä oikeuttaa että velvoittaa ihmisen Jumalan täysvaltaiseksi ja vastuulliseksi edustajaksi maan päällä. Muun muassa tässä kreikkalainen filosofia ja juutalais-kristillinen ajattelu yhdentyvät. (Pitkänen 1996, 16-17)

Kristinusko siis toi maailmankuvaan ajatuksen, että ihmislaji on ainutlaatuinen. Ajatus periytyi juutalaisuudesta, mutta kristityt panivat sille vielä enemmän painoa korostamalla ihmisen kuolemattoman sielun merkitystä. Ihmiset olivat ainoat olennot

maan päällä, joilla oli kuolemanjälkeinen elämä ja siitä seurasi kristinuskolle luonteeomainen ajatus kaiken ihmiselämän pyhydestä.

Kristinuskon alkuaikojen merkittävin teologi Augustinus (354-430) sulautti menestyksekkäästi yhteen Vanhan testamentin ja uusplatonismin opit. (Beazley 1986, 18) Augustinus ajatteli myös olevaisen muodostavan hierarkkisen järjestelmän. Jumala kaiken luojana oli täydellinen ja hyvä. Hierarkkisessa järjestyksessä olioiden arvo perustui siihen, miten lähellä ne olivat kaiken alkulähdettä Jumalaa. Lähinnä olivat enkelit, sitten ihmiset, demonit, eläimet ja alimpana kasvit ja elottomat oliot. Koska ihminen oli luotu Jumalan kuvaksi ja hän sen lisäksi oli järjellinen olento, hän sai korkean aseman enkelien ja eläinten välissä. (Pitkänen 1996, 16-17)

Keskiajalla yleensä ajateltiin, että ihminen eli keskellä Jumalan suunnittelemaa täydellistä olevaisen järjestystä. Pyrkimykset luonnon järjestyksen muuttamiseen katsottiin jumalattomiksi, koska sehän tarkoitti Jumalan järjestyksen parantelua ja siten ihmisen paremmuutta jumalaisessa järjestyksessä. Tuomas Akvinolainen (1225-1274) hyväksyi olevaisen hierarkkisen järjestelmän enkeleistä elottomaan materiaan, joka taas muotoa vailla olevana sisälsi pelkän olemisen mahdollisuuden. Akvinolainen uskoi, että lajimuodot kyllä olivat vakioisia, mutta jokainen olio pyrki aktualisoimaan omat potentiaaleittensa, jossa oli tietty lajikohtaisten ominaisuuksien yläraja. Akvinolaisen mukaan ihmisen tehtävä oli aktualisoida luonnon potentialiteet ja tässä mielessä täydellistää luontoa. Ihmisen itsensä täydellistyminen oli Jumalan armon varassa. Tämä luonnon täydellistämisen tehtävä on ollut yksi peruste myöhemmälle luonnon hyväksikäytölle inhimillisiin tarkoituksiin. (Pitkänen 1996, 17-19)

Keskiajallakaan eivät kristilliset käsitykset olleet yhteneviä. Esimerkiksi mystikot pitivät luontoa jumalallisena ja pyhänä. Ja vaikka ihminen olikin etuarvoinen muuhun luontoon nähden, Franciscus Assisilaisen tiedetään puolustaneen luotujen tasa-arvoa. Ihminen oli hänen mukaansa laji lajien joukossa eikä mikään kaikkien luotujen hallitsija. (Pitkänen 1996, 17-19)

Verrattaessa eri aikakausien käsityksiä luonnosta tulee siis huomata, että antiikista alkaen keskiajan kristilliseen ajatteluun saakka on yleensä luontoa kokonaisuudessaan pidetty pyhänä. Mutta kristilliselle ajattelulle oli vierasta, että eläimillä ja kasveilla olisi sielu, ja se on mahdollistanut luonnon välineellistämisen: luonnon manipuloiminen ei ollut synti. Pitkäsen mukaan ei silti ole 'oikeutta' syyttää kristinuskkoa nykyisestä ympäristöongelmista. Mutta jos Raamatussa selkeästi kielletäisiin luonnon välineellistäminen, ei maailma olisi nykyisen kaltaisessa tilassa. (Pitkänen 1996, 21)

Myös Georg Henrig von Wright esittää kirjassaan *Tiede ja ihmisjärki*, että luomiskertomuksessa ilmaistu ihmisen oikeutus luonnon hallinta-ajatuksen on olennaisesti vaikuttanut länsimaiseen kulttuuriin liittyvään luonnonhallinnan pyrkimykseen. (Työrinoja 1996, 31)

Ajatus ihmisen paremmuudesta muuhun luontoon nähden juotaa juurensa siis jo antiikin ajattelusta. Platonin ja Aristoteleen näkemyksissä ihminen oli luonnon järjestyksen alainen mutta kuitenkin rationaalisuutensa vuoksi muita luonnonolioita arvokkaampi. Ei antiikin eikä vielä keskiajankaan ihminen pyrkinyt välineellistämään luontoa inhimillisiin tarkoituksiin. Luonnon välineellistäminen on tyypillisesti uuden ajan ideologiaa. (Pitkänen 1996, 22)

Rene Descartes (1596-1650) tukeutui filosofiassaan myös kristinuskoon. Hänen mukaansa maailmankaikkeus muodostuu kahdenlaisesta aineesta: henkisestä ja aineellisesta. Ihmiset ovat tietoisia olentoja, mutta kun tietoisuuden alkuperä ei voinut olla aineessa hän sisällytti maailmankuvaansa sielun. Kaikista aineellisista olioista ihminen on Descartesin mukaan ainoa, jolla on sielu. Hän yhdisti tietoisuuden kuolemattomiin sieluihin. Kristinuskon opettamasta eläinten sieluttomuudesta seurasi Descartesin filosofiassa johtopäätös, ettei niillä ole tietoisuuttakaan. Hänen mukaansa eläimet olivat koneita, automaatteja, mekaanisia luontokappaleita vailla tajuntaa, kivuntuntemusta ja tietoisuutta yleensä. (Singer 1991, 194-195)

Tästä eläimille käytännössä hirvittäviä tuskantuntemuksia tuottaneesta ajattelutavasta siirryttiin vähitellen vitalismiin, oppiin jossa nähdään, että elävissä olennoissa vaikuttaa erityinen elämänvoima ylläpitäen ja ohjaten elämänilmiöitä, joita ei voida selittää yksistään mekaanisten, fysikaalisten ja kemiallisten tapahtumien tulokseksi. Jokaisessa elollisessa piilee halu elämään. Funktionaalinen filosofia korostaa luonnon järjestelmiä ja luonnon systeemien kokonaisuutta. Luonto siinä nähdään monimutkaisena, elollisen ja elottoman luonnon muodostamana toimivana järjestelmänä. (Vilka 1996a, 42)

Kulttuurisen näkemyksen mukaan eri aikakausilla on omat eläinkäsityksensä. Osa aikaisemmista aatteista on jäänyt elämään myös uudempien näkemyksien rinnalla tai sekoittuneina niihin. Aikamme keskeisiä eläinkäsityksiä ovat eläinten välineellistäminen, johon nykypäivien eläinten käyttö tehotuotannossa pohjautuu ja eläinten inhimillistäminen, jossa eläinten käyttäytymisessä nähdään inhimillisiä piirteitä. Näitä kumpaakin Vilkan mukaan voidaan pitää eläimiä yksipuolistavina ja virheellisinä käsityksinä. Nykyaikaisessa eläinkäsityksessä eläimet ovat biologisia, vaistotoimintojensa ohjaamia elollisia organismeja. Uusimpien tietojen valossa eläimet

nähdään yhä enemmän tietoisina ja tuntevina olentoina. Sentientistinen (tuntoisuuskeskeinen) eläinkäsitys tunnustaa eläimet oman elämänsä itseisarvoisiksi subjekteiksi ja se on keskeinen käsitys myös tämän päivän eläinsuojeluliikkeissä. (Vilka 1996, 42-43)

2.2 Arvotoreettista tarkastelua

Kysymykseen, mitä eläimet ovat ja miten niitä tulisi olemuksensa mukaan kohdella, ei varmaankaan voida osoittaa yksiselitteistä ja oikeaa vastausta. Nykytietämyksen avulla voimme kuitenkin tarkastella eläimiä eri näkökulmista ja saada siten laajapohjaista näkemystä eläimistä, niiden erilaisuudesta tai samankaltaisuudesta itseemme nähden. Historia, eläintiede ja biologia eivät yksin ole riittäviä valaisemaan eläimistä tarvitsemaamme tietoa. Hyödyllistä on pyrkiä tarkastelemaan asioita myös eettisesti arvottavan filosofian näkökulmasta. Tähän liittyen tulemme eittämättä sen laajan ja moniulotteisen kysymyksen eteen, mikä on meidän vastuumme kokonaisuudessaan ympäröivästä luonnosta, eläimistä ja kasvistosta sen lisäksi, että olemme velvollisia huomioonottamaan myös oman jälkikasvumme hyvinvoinnin?

Miten lemmikkieläimemme tai muut hallinnassamme olevat eläimet hahmottavat maailmaa, mitä ne tuntevat ja omassa sisimmässään kokevat, emme koskaan voi tavoittaa. Oman, ihmiselle ominaisen tarkastelutapamme kautta voimme siitä muodostaa vain olettamuksia, mutta Kotkavirran mukaan henkilökohtainen vakaumus ja perustelu eivät ole tässä riittäviä, koska moraalisilta arvoilta ja normeilta edellytetään yleispätevyyttä. On helpompi ymmärtää yleispätevinä sellaisia arvoja ja normeja, jotka koskevat ihmisiä tai muita meille tutuimpia, tuntevia olioita. Niistä on helpompi keskustella ja tavoittaa yksimielisyyttä, arvioi Kotkavirta. (Kotkavirta 1996, 161)

Nykyinen elintapamme pääasiassa pyrkii luonnon ja eläinten rajattomaan hyväksikäyttöön taloudellista hyötyä tavoitellessaan. Pitkät perinteet omaava antroposentrinen (ihmiskeskeinen) näkemys luontoon on antanut ihmiselle 'oikeuden' kohdella luontoa ja eläimiä alaisuudessaan oman ylivertaisen älynsä neuvomalla tavalla. Katsotaan, että vain ihmisellä tämän älyllisen ominaisuutensa perusteella on varteenotettava itseisarvo. Tunnetuin tämän näkemyksen edustaja on Immanuel Kant (1724-1804). Hänen velvollisuusetiikkaansa on tulkittu niin, että ihmisellä olisi vain epäsuoria velvollisuuksia eläimiä kohtaan. Jos ihminen kohtelee eläimiä julmasti, voisi se olla johtamassa ihmismieltä raaistavaan suuntaan käyttäytymisessä myös omaa lajiansa kohtaan ja sen vuoksi on pidättäydyttävä kohtelemasta eläimiä epäinhimillisellä tavalla. Ainoastaan ihmisellä on kyky aidosti harkita ja valita

tekemisensä, mikä merkitsee hänelle elämisen vapautta luonnon välttämättömyyksien keskellä. Vapaudestaan johtuen ainoastaan ihmisellä on moraalinen vastuu teoistansa. Antroposentrinen ajattelutapa ei kuitenkaan välttämättä merkitse ihmiselle oikeutta suhtautua luontoon piittaamattomasti ja mielivaltaisesti. Jussi Kotkavirta tulkitsee Kantin ajatuksia niin, että ihmisyyys, joka on itseisarvoista, ei sovi yhteen luonnon alistamisen kanssa, vaikka varsinaisesti ihmisellä onkin moraalisia velvollisuuksia ainoastaan toisia ihmisiä kohtaan. (Kotkavirta 1996, 153-154)

Kotkavirta näkee myös, että antroposentrisen ajatustavan mukaan luonto esteettisen nautinnon kohteena saattaa tukea ihmisen moraalista kehitystä. Kantin velvollisuusetiikka voidaan nähdä tässä perusteeksi asennoitumiseemme luontoon niin, että oman esteettisesti nautinnollisen kokemuksemme siitä haluamme siirtää myös toisten koettavaksi säilyttämällä luonnon puhtaat kauneusarvot sellaisenaan. Tämä ei ole meille itse kullekin vain velvollisuus vaan tähän meillä on hyvän elämän kannalta myös moraalinen oikeus. Tässä Kotkavirta näkee mahdollisuuden rakentaa luontoetiikalle antroposentrinen perustelu ilman mitään metafyyssistä oppia ”luonnon oikeudesta” suhteessa ihmisiin. (Kotkavirta 1998, 119)

Kari Väyrynen artikkelissaan Kant ja luonnon kunnioitus sanoo, että Kantilla eettiset oikeudet ja järki näyttävät kytkeytyvän tiukasti toisiinsa Ihmiskeskeisyys perustuu olettamukseen, jossa luonnonteleologian ja järkipärisen moraalisen tietoisuuden taustalla on Jumala. Hänen tahtonsa perustuen ihminen saa luonnossa eläimiin nähden sisäisen erityisarvon sen vuoksi, että ihminen järkensä ja tahdonvapautensa ansiosta kykenee moraaliseen toimintaan ja siitä johtuen ihminen on päämäärä sinänsä. Kantin mukaan vain järkevät oliot ovat universumin päämääriä ja olio, jolla ei ole moraalisuutta on aina vain väline. Vain ihmisellä on oikeuksia ja luovuttamaton sisäinen arvo, muilla olioilla vain ulkoinen arvo, ts. eläimet ovat pelkkiä välineitä ihmistä varten. (Väyrynen 1996, 72-73)

Väyrysen tulkinnan mukaan Kantin etiikka kuitenkin lopulta päättyy luontoystävälliseen humanismiin. Myöhemmässä eettisessä ajattelussaan Kant näyttää antavan yhä suuremman merkityksen eläimiä kohtaan jalostuneille säälin ja sympatian tunteille. Ihmisen luonnossa ilmenee taipumus enemmän hyvään kuin pahaan ja tahto hyvään yhtä lailla kuin järki, sydän ja omatunto opettavat moraaliseen toimintaan, jopa ajavat siihen. Kant painottaa etenkin hyväntahtoisuuden olevan aina velvollisuus. Myötätuntoinen sääli ja iloitseminen toisen puolesta edistävät tätä järkevää hyväntahtoisuutta, joka on ihmisrakkauden keskeinen näkökohta. Velvollisuusetiikassa on myös nähtävissä esteettisiä esikäsitteitä, jotka mahdollistavat velvollisuudenmukaisen moraalisen toiminnan. Tällaisena voidaan nähdä velvollisuus

luonnon käyttöarvojen ja esteettisten arvojen säilyttäminen toisille, näitä asioita arvottaville ihmisille. Kantin aikaisempi, järkipärisyyteen pohjautuva selkeä rajanveto ihmisen ja eläimen välillä tietenkin lievenee kun moraalille tunteille annetaan välttämätön rooli eettisessä toiminnassa. Näin eettisesti relevantit tunteet ja eettinen järki toimivat usein yhdessä ja toisia tukien perustelee Väyrynen Kantin filosofian tulkintaansa. (Väyrynen 1996, 73-75)

Filosofisen luontoetiikan ytimenä Kotkavirta pitää luontosuhteeseen liittyvien arvojen ja normien erilaisten perustelutapojen kriittistä arviointia. Tässä suhteessa järkipäriselle keskustelulle ja ajatustenvaihdolle hänen mukaansa on olemassa tilaa, koska yhtä ja oikeaa ympäristöeettistä perustelutapaa etiikan keinoin ei ole löydettävissä. Antroposentrisen ajattelutavan lisäksi muita luontoa kohtaan filosofisesti merkittäviä lähestymistapoja ovat biosentrinen (elämäkeskeinen), sentientistinen (tuntoisuuskeskeinen) ja holistinen (kokonaisvaltainen) tarkastelu. (Kotkavirta 1996, 152-153)

Biosentrinen etiikka lähtee siitä, että kaikille elämän ilmenemismuodoille tulee antaa sama itseisarvo. Sen mukaan ihmisen perimmäinen eettinen velvollisuus on kunnioittaa kaikkia eläviä olentoja, lajeja ja bioyhteisöjä itseisarvoisina elämän ylläpitäjinä, asettamatta itseään mihinkään ehdottomaan erityisasemaan muihin nähden. Jokainen eliölaji luonnossa toteuttaa oman olemisensa päämääriä. Tunnetuimpia tämän ajatussuunnan edustajia, jotka mielipiteillään ovat vankasti vaikuttaneet ympäristönsuojelusta kiinnostuneitten mielipiteisiin ovat mm. Paul W. Taylor, Robin Attfield ja Albert Schweitzer. Heidän näkemyksiään tulkitessaan Kotkavirta kysyy, mitä oikeastaan merkitsee tämä kaikkea elämää suojelevan näkemyksen soveltaminen? Käytännössä se ei onnistu niin, etteikö jouduttaisi vakavaan ristiriitaan ainakin silloin kun suojeluun pitää sisällyttää tauteja levittävien bakteerien, virusten, kärpästen, tuhoeläinten tai viljelymaita valloittavien rikkaruohojen hillitön leviäminen. Tässä biosentriko varmaankin joutuu hyväksymään arvojärjestyksen elämän eri muotojen kesken ja kun näin tapahtuu, voiko hän silloin pitää kiinni kaikkea elämää kunnioittavasta periaatteestaan?(Kotkavirta 1996, 157-159)

Sentientistisesti arvottavassa tutkimussuuntauksessa kiinnitetään huomiota eläinten hyvään elämään, mielihyvään ja ennen kaikkea kykyyn tuntea kärsimystä. Kirjallaan Oikeutta eläimille australialainen ympäristöetikko Peter Singer on antanut herätteitä laajalle ihmisjoukolle eläinten epäinhimillisen kohtelun huomaamiseksi. Hänen johtoajatuksenaan on sentientismin pohjalta nouseva näkemys, jonka mukaan kaikki sellaiset luonnonoliot, jotka voivat tuntea kipua ja kärsimystä on otettava huomioon moraalista ja eettistä harkintaa käytettäessä. Ihmisen moraalinen velvollisuus on olla

tuottamatta tarpeetonta kipua ja tuskaa eläimille, jotka hänen tulee nähdä tietoisina ja jollakin tavalla tunteita omaavina olentoina kuten ihmisetkin. Mieliapiteissään Singer puolustaa tasa-arvoista huomioonottoa kaikkien niiden kesken, jotka kykenevät kärsimään ja joilla on omaehtoisia pyrkimyksiä eli intressejä. Tältä osin hän kannattaa jo utilitaristisen koulukunnan perustajan Jemery Benthamin (1748-1832) esittämää tasa-arvopohjaista kaavaa: ”Jokainen lasketaan yhden arvoiseksi, eikä ketään enemmän kuin yhden arvoiseksi.” Toisin sanoen on otettava huomioon jokaisen sellaisen olennon intressit, johon tietty teko vaikuttaa ja annettava niille sama paino kuin minkä tahansa toisen olennon vastaaville intresseille. Olivatpa olentojen intressit millaisia tahansa, on ne tasa-arvoperiaatteen mukaan ulotettava koskemaan kaikkia olentoja; mustia ja valkoisia, miehiä ja naisia, ihmisiä ja eläimiä. (Singer 1991, 5-6)

Tähän eettiseen tarkastelutapaan liitettynä tasa-arvo ei tietenkään Singerin mielestä tarkoita täsmälleen samanlaista kohtelua, vaan saman painon panemista jokaisen osapuolen tarpeille ja eduille, joita asia koskee. Tasa-arvoinen suhtautuminen erilaisiin olentoihin voi siten käytännössä tarkoittaa erilaista kohtelua ja erilaisia oikeuksia. Mihinkään tiettyihin, tieteellisten tutkimusten tuloksiinkaan ei tasa-arvokysymystä tarvitse sitoa. On vain pidettävä mielessä, ettei tasa-arvon oikeutus riipu älykkyydestä, moraalisisista kyvyistä, ruumiinvoimista tai muista vastaavista asioista. Singerin mukaan tasa-arvo on moraalinen kysymys, ei konkreettinen ominaisuus. (Singer 1991, 5-6)

Holistisen (kokonaisvaltaisen) ympäristöetiikan mukaan ei ole tarpeellista erottaa eriarvoisiksi nostettavia ominaisuusryhmiä tai yksilöitä, vaan perusajatus korostaa kokonaisuudessaan luonnon itseisarvoisuutta ja siten myös ihmisen yhteenkuuluvuutta siihen. Tästä perusajatuksesta poiketen holistisen tarkastelutavan kannattajissa esiintyy kyllä eri ajatussuuntiin painottavia filosofisia näkemyksiä, joissa korostetaan enemmän jotakin luontokokonaisuuden ominaisuutta, kuten lajien moneutta, biotooppien rikkautta, ekosysteemien monimuotoisuutta tai luonnon kauneutta. Yleisesti ottaen kuitenkin eettinen huomioonottaminen koskee kaikkien olentojen hyvän, elämänarvoisen olemisen hyväksyttävyyttä ja olemassaoloa ja sen kautta ihmisen ajattelun laajentumista globaalisti koskemaan koko luontoa. Kotkavirran mielestä tähänkin suhdettamme luontoon koskevaan tarkastelutapaan liittyy eettisesti vaikeasti perusteltavia arvoja ja normeja (Kotkavirta 1996, 162-163)

Jo näiden yleisimpien edellä kuvailtujen arvoteorioiden tarkastelussa tulee selväksi, ettei yhtä ainoaa, kaikenkattavaa teoriaa ole. Eri teorioiden osittaisessa yhdistämisessä ei ole löydettävissä tieteellisesti pitävää, kaiken huomioonottavaa toimintapohjaa. Käytännön moraalit on vahvasti sidoksissa historiallisiin ja yhteiskunnallisiin ilmiöihin ja sen tähden erilaiset moraaliteoriat ja käsitteet ovat kyllä

tarpeellisia ja käytännössä toteuttamiskelpoisia omilla osa-alueillaan, mutta millään teorialla ei ole hyvä sitoa kaikkea elämäntulkua. Mielessäni kysyn, onko etiikassa jonkin tietyn teorian lähes kirjaimellinen oikeassa pitäminen hyvä ratkaisu?

Eettinen ajattelu kuuluu vain ihmisen elämään. Ajattelun avulla, terveen järjen pohjalta, arkielämän kokemuksiin ja inhimillisiä tunteita huomioonottamalla ihmisen on mahdollista pitäytyä hyvin tyydyttävään, moraalisesti korkeatasoiseen elämänmuotoon ilman, että siihen kuuluu lupausta Jumalan antamasta herruudesta muuhun luontoon nähden tai ylivertaisen järjen suostusta oikeutuksesta kohdella alempia vain, tavalla tai toisella hyötyä tuottavina välineinä omille päämäärilleen. Ihmisen omaa älykkyyttä ei anna oikeutta kohdella vähemmän älyllisiä tunteettomasti ja säälimättömästi, vaan päin vastoin järjen olemassaolon pitäisi velvoittaa ihmistä kunnioittamaan muiden lajien elämää, koska hän ymmärtää itse toimintansa merkitykset ja seuraukset muille elämänmuodoille. 'Moraalisesti korkeatasoisella' tarkoitan juuri tuota ihmisen ymmärtävää, tekojensa kauaskantoiset seuraukset huomioonottavaa ja kaikkea elämää kunnioittavaa elämänsäntettä.

Ehkä suurimmat rikkomukset eläimiä ja luontoa kohtaan ihmiset aiheuttavat ravintotalouteensa ja koreilunhaluunsa liittyvillä toiminnoilla. Luonnossa ilmenevän kuvaannollisen ravintopyramidin osatekijät, populaatiot säätelivät luonnostaan toistensa hyötykäyttöä ja levinneisyyttä. Siellä tapetaan vain tarpeeseen eikä mässäilyyn, ja elinkelvottomat siinä sivussa karsiutuvat luonnollisella tavalla. Ihmisen hyötytavoitteinen ja radikaali puuttuminen eläinpopulaatioiden ravintoportaisiin sekottaa luonnon omat systeemit. Jo yhdenkin väliportaan mittava häiriintyminen vaikuttaa tuhoavasti seuraaviin ravintokerroksiin. Jään miettimään, että olisikohan sittenkin juuri luonto itsessään se paras esimerkin antaja myös ihmiselle?

Missä on nyt se ihmisen ainokainen järki, joka ei kiellä tarpeetonta, jopa mieletöntä luonnonvarojen tuhlausta ja toisten elollisten elinikäisessä piinassa kasvattamista ylellisten, epäterveellisten ja lihavuutta lisäävien ruoka-annosten aineksiksi? Ihmisen määrätön ahneus ja erikoisuuden tavoittelu ovat ajan myötä turruttaneet älyllisen ajattelun oikean suunnan. Mielestäni voidaan oikeutetusti kysyä, onko järki se ominaisuus, jonka perusteella ihminen korotetaan itseisarvoltaan muita elollisia arvokkaammaksi. Tämän arvokysymyksen parissa meillä kaikilla on aihetta ajatuksissamme askarrella.

3. ELÄINTEN HYÖDYNTÄMINEN

3.1 Eläinten välineellistämisestä

Ihmisen eläimistä saama hyöty on monella tavalla vaikuttanut hänen kehitykseensä. Pohtiessamme eläinten käytön eettistä kysymystä voimme ajatella, että perusratkaisut tehtiin jo miljoonia vuosia sitten; ensiksi ihminen alkoi käyttää eläimiä ruokanaan, sitten apunaan metsästyksessä ja sen jälkeen kesyttämisen myötä alkoi yhteiselämä eläinten kanssa. Koirasta tuli seuralainen ja apu, hevosesta ja härästä voimanjatke, vuohista, lampaista, naudoista yms. ravintoeläimiä ja niistähän voitiin saada myös suojarpeita kylmyyttä vastaan.

Eläinten paimentamisen ja laiduntamisen vaikutuksesta ihminen alkoi muuttaa luontoa haluamaansa suuntaan ja vielä voimakkaammin muutosta alkoi tapahtua maanviljelyksen myötä. Ajan kuluessa luonnon hyötykäyttö laajeni tiedon, taidon ja tekniikan avulla huipentuen viime vuosisadan loppupuoliskolla luonnon yksipuolisen välineellistämisen seurauksena riistoksi ja tuhoksi koko maapallollamme.

Jos nykyoloissa halutaan lähteä tarkastelemaan ihmisten ja eläinten välistä suhdetta luonnossa, niin ensimmäiseksi kysymykseksi nousee: Onko ihmisellä ylipäänsä moraalista oikeutta hyödyntää eläintä ja missä määrin muutenkin kuin vain välttämättömänä ravinnon lähteenä? Onko ihmisellä moraalinen oikeus käyttää eläintä sijaisenaan vaaratilanteissa, korvikkeena koelaboratorioissa tai tuskaa ja kärsimystä tuottavissa tehotuotannoissa? Onko ihmisellä moraalinen oikeus tahallisesti ja tietoisesti aiheuttaa eläimille kipua, janoa, nälkää ja kylmää tehdessään tutkimuksia oman lajinsa enemmän tai vähemmän tarpeellisten tavaroiden testauksessa? Näyttää vahvasi siltä, että peruskysymykset luonnon ja eläinten hyväksikäytöstä eivät ole enää vallassamme, voimme tehdä vain hienosäätöä, joka lähtee ennen muuta ihmisen omista lähtökohdista. (Tuomisto 1991, 370-371)

Keskustelut ihmisten oikeuksista ja eläinten vastaavista oikeuksista käyvät näkökulmien lähtökohdista ja erilaisuuksista johtuen voimakkaasti ristiriitaisina. Itsestään selvästi tähän liitetään myös ihmisen moraaliset velvollisuudet eläimiä kohtaan. Käytännössä luonnon ja eläinsuojelun kannalta lienee samantekevää, minkä teoreettisen määritelmän kautta päästään tulokseen, joka helpottaisi eläinten elämää niin vapaina kuin sidottuina ihmisen palvelukseen.

Onko siis kysymys eläimen oikeudesta, ihmisen vastuusta tai velvollisuudesta vai puhumme vain armeliaisuudesta niitä kohtaan? ”Sellaista luonnonlakia ei ole, joka

vaatisi armeliaisuutta toista lajia kohtaan, eikä mikään muu laji kuin ihminen sellaista osoita”, sanoo Jouko Tuomisto analysoidessaan eläinten hyödyntämisen historiaa. Vain ihmisellä on kyky ajatella toisen kärsimyksiä, jopa yli lajirajojen. Kysymys on silloin inhimillisyydestä. ”Inhimillisyyden laki on kuitenkin tärkeä laki ihmisen itsensä kannalta. Ellei hän sitä noudata, hän ei ole inhimillinen eli ei ole ihminen. Niinpä ei ole mitään väheksyvää siinä ajatuksessa, että ihminen osoittaa inhimillisyyttä myös eläimille omista lähtökohdistaan siitä riippumatta, onka eläimillä luonnonlainmukaista oikeutta odottaa sitä vai ei.” sanoo Tuomisto. (Tuomisto 1991, 372)

Nykyisessä bio-etiikassa oman alueensa muodostaa eläinetiikka, joka selvittää ihmisen moraalista vastuuta eläinten hyvinvoinnista. Sen alaan kuuluvat toimenpiteet uhanalaisten eläinlajien säilymisen puolesta, metsästyksen ja kalastuksen luvallisuudesta sekä ennen kaikkea kysymykset koti-, lemmikki- ja tuotantoeläinten kohtelusta sekä koe-eläintoiminnasta. Uusimpana tieteenalana tähän joukkoon liittyy yhä laajeneva geeniteknologia. Kansainvälisesti ottaen nämä kysymykset ovat nousseet merkittävästi jo kiistelystä ja väkivallantekojen asteelle. Viime vuosikymmenellä yhteisymmärrystä yleensä on löydetty kaikilta tahoilta siihen, että eläimille ei tuotettaisi kohtuuttomia kipuja ja niille mahdollistettaisiin lajityypillinen elämä luonnomukaisessa ympäristössä. (Lindqvist 1991, 270)

Tom Regan kysyy ihmetellen artikkelissa Eläinten oikeuksien puolesta, miten voidaan puolustaa sellaista yleistä näkökantaa, että kaikki ihmisten velvollisuudet eläinten suhteen ovat vain epäsuoria velvollisuuksia toisia ihmisiä kohtaan. Siinä täytyy hyväksyä se ajatus, että eläimet eivät tunne mitään tai jos tuntevatkin, niiden tuntemuksilla ei ole mitään moraalista merkityksellisyyttä. Yksittäisten eläinrymien, kuten juottovasikoiden lohduttomuus luonnottomiksi laitetuissa olotiloissa, simpanssien tuskaatuottavat elektrodit aivojen syvyyksissä ja ansarautoilla raajoistaan murskattujen eläinten hitaassa kuolemassa ei tämän mukaan olisi huomionarvoista vääryyttä. Mutta - väärää siinä ei ole kipu, kärsimys eikä riistäminenkaan, vaikka ne ovatkin tuottamuksellisesti aikaansaatuja. Tällaisiin asioihin viitaten Regan sanoo painokkaasti, että se mikä pohjimmiltaan on väärin tavassa jolla eläimiä kohdellaan, ei ole riippuvainen yksittäistapauksista eikä niiden yksityiskohdista. Kyse on järjestelmästä:

”Viime kädessä vika on järjestelmässä, joka saa meidät näkemään eläimet *resursseinamme*. Järjestelmä saa meidät ajattelemaan, että eläimet ovat täällä meitä varten - syötäväksi, lääketieteellisesti hyväksikäytettäväksi tai riistettäväksi hovin ja rahan vuoksi. Kun hyväksymme tämän näkemyksen eläimistä, ovat seuraukset yhtä ennustettavat.” (Regan 1997, 5-6)

Reganin tulkinta kantilaisuudesta vaikuttaa tällä kodin mielestäni kärjistetyltä. Vaikka Kant arvioi ihmisen velvollisuudet eläimiä kohtaan toisten ihmisten kautta, ei hän tulkintani mukaan silti luvallistanut tahallisen tuskan tuottamista 'järjettömille' vaan luotti enemmänkin ihmisen luoteeseen sisältyvän hyvän vaikutukseen.

3.2 Koe-eläintoiminnasta

Tutkijat tekevät eläinkokeita hakeakseen ja selvittääkseen ratkaisuja ihmisiä, muita eläimiä ja ympäristöä vaivaaviin ongelmiin. Avoimuuden puuttumisen vuoksi suurella yleisöllä on paljon epäilyjä käytettyihin eläinkoetoimintoihin, sillä tutkijat ovat harvoin lähteneet julkisuudessa selvittämään tekemiensä eläinkokeiden muotoja ja tavoitteita. Kuitenkin aivan viimeaikoina tutkijoiden on ollut valtaisan kielteisen julkisuuden pakottamina vähitellen tuoda esiin eläinten käytön ja kohtelun käytännöllistä puolta. Tämä on hyvä keino lähentää tai ainakin jossain määrin lieventää vastakkaisten näkemysten asenne-eroja.

Suurimmat eettiset kysymykset liittyvät eläimille tuotettuihin epämiellyttäviin tuntemuksiin tai aistimuksiin. Emme voi tarkasti tietää, miten eläin kokee kivun, pelon tai hädän, mutta me voimme olettaa ilmiöiden olevan samanluonteisia kuin ihmiselläkin. Sen tähden on syytä välttää niiden tuottamista eläimille, ja jos sellainen välttämätöntä on esimerkiksi kokeissa ja eläinhoidollisissa auttamistoimenpiteissä, olisi käytettävä anestesiaa myös eläimille kuten ihmisillekin. (Tuomisto 1991, 381)

Kyseenalaisena voidaan pitää, onko eettisesti oikein tehdä tieteellisiä eläinkokeita, joista ei todennäköisestikään ole riittävää lääketieteellistä hyötyä. Toisin sanoen kokeita, joita tehdään pelkän taloudellisen hyödyn, kosmetiikkateollisuuden tarpeiden tai meriittien saamiseksi. Onko tämä tieteellisen työn väärinymmärtämistä? Missä määrin eläimille kipua tuottavien kokeiden tuloksia voidaan kuitenkin suoranaisesti soveltaa ihmisen hoitomenetelmissä. (Tuomisto 1991, 383)

Tuomisto tähdentää, että eläinkokeet korvaavien menetelmien käyttömahdollisuus olisi aina ensisijaisesti otettava huomioon. Fysiologit ja farmakologit ovat käyttäneet tutkimuksissaan eristettyjä elimiä huomattavassa määrin jo aiemminkin ja viime vuosikymmenien koetoimintaa on suoritettu erinäisten mallisolujen, solun osasten, soluviljelmien ja bakteerien tai muiden mikro-organismien avulla. Tutkimusten tulosten kannalta on kuitenkin myös niin, että monissa asioissa voi joutua harhapoluille, jollei tuloksia jossakin vaiheessa varmisteta kokonaisessa elimistössä. ”Tutkimuksen

etiikkaan kuuluu paitsi eläinten käytön etiikka, myös totuuden ja oikeellisuuden etiikka”, painottaa Tuomisto. (Tuomisto 1991, 379-380)

Tutkimuksen tieteellistä arviointia ja eläinten käytön oikeutusta olisi harkittava erityisen tarkkaan silloin kun kysymykseen tulevat kirurgiset toimenpiteet, joiden tarkoituksena on asentaa eläimiin pysyviä kanyyleita, aiheuttaa luunmurtumia tai muita tutkimuksen kohteena olevia vammoja. Vaikka jälkihoidosta ja kipujen poistosta olisikin tarkkaan huolehdittu, ei tällaisten tutkimustoimien eettistä ongelmallisuutta voida vähätellä. (Tuomisto 1991, 382) Tutkijan näkökulmasta omana päätelmänään Tuomisto sanoo:

”Joskus sanotaan, että tieteellinen lääketiede on ’kovaa’ ja että meidän pitäisi suuntautua ’pehmeämpään’ lääketieteeseen, joka on lähellä luontoa eikä käytä koe-eläimiä. Tämä perustuu täydelliseen väärinkäsitykseen tutkimuksen luonteesta. Tieteen tavoite on totuus. Jos väite hoidon tehosta ei ole totta, ei hoidon pehmeys ole tavoittelemisen arvoista. Jos väite taas osoitetaan todeksi, ei hoidosta sillä tule kovaa. Etiikka on totuuden eikä valheen puolella.”
(Tuomisto 1991, 384)

Peter Singer suhtautuu myös eläimillä suoritettaviin perustutkimuksiin myönteisesti siihen saakka, kunnes tutkimuksiin liittyy kärsimyksen tuottaminen jollekin osapuolelle. Hän uskoo, että ’Lääketieteellinen tutkimus’ terminä mahdollistaa älyllisen uteliaisuuden innoittaman tutkimuksen, vaikka aina ei taustalla ole tutkimuksen tuottama hyöty ihmisille vaan enemmänkin hyvä hyöty lääketehaille. Hänen arvionsa mukaan monissa tapauksissa lääketieteellinen perustutkimus on saanut jatkua vuosikymmeniä ilman muita tuloksia kuin toteamuksen kokeiden hyödyttömyydestä; meidän olemme yleensä taipuvaisia uskomaan, että lääketieteellisiksi luokiteltavien tuskallistenkin eläinkokeiden täytyy olla oikeutettuja, koska tutkimuksen oletetaan tähtäävän ihmisten kärsimysten lievittämiseen, sanoo Singer. Tieteellisen totuuden etsimisen sijasta Singer siis asettaa kärsimyksen välttämisen ensisijaiseksi kriteeriksi. Se poikkeaa Tuomiston kannanotosta, joka tukee tieteen totuudenvaatimusta ja on siten lähempänä toteamusta ’Tarkoitus pyhittää keinot’. (Singer 1991, 59-61)

Olisiko sitten minkäänlaisia eläinkokeita sallittava?

Eläinkokeista puhuttaessa vastaavat spesismi (lajisorto) ja rasismi (rotusorto) toisiaan niin teoriassa kuin käytännössä. Törkeä spesismi johtaa muiden lajien jäsenillä tehtäviin tuskallisiin kokeisiin, joita perustellaan tietämyksen kasvulla ja omalle lajillemme mahdollisesti koituvalla hyödyllä. Singerin mukaan jäljelle jäävä

mahdollisuus on vaatia, että kokeiden vaihtoehtoiset tekotavat selvitetään, koe-eläinten kipu ja tuska rajoitetaan mahdollisimman vähiin ja että esitetään selvää näyttöä siitä, että kokeesta mahdollisesti saatava hyöty painaa vaa'assa enemmän kuin sen aiheuttama kärsimys. Koska spesistinen sorto on väärin siinä missä rasistinenkin, kokeet ovat oikeutettuja vain, jos ne ovat niin tärkeitä, että aivovaurioistenkin ihmisten käyttäminen olisi oikein, painottaa Singer. (Singer 1991, 89-90)

Moraali on yhteiskunnallisen käytännön ilmentymä. Esimerkiksi koe-eläimiä tai kotieläimiä koskevat lait ja eettiset periaatteet ovat yhteiskunnallisen kehityksen tuloksia. Moraalin pohtiminen tai tutkijoiden tekemisten eettinen arviointi on rationaalista toimintaa sekä yhteiskunnallisessa merkityksessä, että esimerkiksi biologisen tutkimuksen ja geeniteknologian puitteissa. (Haapala 1994, 79)

Suomessa harjoitettiin vuonna 1986 koe-eläintoimintaa vähän yli sadassa eri laitoksessa. Suurin osa tutkimuksista tapahtuu yliopistojen yhteydessä, mutta huomattava osa myös muissa tutkimuslaitoksissa ja lääketehtaissa. Yliopistoissa koe-eläintoiminta on järjestäytynyt ja toiminnan tasokin on noussut parin viimeisen vuosikymmenen aikana, kirjoittaa Timo Nevalainen artikkelissaan Koe-eläintoiminta. Valtakunnallinen koe-eläin keskus Kuopiossa järjestää koulutusta alan kaikilla tasoilla, huolehtii tiedotustoiminnasta sekä harvinaisten eläinkantojen ylläpidosta ja tutkimisesta. Kehitystä on tapahtunut. Koulutuksen jatkaminen ja kehittäminen mahdollistaa sen, että koe-eläintoiminnassa mukana olevat henkilöstöryhmät saadaan huomaamaan toimintaan liittyvät ei vain taloudelliset ja tieteelliset arvot, vaan myös merkittävät eettiset ongelmat.

”Käytännön koe-eläinsuojelu toteutuu tai ei toteudu koe-eläinyksiköissä. Sen toteutuminen edellyttää kaikilta mukanaolevilta tietoa, harkintaa, oikeita asenteita ja arvostusta. Eläinsuojelun ja tutkimuksen tavoitteet ovat lähes identtiset: hyvänlaatuiset ja hyvinhoidetut eläimet, taitavasti suoritettut ja eläimet huomioonottavat koetoimenpiteet ovat tunnusomaisia hyvätasoiselle tutkimukselle,” tähdentää Nevalainen. (Nevalainen 1991, 387-390)

Onko EU-jäsenyytemme tuonut seuraamuksia koe-eläinten käytölle?

Päivi Rosenqvist on perehtynyt EU:n eläinsuojelusäädöksiin ja analysoinut myös koe-eläintoimintaa koskevia direktiivejä. Aivan artikkelinsa alussa hän mainitsee EU:n olevan etupäässä kauppapoliittinen yhteenliittymä, jossa eläinsuojelua ei erityisesti priorisoida, minkä vuoksi säädöksiin ovat vaikuttamassa ei vain eläinten hyvinvointinäkökohdat vaan myös sellaiset merkittävät ja vahvat tekijät kuten, kauppa

työllisyys, kuluttajien etu ja monikansallisten yritysten painostus. Näiden taustatekijöiden lisäksi jokaisella jäsenmaalla on omat, toisistaan poikkeavat arvokäsityksensä eläinten hyötykäytön oikeutuksista ja käytäntöpanoista. Monien tekijöiden vaikutuksesta Rosqvist näkee vaikeaksi ennustaa, miten jatkuvasti muuttuvat säädökset lopullisessa muodossaan vaikuttavat maamme lainsäädäntöön (Rosqvist 1996, 163)

EU:n komission tahto on ollut, että eläinkokeiden tulisi vähentyä puoleen vuoteen 2000 mennessä. Tämä on mahdollista onnistua vain määrätietoisella toiminnalla ja vaatimuksella, että direktiiviä todella noudatetaan kaikissa jäsenmaissa. EU:n ministerineuvosto kehottaa jäsenvaltioita säätämään kansallisia eläinkokeita koskevia lainsäädäntöjä, jotka olisivat sikäli yhtenäisiä, että niissä näkyvällä tavalla toteutettaisiin koe-eläinten oikea, tarpeettomia kärsimyksiä tuottamaton käsittely ja hoito. Tämän direktiivin puutteena Rosqvist pitää sitä, että se koskee vain niiden koe-eläinten käyttöä, joita hyödynnetään lääkeaineiden, elintarvikkeiden ja muiden tuotteiden raaka-aineiden kehittämisessä, valmistuksessa, laadun, tehokkuuden tai turvallisuuden määrittelyssä sekä ihmisen ja eläinten hyvinvointia edistävissä tutkimuksissa. Direktiivi ei kata esim. perustutkimuksessa tai opetuksessa tehtäviä kokeita. Koska se kattavuudeltaan ei ole aukoton, mahdollistuu koe-eläinten käyttö käytännössä vieläkin moniin eri tarkoituksiin. Direktiivin merkittävästi vaikuttavana edistysaskeleena voidaan pitää sitä, että se edellyttää aktiivista tutkimusta eläinkokeiden vaihtoehtomenetelmille ja pyrkii estämään jo tehtyjen kokeiden tarpeettoman toiston. Lisäksi koe-eläindirektiivi kieltää kädellisten (apinoiden) ja vapaudesta pyydettyjen eläinten käytön kokeellisissa tarkoituksissa, silloin kun se tutkimuksen kannalta ei ole ehdottoman välttämätöntä. Tähän viimeiseen ehtoon eläinsuojelijat toivovat EU:n tekevän yksiselitteisemmän kiellon. (Rosqvist 1996, 178-180)

Koe-eläinten käyttökysymykseen liittyy vahvasti talouspoliittinen aspekti. Lääketeollisuus on valtava teollisuuden ala EU:ssa, mistä syystä sen harjoittamaan eläinkoetointaan on vaikea puuttua. EU:n päätöksentekoon vaikuttavat sekä kansallisuudet, ideologiat että erilaiset intressit ja siitä syystä säädökset yleensä ovat minimivaatimuksia. Periaatteessa jäsenmaat voivat kyllä soveltaa tiukempia määräyksiä, mutta ehtona on, etteivät ne saa olla kaupan esteenä. Lainsäädännöllisesti eläinten asema EU:ssa on rinnastettavissa tavaroihin ja muuhun ihmisen ominaisuuteen. (Rosqvist 1996, 179 ja 182)

3.3 Geenitekniikan tarkastelua etiikan näkökulmasta

Luonnon hyväksikäyttö on läpi historian perustunut teknologiseen uudistumiseen. Teknologiat syntyvät ja kuolevat, mutta yhteistä niille ovat niihin kohdistetut odotukset ongelmien ratkaisuina. Vaikka teknologian toimintoihin liittyy usein eettisiä ongelmia, nähdään se siitä huolimatta moraalisesti hyväksyttävänä. Etiikka tulee mukaan vasta teknisten toteutusten ilmaantuessa.

Lähes pari vuosikymmentä sitten keksittiin geenitekniikka, jonka avulla aivan kohta nähtiin mahdolliseksi uusia ulottuvuuksia sekä biologiseen, biolääketieteelliseen tutkimukseen että niiden sovellusmahdollisuuksiin. Vuosien kuluessa geenitekniikka on tullut tietoisuuteen monipuolistuvana ja nopeasti kehittyvänä tutkimuskenttänä, ja se on tunkeutunut kaikille biologisen tutkimuksen alueille. Saatujen uusien tietojen ansiosta geeniteknologian sovellettavuus on määrällisesti ja seuraamuksellisesti muodostunut laajakantoiseksi ja nykyajassa mittaamattomia mahdollisuuksia antavaksi. (Sarvas 1991, 343)

Biotekniikassa geenitekniikan avulla päästään nimenomaan eliöiden ominaisuuksien tutkimiseen ja muuttamiseen. Geenitekniikan välittömin käyttö kohdistuu perinnöllisten ilmiöiden ja itse geenien tutkimiseen. Ennalta arvaamattoman nopeasti onkin saatu tietoa geenien luonteesta, rakenteista ja toimintatavoista. Geenitekniikan menetelmillä voidaan helposti kartoittaa kasvien, eläinten ja ihmisten perimää ja tunnistaa perinnöllisiä tauteja aiheuttavia geenejä sekä niitä perimässään kantavia yksilöitä. (Sarvas 1991, 347)

Tautigeenit kuuluvat välttämättömänä osana elämään. Tässä suhteessa geenitieto ei ole ollut vain huolta tuottavaa, vaan se on ollut myös auttavaa ja vapauttavaa. Esimerkiksi joissakin sairaus- ja tautitapauksissa, kun syyksi on löydetty geenivirheet, on asianomainen potilas voitu vapauttaa omaan sairauteensa liittyvistä syyllisydentunteista, joita hän on ehkä pitänyt Jumalan rangaistuksena tai elämäntavoilla aiheutettuna. Geenitiedot sairauksien ennaltaehkäisevässä hoidossa ovat merkittäviä. Perinnöllisyys on kuitenkin monien geenien säätelmä, eikä pelkän geenitiedon varassa ihmisyyttä kyetä todistamaan sanoo maamme etevimpiin geenitutkijoihin kuuluva Leena Palotie. Hänen mukaansa geenivirheet eivät ole välttämättä paha asia. Se on paha vain silloin, jos se tuottaa vammautuneita olentoja.

Erityisen pahaa ja eettisesti arveluttavaa on, jos ihminen geenimanipulaatiolla tuottaa epäelämää kuten jalattomia eläimiä, siivettämiä lintuja tai muuta sellaista. Geenitutkimuksen alueella näin karkeisiin väärinkäytöksiin ei ole varaa. Palotie näkee, että tässä suhteessa tiedoitusvälineillä on tärkeä rooli sen ottaessa esille asioita tai saattaessa niitä julkisuuteen. Paras tietojen foorumi on julkinen keskustelu. Palotie toivoo, että geenitestit pitäisi olla kaikille alan tutkijoille mahdollisia; ne eivät saisi olla vain rikkaitten valtioitten mahdollisuus. Näin tärkeällä, laaja-alaisesti luontoa, eläimiä ja ihmisiä koskevalla tutkimusalueella tietoa ei saisi pysäyttää, sillä vain tiedollisen kasvun kautta ihmiskunta menee eteenpäin. (Palotie 02.11.1997)

Geeniteknologia muuttaa ihmisen ja luonnon suhdetta enemmän kuin mikään muu teknologia. Eliöistä, myös eläimistä on tullut tuotantovälineitä. Näitä geenitekniisiä eli geneettisesti muunneltuja eliöitä pidetään biotekniikan ratkaisuina ihmiskunnan vaikeimpiin ongelmiin. Geenitekniisiä eliöitä valmistetaan sekä tuotannon välineiksi (lääkemaitoa lypsävä lammas) että hyödykkeiksi (syövän tutkimusmalliksi rakennettu syöpähiiri). Kaikissa tapauksissa eliön käyttöarvoa lisäävä ominaisuus perustuu menetelmiin, jossa eliön perimää (geenejä) manipuloidaan siten, että voidaan käyttää hyväksi eliön informaatiota (geeni tai geenit säätelymekanismeineen) ja työtä (biosynteesi). Siirtogeeniset eläimet ovat joko vierasgeenisia, jolloin eläimellä on toisen eliölajin geeni tai omageenisia, mikä tarkoittaa siirrännäisen olevan eläimen oma, muunneltu geeni. Näin eliöissä ja eläimissä saadaan haluttuja ominaisuuksia tai ne saadaan tuottamaan haluttuja hyödykkeitä. Manipulaation aste kasvaa suhteessa geenisiirrännäisen vierauteen siten, että esimerkiksi siirtogeeninen eläin, joka tuottaa lääkeainetta maidossaan, on vähemmän outo kuin nisäkäs, jossa on linnun raajoja ohjaavia siirtogenejä ja siten mahdollisesti myös linnun elimiä. (Haapala 1994, 69, 74-76)

Geeniteknologian ansiosta biologian elämänyymmärtäminen asettuu uuteen valoon. Se vie biologista tutkimusta eteenpäin. Keskusteluryhmä¹, joka oli koottu useista asiantuntijoista ja tiedemiehistä pohti kysymystä 'Geeniteknologian mahdollisuudet ja uhat', piti selviönä sitä, että ihminen ei jätä käyttämättä mahdollisuuksia, joita geeniteknologiassa avautuu. Meidän on muistettava, ettemme ole pelkkää geenikarttaa, vaan olemme geenikartan ja ympäristön tulos. Geeniteknologiset tutkimukset ovat

---

¹ TV 1, 13.01.1999. Prisma extra: Geeniteknologian mahdollisuudet ja uhat
 Keskustelijat: Juhani Jänne, professori, Kuopion yliopisto
 Matti Häyry, professori, Kuopion yliopisto
 Helena Kääriäinen, ylilääkäri, Väestöliitto
 Reijo Vihko, pääjohtaja, Suomen Akatemia
 Aarne Koskimies, Felicita klinikka

edenneet niin huimaavalla vauhdilla viimevuosikymmenien kuluessa, että uskotaan ihmisen perimän rakenteen olevan selvitetyn vuoteen 2005 mennessä.

Keskusteluryhmästä nousi näkemys, että vaarat ja vahingot ovat ensisijaisesti tarkastelun pohjalla eettisissä kannanotoissa. Kun ensimmäiset siirtogeeniset eläimet olivat tosiasia 1980-luvun lopulla ja Dolly-lammas kloonattiin olivat eetikot aivan vauhkoina. Kysymykseen, onko geeniteknologia luonnonvastaista, he ottivat kantaa toteamalla, että ainakin se avaa mahdollisuuksia elämän salaisuuksien ymmärtämiseen; mitkä tekijät meitä oikeastaan määräävät. Tiedetäänhän, että aivan elämän alussa elämä syntyi kloonautumalla (jakautumalla), esimerkiksi bakteerit syntyivät näin. Identtiset kaksoset ovat tavallaan luonnon kloonauksista ja kloonit on siten verrattavissa myöhäissyntyiseen identtiseen kaksoseen.

Kaikki tieteentekijät uskovat, että ihminen tullaan kloonamaan aivan lähivuosina, mutta kukaan ei pysty vielä sanomaan mitään vakuuttavaa kloonatusta ihmisestä. Kloonauksella halutaan saada hoidollisia tuloksia. Eettisesti elimien kloonaus ei tunnu niin arveluttavalta kuin kloonin avulla aikaansaatu varjoihminen, toisin sanoen lapsikloonin tuottaminen varaosiksi. Se on eettisesti pöyristyttävä tulevaisuuden visio. 'Varavauvan' kasvattamista ei varmasti eettisesti tulla hyväksymään; eri asia on yksittäisen elimen kasvattaminen varaosiksi. Muun muassa maksan kasvattamisesta on saatu lupaavia ennusteita kertovat ryhmän osanottajat ja päätyvät toteamukseen, että perustutkimus geenitekniikan alueella on puolustettavaa ja sille tulisi suoda vain enemmän yhteisiä varoja. (TV1, 13.01.1999)

Uusi teknologia on kuitenkin Haapalan mielestä moraalisesti sokeaa. Yhden sukupolven ikäisen geeniteknologian eettiset ongelmat ovat ilmaantuneet vasta kun tieto, tekniset ratkaisut ja välineet ovat jo olemassa. Geeniteknologia perustelee itsensä ja arvioi riskejään vanhentunein käsittein ja toimintaperiaattein. Teon moraalialia ei aina voida punnita ilman, että teko myös tehdään, siis geenitekniikan eliön täytyy olla olemassa (tekona) ennen kuin sen seurauksia voidaan tulkita ja arvioida. Haapalan mukaan tässä piilee vaara, että geeniteknologialla on mahdollisuus mielivaltaisiin toimiin. Geeniteknologian kannattajat pitävät etukäteen teknologiaansa vaarattomana; he torjuvat kritisoijiansa ja vastustajien esittämiä tiedollisia tai miellettyjä riskejä harjoittamalla näkyvästi sellaista koetoimintaa, joilla he toivovat voivansa osoittaa geenimanipulaation kokonaisuudessaan olevan vailla moraalisesti arveluttavia seurauksia. Moraalin suhteen geeniteknologian varauksettomat kannattajat olettavat, että geenitekniikasta ratkaisusta ei seuraa mitään vakavia ongelmia, mutta Haapala esittää, ettei teknologian käytön moraalialia tai eettistä arviointia voida perustaa vain tieteellisen tiedon tai tutkimuksen varaan. (Haapala 1994, 68-69, 79)

Nykytietojen valossa Sarvas puolestaan näkee geenitekniikan riskien olevan potentiaalisia riskejä, mikä tarkoittaa sitä, että ennakoita riskejä arvioitaessa ei voida turvautua kokemuseräiseen tietoon vaan arviot on tehtävä teoreettiseen tarkasteluun ja tunnettuihin ilmiöihin nojautuen. Riskiarviointi on tällaisissa tapauksissa hyvin vaikeaa ja subjektiivista. Olennaisella tavalla ratkaisuun vaikuttavat arvioijan omat arvostukset, hyväksyttävät normit ja sovelluksesta saatava hyöty. Geenitekniikan nyt jo monivuotisen käytön perusteella sen riskeistä alkaa vähitellen kertyä kokemuseräistäkin tietoa, mutta sitä on vielä niin vähän, ettei sen perusteella riskimahdollisuutta voi sulkea kokonaan pois, varsinkin kun tekniikkaa sovelletaan yhä uusiin kohteisiin ja uusilla tavoilla. Kokemustiedon lisääntymisen myötä Sarvas uskoo yhä useampien geenitekniikan sovellutuksien ilmeisesti tulevan vähemmän ongelmallisiksi. (Sarvas 1991, 349-350)

Ilmeneekö geenitekniikan käytössä liian paljon eettisesti arveluttavia riskejä? Vaikka geeniteknologiaa ravinto-ongelmien ratkaisijana voidaan kyseenalaistaa, se ei Haapalan mielestä merkitse sitä, että kaikki geenitekniset innovaatiot olisivat yleishyödyttömiä, ja että mikään niistä ei kelpaisi jonkin ongelman ratkaisuksi. Teknologian erityisen ongelmallisen tai vaarallisen edistymisen legitimointia voidaan ja pitääkin vastustaa, mutta tämä ei merkitse geeniteknologian kaikkien mahdollisuuksien torjumista tai eväämistä eettisiinkään näkemyksiin perustuen. (Haapala 1994, 69, 71-72)

Pidetäänkö geenitekniikkaa yleisesti hyväksyttynä?

Geeniteknologian mahdollisuuksista ja aiheuttamista uhkista perillä olevat kansalaiset (osa heistä on tiedeyhteisön jäseniä) jakautuvat kolmeen ryhmään: varauksettomat kannattajat, kriittisesti suhtautuvat ja vastustajat. Kannattajista kukin on omalla tavallaan sitoutunut ihmisen ja luonnon hyväksikäyttöön, eli vapaaseen markkinatalouteen ja sen voittoa tavoitteleviin päämääriin. He näkevät myös geenisiirtotekniikan kuuluvan niihin uusiin tekniikoihin, joiden ratkaisulla pyritään poistamaan ongelmia maailman energia-, ravinto- ja terveystieteisiin. Tähän perustuen he ajattelevat, että geeniteknologia on ja kuuluisi olla yleisesti hyväksyttyä. Haapala pitää tätä näkemystä virheellisenä. (Haapala 1994, 71)

Yleisesti ottaen kansalaiset eivät ole perillä geeniteknologian riskeistä, eivätkä he missäänpäin maailmaa ole yleisesti kannattamassa sitä ihmistä ja luontoa koskevana oikeana valintana yleishyödyllisten päämäärien saavuttamiseksi. Varauksellista epäilyä aiheuttaa useasti juuri geenitekniikka tai tuotantoeläin, sen tekninen luonne tai kärsimykset, jotka voivat olla sellaisia, että eläimen rakentamista ei yleisesti pidettäisi

edistämisen arvoisena. Siitä syystä eläinten perimän manipuloimisessa voidaan nähdä tuomittavaakin. (Haapala 1994, 71)

Mikä on eläinten arvo ja asema tässä laajavaikutteisessa teknologiassa?

Haapalan mukaan eläinten asema geeniteknisessä tuotannossa tai hyödykkeenä on instrumentaalinen; eläimellä on välineen arvo. Ihmisarvoon verrattavaa arvoa sille ei voidakaan suoda. Huolehtiminen ravinnoksi tarkoitetusta eläimestä merkitsee ihmiselle oikeutta käyttää eläin ravinnoksi. Yhteiskunnalliseen käytäntöönhan kuuluu oikeutus eläinten hyötykäyttöön. Haapalan mielestä luonnolla ja eläimillä on kuitenkin omaa arvoa muistuttava arvo, joka perustuu ihmisen tunteeseen ja yhteiskunnan tukemaan velvollisuuteen eläimiä ja luontoa kohtaan. Luonnolle, eliölajille ja usein myös populaatiolle annetaan arvo, joka velvoittaa huolehtimaan niiden suojelusta ja säilymisestä. (Haapala 1994, 78)

4. TIETOISUUS

4.1.1 Määritelmästä

Oman aikamme eläinoikeusliikkeet ovat saattaneet käyntiin kiivasta keskustelua eläinten paremman kohtelun puolesta. Ne ovat yhä syvemmin huolestuneita yleisestä, välinpitämättömästä suhtautumisesta eläimille tuotettuihin kärsimyksiin varsinkin tehotuotannossa ja koe-eläinlaboratorioissa. Aikaisemman eläinfilosofian mukaan eläimet olivat ihmiselle tarpeellisia ja hyödyllisiä välineitä. Nykyinen markkinatalous painottaa tätä välineellistämisen ajatusta oman etunsa mukaisesti entistä voimaperäisemmin. On kuitenkin ollut ja yhä on ihmisiä, tutkijoita, filosofeja ja kirkonkin edustajia, jotka omana aikanaan ovat rohkeasti tulleet puolustamaan eläinten parempaa kohtelua ja oikeudellisempaa asemaa. Eri aikoina on paljon kiistelty ja edelleen kiistellään siitä, ovatko eläimet tuntevia, edes kärsimiskykyisiä olentoja ja siitäkin, onko eläimillä minkäänlaisia oikeuksia yksilöinä tai lajeina? Nykyaikaisin tutkimusvälinein ja menetelmin on mahdollista saada tähänkin asiaan uutta, valaisevaa tietoa, jos vain määrätietoisesti niin tahdotaan.

Mitä eläimet ovat tutkimuksen näkökulmasta?

Tieteellisen kiinnostuksen kohteina eläimet ovat perinteisesti kuuluneet eläintieteen tutkimusalaan, joka ajatellaan biologiseksi tieteenalaksi. Biologian näkökulma ei kuitenkaan anna riittäviä tietoja eläinten elämästä, koska siinä tutkijat korostavat eläimien olevan vain elollisia, biologisia olentoja, jotka eroavat olennaisesti ihmisestä henkisten, tietoisten toimintojen vajavaisuuden tai niiden täydellisen puuttumisen vuoksi. Biologisesti ihminen on lähempänä eläintä (erityisesti nisäkkäitä) kuin henkisten toimintojensa moniulotteisuuden vuoksi. Filosofisessa antropologiassa tutkitaankin eläimiä ihmisen itseymmärryksen lisäämiseksi, ja tähän perustuen kun filosofisessa puheessa sanotaan, että ihminen on tietoinen mutta eläin ei ole, tarkoitetaan itsetietoisuutta.

Eläinkeskeisestä näkökulmasta tehdyn tutkimuksen tavoitteena on ymmärtää yhä paremmin eri eläinlajien mentaalista elämää. Jotkut tutkijoista uskovat, että on olemassa erilaatuisia eläinten mentaalisia ominaisuuksia ja kykyjä, joita tieteellinen tutkimus ei vielä ole saanut selville syystä, että eläinten tietoisuuden tutkimuskenttä on vielä niin nuori. Syvimmät erimielisyydet tutkijoiden kesken ovat tietoisuuden alueella. Yleisesti katsotaan, että juuri tietoisuus on se, joka erottaa ihmisen eläimestä. Ihmisellä se uskotaan olevan mutta ei eläimellä ja sen tähden emme voi puhua tasavertaisuudesta ihmisen ja eläimen välillä. (Vilka 1996, 10-17)

Mitä tietoisuus sitten on? Voidaanko sana 'tietoisuus' tarkasti määritellä? Systemaattinen tutkimus on käynnistynyt vasta 1800-luvun loppupuolella. Monilla tunnetuilla filosofiilla on oma mielipiteensä eläinten oikeuksista, tietoisuudesta ja niiden merkityksestä ihmiskeskeisessä maailmassa. Kysymys tietoisuuden olemassaolosta on erityisen problemaattinen. Täydellistä yksimielisyyttä tutkijoidenkaan kesken ei ole siitä, mistä oikein puhutaan kun puhutaan ihmisten tietoisuudesta, puhumattakaan siitä, onko eläimillä tietoisuutta. On tutkijoita jotka pitävät eläinten tietoisuuskysymystä mielettömänä ja toisaalta taas tutkijoita, joiden käsitys asiasta on täysin vastakkainen, eli että ihminen ja eläin ovat tietoisuudeltaan samanlaiset. (Vilka 1996, 17)

Onko tässä yhteydessä syytä paneutua myös psyyken alkuperän selvittämiseen? Tietoisuudelle on ominaista, ettei sitä tavoiteta pelkästään tukeutumalla ulkoisiin havaintoihin. Tietoisuuden tilat kuuluvat tiedostavan subjektin "yksityisomaisuuteen". Vain subjektilla itsellään on välitön kontakti omiin tajunnan tiloihinsa niin kutsutun introspektion (itsehavainnon) avulla. (Wright, 1998, 4)

Varhemmassa psykologiassa tietoisuuden tutkimus ymmärrettiin havaintojen teoksi omista mentaalitiloista. Se oli yritystä oppia, kuinka ajattelemme, ja omien ajatusten ja tunteiden tutkimisen kautta itsehavainnon avulla selvittää ja ymmärtää myös eläinten mentaalisia tiloja ja käyttäytymistä. Uudemman tieteellisen käsityksen mukaan introspektio ei ole menetelmänä tieteellisesti pätevä, eivätkä subjektiiviset ominaisuudet ole tutkimuskohteena sellaiset, joita voitaisiin tieteellisesti pätevästi tutkia. Sama menetelmä on soveltumaton myös eläinten tietoisuuden tutkimiseen. Tämän vuoksi behavioristinen tutkimusmenetelmä alkoi saada laajempaa kannatusta. (Vilka 1996, 45)

4.1.2 Sielunelämä

Ihmisen tietoisuuden tutkiminen valottaa myös ihmisen sielunelämää. Arkiajattelussahan tavallinen ihminen käsittää, että tietoisuus on sama asia kuin sielu. Platon sanoo, että ihminen on sielu, joka käyttää ruumista. Mutta nykyaikana sielullisen käsite on leimallisesti kiistanalainen. Kirjassaan Mihin maailma menee Reijo Wilenius kysyy: Eikö sielunelämä ole pelkästään fyysistä aivotapahtumaa? Ruumiillisen ohella sielullinen on ihmisyyteen sisältyvä laatu. Vaikka sielu ja ruumis näyttävät liittyvän yhteen, on laadullinen kokemuksemme niistä erilainen. Edelleen Wilenius sanoo, että sielunelämä on ensisijaisesti aistillista, tunteellista ja mielikuvallista tajuntaa ympäristöstä sekä oman ruumiin tiloista. Tajunta on maailmankaikkeudessa

kehkeytynyt, arvoituksellinen evoluution ihme, joka ilmenee alemmista eläimistä alkaen. Tajunta on kuin hieno peili, joka luovalla tavalla kuvastaa ympäristöä ja auttaa orientoitumaan siinä. Eläimelläkin on sellainen tajunta, aistien osalta tarkempikin kuin ihmisellä, mutta sen lisäksi on itsetajunta, joka puuttuu eläimeltä.

Kiistämättä eläimelläkin on kyllä älykkyyttä ja 'ajattelua' esim. pesänrakennuksessa, mutta ihmisessä älykkyys tulee tietoiseksi. Ihminen tietää ajatuksensa, tunteensa, tahtonsa ja hän voi keskittää aktiivisesti ajatuksensa johonkin niistä. Arkitasolla itsetajunta merkitsee vain tietoisuutta omien ajatusten ja mielikuvien sisällöstä. (Wilenius 1991, 39-43)

Aristoteleen mukaan sekä ihmisellä että eläimellä on sielu, mutta merkittävä ero on siinä, että ihmisen sielu on rationaalinen. Kristillisessä ajattelussa ihmisen sielu on kuolematon, eikä sellaista ole eläimellä. Seppo Sajama kirjassaan *Arkipäivän filosofiaa* pitää sielun käsitettä epämääräisenä ja siksi ongelmallisena. Siitä, että ihminen on tietoinen olento, voidaan kyllä olla varmoja, mutta tätä asiaa ei pitäisi lähteä selittämään sillä argumentilla, että hänellä on sielu. On virhe, että tietoisuuden vaikeaselkoisuus selitetään vielä vaikeamman ja hämäämättömän asian avulla. Parempi olisi kuvata tietoisuutta itseään. Sajaman mielestä ”Tietoisuus näyttää olevan kaikkiin meidän kokemuksiimme liittyvä vaikeasti jos ollenkaan määriteltävissä oleva perusominaisuus.” Ilmeistä on, että ongelma muodostuu suurelta osalta tietoisuus-sanon monimerkityksellisestä käytöstä. Sajama sanoo sanalla tietoisuus olevan eri yhteyksissä ainakin kolme eri käyttötapaa seuraavasti:

1. Tietäminen: olla tietoinen jostakin objektista, oliosta tai asiasta.
2. Tajunta: jotain tapahtuu ihmisen tai eläimen tietoisuuden virrassa eli hän on tajuissaan.
3. Itsetajunta: ihminen on tietoinen itsestään kokemuksen subjektina eli kokijana.

Nämä kolme tietoisuuden muotoa eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan niiden välillä on selkeä riippuvuus ainakin siten, että olion, ihmisen tai eläimen täytyy olla tajuissaan ennenkuin hän voi tietää tai olla tietoinen jostakin asiasta.

Wileniuksen ja Sajaman mielipiteet yhtenevät ajatuksessa, että ihmisen erottaa eläimestä nimenomaan hänen tietoisuutensa itsestään tiedon subjektina eli kokijana. Eläin voi olla tietoinen ulkomaailman objektista erityisesti tässä- ja nyt tilanteessa, mutta vain ihminen tietää tietävänsä. Ihmisellä on tieto menneestä ja tulevasta, hän voi nähdä asioiden syyt ja seuraukset sekä niihin perustuen tietoisesti hallita sisäistä elämäänsä ja sen kautta ohjata toimintaansa. Eläimen tajunnan ei oleteta ulottuvan näin monimutkaiseen asioiden käsittelyyn ja selvittämiseen. ”Ihmisen erottaa eläimestä

itsetranssendenssin kyky, joka ilmenee itsetietoisuutena, käytännöllisenä rationalisuutena ja moraalisuutena” painottaa Sajama.
(Sajama 1993, 17-20)

Arkikielessä tietoisuus-sanana ymmärretään myös usein tarkoittavan samaa kuin tajunta. Jo vuonna 1934 ilmestyneessä kirjassaan *Persoonallisuus* Eino Kaila selvittää, miten käsitteet tietoinen ja tajuinen olisi tarkasti pidettävä erillään. Tajunta eli tajuisuus on mielessä olevien elämysten olemassaoloa, siis se on vain elämysten kokonaisuus eikä mitään muuta. Tietoisuus on tarvepohjalta lähtevää intentionaalisuutta. Toisin sanoen riittävästi varttuneen ja normaalin ihmisen alunperin tarpeista lähtevä tietoinen tarkoittaminen, mitä hän aikoo tai tahtoo, on eräs inhimillisen sielunelämän keskeisiä ilmiöitä. Siinä missä intentionaalisuus on päässyt heräämään alkaa henkinen elämä. Aivan pienellä, alle yksi vuotiaalla lapsella sitä ei ole, eikä myöskään eläimellä; niillä on vain animaalinen sielunelämä. Animaalisella elämäntasolla ympäröivä elollinen maailma on miltei ainoa mielenkiinnon esine. Siinä oliot ovat merkitseviä vihollisina, saaliina tai sukupuolikumppaneina. Animaalisella elämäntasolla vallitsevat tarpeet aiheuttavat, että eloton on toisarvoisessa asemassa. Henkinen elämä tieteellisenä oppisanaan merkitsee juuri samaa kuin sielunelämä siltä asteelta alkaen, jolloin siinä tietoinen tarkoittaminen on herännyt. Tietoisuuden olennainen piirre on siis intentionaalisuus Kailan mukaan. (Kaila 1990, 567-568 ja 593-601)

Animaalisen ja henkisen elämän välillä ei erona ole mikään kyky, muisti, intelligenssi tai taju ymmärtää suhteita vaan määrättyllä kehitystasolla luontaisesti viriävä suhteellisesti korkeanasteinen tapahtuma, jossa keskeisenä on symbolifunktion, esittävien merkkien herääminen vastakohtana pelkille toimintamerkeille eli animaalisille signaaleille. Ero ei ole laatuero vaan aste-ero. Kun saavutetaan riittävän korkea hermo-sielullinen elämänaste ja yleinen hahmotus saa määrätyn moninaisuuden ja tarkkuuden, leimahtaa vaikutelmista esiin yleisiä käsitettyjä suhteita. Tähän kaikkeen on animaalisessa elämässä jo olemassa esiasteet ja vasta kun syntyy tietoista tarkoittamista, on henkisen elämän aste saavutettu. ”Animaalinen elämä on myös ihmisen hermo-sielullisen elämän leveä pohjakerros, ja laite, jotka tämän kerrostuman tapahtumista vallitsevat ovat ihmisellä ja eläimellä samat, sillä sama mielekäs elämä on niissä molemmissa kysymyksessä.” (Kaila 1990, 595, 601 ja 621)

4.1.3 Psykkisiä tasoja

Max Scheler kirjoittaa artikkelissaan *Ihmisen asema kosmoksessa*, että ei minään ihmisen historian aikakautena ole ihminen tullut niin ongelmalliseksi kuin nykyaikana. Hän tarkastelee ongelmaa pääasiassa antropologian näkökulmasta, mutta samassa

kirjoituksessa on hahmoteltu joiltakin osin myös ihmisen olemusta suhteessa kasveihin ja eläimiin. (Scheler 1989, 92)

Luonnonsystemaattisen käsitteen mukaan ihminen itsestään selvästi kuuluu morfologisesti selkärankaisten ja nisäkkäiden alaryhmään muodostaen suhteellisesti hyvin pienen osan eläinkuntaa ja sen huippua. Sanalla 'ihminen' on myös toinen itsestäänselvä merkitys. Se kuvastaa käsitettä oliosta, joka asetetaan tiukasti vastaan käsitettä 'eläin yleensä' siis myös selkärankaisia ja nisäkkäitä. Scheler haluaa nimittää tätä käsitettä ihmisen olemuskäsitteeksi. Se antaa ihmiselle erityisaseman, joka ei ole varannollinen minkään muun lajin erityisasemaan. Voidaan kysyä, onko tällä erityisasemalla käsitteenä ylipäättään olemassaolon oikeutta? (Scheler 1989, 92-93)

Scheler selventää asiaa biopsykkisen maailman rakenteen kautta. Hän aloittaa psyykkisten voimien astejärjestyksestä ja kyvyistä tieteen osoittamalla tavalla. Olioiden objektiivisten olemusfenomenaalisten ominaisuuksien rinnalla on tosiasia, etteivät elolliset ole vain ulkoisen tarkastelijan kohteita, vaan niillä on myös 'itselleen oleminen ja sisäinen oleminen', jotka ovat niiden olemuksellinen piirre, se josta voidaan näyttää, että elämän objektiivisilla fenomeeneilla on struktuurissaan sisäinen olemisen yhteisyys. Se on elollisen olennon itsenäisyyden, itseliikunnan jne. psyykkinen puoli, elämän psyykkinen perusfenomeeni. (Scheler 1989, 93-94)

Elollisen luonnon eri psyykkisiä tasoja alemmasta ylempään ovat:

1. Halu, joka on ulospäinsuuntautunut kasvamisen ja lisääntymisen vietti.
2. Sielullinen olemustaso, jonka muodostavat vaistot, jotka ovat aina ilmauksia myös 'sisäisestä tilasta'. Vaistonmukainen käyttäytyminen on lajityypillinen suhde mahdollisiin ympäristöihin. Se on synnynnäistä ja luonteeltaan 'jäykkää'. Eläin kuulee ja näkee vain sen, mikä on merkityksellistä sen vaistotoimintojen kannalta. Sen tuntemus ja mieltämistavat suhteessa ympäristöstruktuuriin on sidottu a priori synnynnäisiin vaistoihin.
3. Assosiativinen muisti, johon kuuluvat assosiaatio, reproduktio ja ehdollinen refleksi ja se merkitsee hidasta vapautumista vaistotoimintojen jäykkyydestä. Vasta tällä elollisen psyykkisellä tasolla korkeammat elolliset oppivat löytämään uusia mielihyvän lähteitä.
4. Orgaanisesti sidottu intelligenssi, johon kuuluu ennen kaikkea valintakyky, eli kyky ratkaista uudessa tilanteessa viisaasti ilman

yritys-erehdys tietä. Orgaanisesti sidottu tarkoittaa sitä, että intelligenssi palvelee tässä viettejä ja tarpeita ja rajoittuu siihen. Schelerin mukaan intelligenssi ei ole se ominaisuus, joka erottaa ihmisen muista elollisista, koska intelligenssi kuuluu myös korkeasti kehittyneille eläimille ja se palvelee osana 'viettitoimintakausaliteettia'. (Scheler 1989, 93-95)

Scheler väittää, että ihmisen olemus ja erityisasema on paljon yläpuolella sen, mitä nimitetään intelligenssiksi ja valintakyvyksi, eikä sitä saavuteta näiden kykyjen äärettömällä kasvulla. ” Se on ylipäättään kaikelle elämälle, siis myös ihmisen elämälle vastakkainen periaate: aidosti uusi olemustosiasiä, jota ei voida sellaisenaan johtaa 'luonnollisesta elämän evoluutiosta', vaan joka palautuu vain olioiden itsensä ylimpään perustaan, jonka suuri manifestaatio 'elämä' on”. (Scheler 1989, 95)

Kreikkalaiset nimittivät sitä järjeksi, mutta Scheler haluaa nimittää tämän järjen idea-ajattelun, havainnon ja emotionaalisia akteja sisältävän ilmaisun sanalla henki. Se toimintakeskus, jossa henki ilmenee on persoona. Se on erotettava kaikista funktionäärisistä elämän keskuksista, jotka ovat sisältä tarkastettuina nimeltään sielullisia toimintakeskuksia. (Scheler 1989, 95)

Miten Scheler selittää tuon uuden prinsiippinsa 'henki'?

Henki käsittää erityisen tietämisfunktion, tietämisen tavan, joka ainoastaan sillä voi olla ja sen henkisen olennon perusmääre. Se on eksistentiaalisesti sitoutumaton orgaaniseen ja siten irroitettavissa orgaanisen elämän vallasta, paineesta ja riippuvuudesta - siis myös sen omasta viettiperäisestä intelligenssistä. Vietteihin ja ympäristöön sitoutumaton henkinen olento on sillä tavalla 'maailmaan avoin' ja vapaa reaktiokeskusten rajoituksista, jotka kuuluvat annettuina olemiseen vitaalisen viestisysteemin ja niihin ennakkolta sidottujen aistifunktioiden ja aistielinten kautta. Henki on siten asiallisuutta, asioiden itsensä määriteltävyyttä niiden olemuksen kautta. Vain asiallisuuteen kykenevä olento on hengen omaava ja hänellä on kyky vuorovaikutukseen niin itsensä kuin itsensä ulkopuolisen todellisuuden kanssa. (Scheler 1989, 96)

Inhimillinen käyttäytyminen motivoituu kohteeksi kohotetun havainto- ja miellekompleksin puhtaasta olemuksesta. Tämä ei riipu ihmisorganismien fysiologisesta ja psyykkisestä tilasta eikä sen vietti-impulsseista ja niissä ilmenevissä, aina modaalisesti, optisesti tai akustisesti määrätystä ympäristön aistimellisesta ulkopuolesta. (Scheler 1989, 97) Yksistään ihminen kykenee elollisena olentona kohoamaan itsensä yli ja samalla tekemään tietoisuutensa kohteeksi avaruudellisajallisen maailman tuolta puolen kaiken, myös itsensä.

Ihminen on henkinen olento, joka pohtii itsensä elollisuutta ja maailman olevaisuutta. Merkkeinä siitä voi mainita ihmisen kykenevyyden ironiaan ja huumoriin, jotka edellyttävät aina kohottautumista yli oman olemassaolon. (Scheler 1989, 99)

Eläimellä intelligentit, toiminnat tai reaktiot, jotka se toteuttaa, lähtevät sen hermojärjestelmän fysiologisesta tilasta, jonka psyykinen puoli on vaistoja, vietti-impulsseja ja aistimellista havaitsemista. Mikä ei ole vaistoille ja vieteille kiinnostavaa, sitä ei myöskään ole annettuna. Se mikä on annettuna on sitä eläimelle vain biologisena keskuksena. Kaikki mitä eläin voi huomata ympäristöstään tapahtuu sen vietti- ja aistirakennelman funktionaalisen ympäristöstruktuurin rajoissa.

”Eläimellä ei ole ’kohteita’: se elää ekstaattisesti ympäristöstään, jota se kantaa kuten kotilo taloan kaikkialle minne se menee - sillä ei ole kykyä tehdä tästä ympäristöstä kohdetta ” sanoo Scheler ja jatkaa: ”Ympäristönsä suhteen eläin elää aina ekstaattisesti - myös silloin kun se käyttäytyy ’intellektuaalisesti’. Ja sen intelligenssi jää orgaanis-vietillis-praktisesti sidotuksi.” (Scheler 1989, 96-98)

Eläimellä on tietoisuus, erotuksena kasveihin, mutta itsetietoisuutta sillä ei ole. Se ei omista itseään, eikä sillä ole valtaa itseensä ja siksi ei myöskään tietoisuutta itsestään. (Scheler 1989, 98)

4.1.4 Vaistot ja vietit

Mitä vaisto- ja viettitoiminnat tietoisuuden alueella tarkemmin ottaen ovat?

Nykysuomen sanakirjan määritelmästä lyhyesti otettuna vaisto on peritty, tahaton, lajille ominainen toimintajärjestelmä, joka on sokea. Vietti esiintyy haluna, joka on mielikuvien ohjaama ja määräämä. Useimmat eläimet toimivat vain vaistojensa ja viettiensä varassa, ihminen sekä vaistojensa että järkensä ohjaamana.

Pontus Palmgren kirjassa Eläimet kertovat (1989) sanoo vaisto-sanaa käytetyn sekä tiedemiesten, että suuren yleisön taholta näennäisselityksenä; toisin sanoen, jos eläinten käyttäytymistä ei ole voitu muutoin ymmärtää, on se selitetty vaistojen ohjaamaksi. Vaistotoiminnat esiintyvät liikesarjoina, joita lajin normaalit yksilöt yleensä suorittavat joutuessaan tietyn ärsykkeen kohtaamiksi. Tällaisia ärsykejä voi tulla sisäisesti esim. sukupuolihormoonien vaikutuksesta tai ulkoisesti vihollisen, lajikumppanin tms.näkemisestä.

Lääkäri, mutta ennenkaikkea eläinten havainnoitsijana kuuluisaksi tullut Konrad Lorenz on osoittanut, että vaistotoiminnat voidaan aikaansaada ärsykeyhdistelmillä, jotka sisältävät vain murto-osan normaalista kokonaistilanteesta, joka luonnossa toimii niiden käyntiänsäpanijana. Tutkimuksiinsa pohjautuen Lorenz päättelee vaisto-toimintojen purkautuvan keskushermoston järjestelmäpiirteistä lähtevillä tietyillä

ärsykeyhdistelmillä, jotka aiheuttavat tarkoin määrättyjä, tiettyihin kohteisiin suunnattuja liikesarjoja. Vaikka näiden järjestelmäpiirteitten koneistoa ei vielä ymmärretä, ne ovat varmasti samalla tavoin todellisia kuin muutkin eläinten rakenteelliset ominaisuudet. (Palmgren 1989, 5-6)

Pontus Palmgrenin mielestä tiedemiehen täytyy tutkia ja analysoida eläinten käyttäytymistä luonnontieteellisin menetelmin. Kemian ja fysiikan lakeihin nojautuen, aina kun se on mahdollista, hänen täytyy yrittää selittää synn ja seurauksien yhteys. ”Hänen täytyy varoa selittämästä eläinten toimintoja ajatusten ja tunteitten ohjaamiksi, sillä sellaisia tunnemme välittömästi ainoastaan omasta sisäisestä kokemusmaailmastamme.” (Palmgren 1989, 7)

4.1.5 Tajunnan ilmiöt

Tiede on kyseenalaistanut mekanistisen maailmankuvan, jonka Descartes aikanaan loi. Descartesin filosofiassa korostui aineellisen ruumiin osuus, mieli jätettiin aineen ulkopuolelle ja unohdettiin. Nykyisessä filosofiassa myös yritetään tajuntaa kuvata vain materiaaliselta puolelta, materialistit eivät paneudu kiinnostuksella mielen probleemeihin.

Miten sitten kokemus, subjektiivinen elämys syntyy materiaaliselta puolelta?

Selvää on, että tajunta on riippuvainen aivoista ja siten tajunta ja aine ovat vahvasti riippuvaisia keskenään, mutta miten hermosolujen toiminta synnyttää kokemisen?

Filosofian tohtori Paavo Pylkkänen selvitti haastattelussaan, että tieteen näkökulmasta aine ja tajunta ovat kaksi eri tapaa tarkastella kokemuksia. (Pylkkänen 03. 10. 1999)

Kysymykseen, missä määrin tajunta on kvanttitason ilmiö, ei vielä voida antaa vastausta, koska monet ilmiöt sillä tasolla ovat vielä tutkimuksellisesti keskeneräisiä. Voidaan myös kysyä, esiintyvätkö alkeishiukkaset aaltona; ainakin ne sisältävät aalto-ominaisuuksia. Lisäksi alkeishiukkasella on kokonaisvaltaisia toimintoja ja erikoisominaisuuksia ja jokaisella hiukkasella on myös aineellinen ja mentaalinen puoli. Tajunta ei ole mikään klöntti, olemassa oleva olio, vaan se on alkeishiukkasten vuorovaikutuksia.

(Pylkkänen 03. 10. 1999)

Viime aikoina fyysikoiden taholta on mentaalista kokemusmaailmaa yritetty tieteen keinoin palauttaa materialistiseen maailmaan kuitenkin täysin onnistumatta siinä.

Kumman aatemaailman, idealismin vai materialismin, pohjalta tietoisuus on selitettävissä tämänhetkisessä tieteen valossa? Pylkkäsen mielestä tässä

kiistakysymyksessä tiedemaailma toistaa sitä, minkä jo kaikki tietävät. Kuitenkin hänen

mielestään tietoisuuden selitys jää puutteelliseksi, torsoksi, jos se perustuu vain fysiikkaan. (Pylkkänen 03. 10. 1999)

Kohoaako tajunta aivoista?

Vastausta etsitään monesta suunnasta. Tutkimukset ovat vielä karkeita, koska aivot ovat niin hienot, monimutkaiset ja tasoiltaan erilaiset. On periaatteellinen hypoteesi, että tajunta olisi kvanttimaailman ilmiö, eikä se ole kovin vakuuttava, koska sitä on vaikea testata empiirisesti. Se ei saa kannatusta empiiristen neurotieteilijöiden joukossa, koska kvanttitasolla ei voida puhua materiasta. Tajunnan ilmiöt aivoissa muodostavat korkeatasoisen organisaatiotason ja sen vuoksi voidaan sanoa, että tajunta ikäänkuin kohoa aivoista. Kysymys, ovatko tajunnan ilmiöt korkealla tasolla olevia organisaatiotasoja, on pohjimmiltaan sama kuin aikoinaan se, että voidaanko elolliset oliot selittää kemiasta ja биологиasta käsin?

Tajunnan ilmiöiden kautta olemme kosketuksissa muuhun maailmaan, mutta mikä on tajunnan ilmiöiden takana? Tutkimuksissa nyt vielä ollaan mysteerin jäljellä. Tutkimuksen tuloksena on, että me ymmärrämme tajunnan ratkaisemattoman ongelman. (Revonsuo 10.10. 1999)

Mitä tajunta on psykologisesti käsitettynä?

Kokemuksellinen keho on aivojen luoma, pään sisällä oleva malli. Valveilla aivot ottavat informaatiota aistinkanavien kautta ja aivoissa toimii tiedonkäsittelyjärjestelmä. Myös uni pystyy luomaan tajunnan maailman. Unimaailma ei ole kosketuksissa olevan fyysikaalisen maailman kanssa, mutta unessa on samantyyppisiä tajunnan ilmiöitä kuin valveilla. Unen aikana tajunta luo sisäsyntyisesti maailman ilman ulkopuolista informaatiota. Kokemus on siten aivojen luoma malli. (Revonsuo 10.10.1999)

Aivojen organisoitumisen tasoista tiedon osasia vielä puuttuu. Korkeamman tason yksiköitten aktiviteetista ja toiminnasta aivoissa on vain hypoteeseja, joitten todistettavuutta kuumeisesti tutkitaan. Neurotiede on tutkinut yksittäisen hermosolun toimintaa ja siinä on edistytty pitkin askelin, mutta mitä miljardit hermosolut yhdessä tekevät jää vain arvioitavaksi. Mitä saa aikaan hermosolujen yhtäaikainen aktivoituminen ja mitä saa aikaan eri solujen välinen organisaatiotoiminta? Tutkimuskenttä tällä alueella on laaja eikä vielä anna täsmällistä tietoa. (Revonsuo 10.10.1999)

4.1.6 Pragmaattinen tietoisuuden määritelmä

Luonnon ja ympäristöfilosofian tutkijana maassamme tunnetuimpiin kuuluva Leena Vilka on paneutunut syvällisesti ja monipuolisesti myös ongelmallisen ja laaja-alaisen

eläinten tietoisuuden probleemoihin. Hänen monet kirjansa ja lukuisat muut julkaisunsa ovat olleet arvokkaina herätteinä myös tavallisille, luonnon ja ympäristön tämänhetkisestä tilasta sekä eläinten kohtelun välinpitämättömyyksistä huolestuneille lukijoille.

Vilkan näkemys alkuun on, että samoin kuin elämän käsite myös tietoisuuden käsite on yleinen ja kompleksinen. Hän vertaa tietoisesta ja ei-tietoisesta toiminnan rajaa viivaksi vedessä. On määrittelykysymys mitä kaikkea luetaan tietoisesta toiminnan alaan. Tietoisuuden ongelma on juuri ensimmäiseksi sen määrittely. Jos järkevästi kriteerinä pidetään tietoisuuden korkeinta astetta eli kykyä ilmaista ajatuksiaan kirjoittamalla esimerkiksi väitöskirja tai ratkaisemalla monimutkaisia matemaattisia lausekkeita, ei eläinkunnasta löydy yksilöä, joka milloinkaan siihen kykenisi. Mutta jos tietoisuus on subjektiivisia sisäisiä aistikokemuksia ulkomaailmasta kuten hajut ja maut, silloin monet eläimet ovat tietoisia. (Vilka 1996, 22)

Ei voitane väittää, että kokemukset samasta asiasta tai tietoisuuden tilasta kahdella ihmisellä ovat samanlaisia, niin yhtä lailla ei voitane väittää, että kahden eri eläimen tuntemukset ja tiedostamiset olisivat keskenään samanlaisia.

”Tajunnan ja tietoisuuden käsitettä voidaan käyttää eläinten mielen selityksessä, vaikka eläimet eivät voi puhumalla tai kirjoittamalla selittää omia tunteitaan. Mentaaliset ominaisuudet eivät ole ihmisen luomia vaan ihmisen löytämiä ja kielellisesti nimeämiä. Voimme perustellusti uskoa, että mentaaliset prosessit ovat reaalisia, olemassa ihmisestä ja ihmisen tekemästä tutkimuksesta riippumatta esiintyvät ne eläimissä tai ihmisissä” väittää Vilka. (Vilka 1996a, 23)

Vilka ei halua suoraa sanoa, onko eläimillä tietoisuus, vaan pohtii mitkä tietoisuuden tunnuspiirteet ilmenevät eläimissä.

Ensimmäisesti tietoisuus on ajateltava laajana filosofis-tieteellisenä tutkimusalueena, johon on sen tähden selvintä lähteä tutustumaan osa-alueittain. Kun ihmisen tietoisuudessa erotetaan tunteiden, järjen ja intentioiden osa-alueet, niin eläinten vastaavat alueet olisivat emotionaaliset, kognitiiviset ja intentionaaliset kyvyt. Tietoisuuteen kuuluu myös eettinen aspekti; tahtomisen ja tekemisen arvot, mutta tälle tutkimuksellisesti aralle alueelle Vilka ei halua tässä kirjassaan paneutua. (Vilka 1996, 11-12)

Pragmaattisen tietoisuuden määritelmän Vilka esittää näin: ”Eläimet ovat tietoisia siinä määrin kun tutkijat liittävät mentaaliominaisuuksia eläimiin oikeutetusti ja perustellusti.”(Vilka 1996, 31)

Tietoisuutta voi olla monenlaista kuten elämänmuotojakin. Ihmisille samoin kuin monille muille lajeille yhteisiä ovat halut, havainnot, uskomukset, intentiot ja toiminnat. Mentaaliset tilat muodostavat ikäänkuin verkon, jossa havainnot, halut, uskomukset ja toiminta liittyvät järkevällä tavalla toisiinsa. Tämä on yhteistä ihmisillä ja eläimillä, vaikka se ei ilmaise, että tietoisuuden tila olisi kummallakin samanlainen. Kun käyttäytyminen ja sisäiset tilat ovat harmoniassa voidaan toiminnan olettaa olevan rationaalista. (Vilka 1996, 38)

Tutkimuksiinsa perustuen Vilka määrittelee eläimen tajuntaa, tietoisuutta ja itsetietoisuutta seuraavasti:

1. ”Tajuntaa voidaan selittää aistihavaintojen synnyttäminä aivojen sähkökemiallisina ja fysiologisina prosesseina. Tästä muodostuvia subjektiivisia elämyksiä, vaikutelmia ja merkityssisältöjä voidaan nimittää eläimen tietoisuudeksi.
2. Tietoisuus ei ole siten tietoisuutta omista aivotiloista, vaan aistihavaintojen eläimelle välittämää informaatiota ympäristöstä tai eläimestä itsestään. Tietoisuus edellyttää eläimen ja ympäristön vuorovaikutuksen.
3. Itsetietoisuus tarkoittaa eläimen suhdetta itseensä silloin, kun se on tietoinen omasta yksilöllisyydestään, omista tunteistaan, kokemuksistaan ja elämyksistään.”

(Vilka 1996, 39)

Voimme ajatella eläimillä olevan tietoista olemista, vaikka ontologista oliota tietoisuus ei sinällään ole olemassakaan. Ei siis ole perusteltavissa, että olisi olemassa yksityisoliota ’tietoisuus’ sellaisenaan yhtä vähän kuin oliota ’elollisuus’ tai ’inhimillisyys’, jotka olisivat löydettävissä aivoista ihmiseltä tai eläimeltä. Aivoista kyllä pystytään paikallistamaan osa-alueita, mistä sellaiset ovat löydettävissä ja sen vuoksi olisikin parempi ilmaista asia käsitteillä; ihmisillä inhimillisten olioitten ala, eläimillä tietoisien olioitten ala ja eliöillä elollisten olioitten ala. (Vilka 1996, 39)

Koska eläimen tietoisuutta sellaisenaan (an sich) eläimen sisältä ei voi tavoittaa olisi siitä johtuen hedelmällisempää mieltä, mitä eläinten olemista tai toimintaa voi mieltää mentaalisenä olemisena tai toimintana? Näin tullaan sille tietoisuuden alueelle, jossa voidaan pohtia, onko eläimellä järkeä tai voidaanko eläimen käyttäytymistä pitää järkevänä joissakin olosuhteissa. Se vaatii oman tarkastelunsa. (Vilka 1996, 39-40)

Näin, jo lyhyelläkin tarkastelulla käy selväksi kuinka ongelmallinen käsite tietoisuus ja sen olemassaolo on. Yksiselitteistä määritelmää ei liene mahdollista löytää. On

kuitenkin ensiarvoisen tärkeää jo se, että eläineettiset kysymykset ovat yhä enenevässä määrin nousseet filosofisen pohdinnan kohteiksi. Perusteltujen, eri tutkimusnäkökulmien pohjalta tehtyjen teorioiden mukaisten käsityksien vertaileminen mahdollistaa myös uutta näkemystä kiisteltyihin asioihin. Halu totuudelliseen tietoon kannustaa etsimään vastauksia aiemmin ratkaisemattomiin kysymyksiin. Vaikka yksimielisyyttä vastauksiin ei ehkä koskaan saada, asioiden monipuolinen tarkastelu auttaa ymmärtämään, miksi jotkin asiat ovat niin vaikeita selkeästi todistaa etenkin silloin kun selvitetään olion mentaalaisia ominaisuuksia. Mutta - tieteen olemukseenhan perinteisesti kuuluu, että on kyseenalaistettava olemassa olevia totuuksia ja itsestäänselvyksiä. Eläintietellisellä alueella näitä 'itsestäänselvyksiä' on ilmeisen paljon. Totuudenetsinnän lisäksi filosofiassa on kyettävä esittämään myös oletuksia rohkeasti. Oletuksien varaan meidän monen asian kohdalla on tyydyttäväkin niin vaikeatodisteisia eläimiin liittyvät tutkimukset eräiltä osiltaan ovat.

4. 2 Kognitivistisesta näkökulmasta

4. 2. 1 Järki ja informaation käsittely

Jokaisella lajilla on sille oma luontainen elinympäristönsä, jossa lajin yksilöiden toiminta lähemmin tarkasteltuna osoittautuu mielekkääksi, ja näin niiden käyttäytymistä voidaan ajatella sekä tarkoituksenmukaisena, että järkevänä. Tietoisuuden ja nimenomaan älyn ja järkevän toiminnan tutkimisessa keskeiseksi kysymykseksi nousee, minkälainen oppimis- ja ongelminenratkaisukyky eläimillä on? Miten ne pärjäävät niille tutuissa ympäristöissä tavanomaisista tapahtumista poikkeavan ongelman kanssa ja miten taas aivan uusissa, niille tuntemattomissa oloissa?

Kognitiotiede on kiinnostunut eläinten informaation prosessoinnista aivotutkimuksen keinoin. On olemassa tutkittua tietoa, että aivojen koolla epäilemättä on merkitystä älykkyyteen. Tavanomaisen käsityksen mukaanhan ihminen eroaa fyysisesti eläimistä ennen kaikkea aivojensa koon suhteen ja siten aivojen kehitystä on pidetty myös historiallisesti primäärisenä ihmistymisen askeleena. Lukuarvolla, joka on saatu suhteuttamalla ruumiin painoa ja aivojen kokoa toisiinsa on ensimmäiseksi eli suuriaivoisimmaksi osoittautunut ihminen, toiseksi delfiini ja kolmanneksi simpanssi. Näin saadulla arvolla ei kuitenkaan ole saatu selvyttä eläinten oppimiskyvyn nopeuteen. (Vilka 1996, 61)

Monitieteellisellä tutkimuskentällä kognitiivisen eläintutkimuksen avulla moderni etologia ja eläinpsykologia ovat saaneet laajalti tietoa eläinten oppimisen ja informaatiokyvyn käsittelyprosesseista. Etologia ei tyydy tutkimaan eläinten käyttäytymistä vain kontrolloiduissa laboratorio-olosuhteissa, vaan ulottaa tutkimuksensa kentälle, toisin sanoen etologia tarkastelee eläimiä niiden luonnollisessa elinympäristössä. Tunnetuimpia tämän alan tutkijoita on Konrad Lorenz. (Vilkkä 1997, 205-207)

John Pearce teoksessa *Animal Cognition* 1991 pitää eläinten järkevän toiminnan vähimmäisehtona sitä, pystyvätkö eläimet mukauttamaan käyttäytymistään olosuhteiden vaatimusten mukaisesti. Vaikka mukautumiskyky uusiin olosuhteisiin ei yksin selitä eläinten älykkyyttä, koska älykkyys muodostuu monien erilaisten kognitiivisten prosessien vaikutuksesta, voidaan sillä kuitenkin arvioida eläimen oppimisnopeutta ja muistia. Hyvän ja nopean oppimiskyvyn omaava eläin selviytyy paremmin. Tässä yhteydessä merkittäväksi nousee kysymys, pystyvätkö eläimet myös analogiseen päättelyyn vai perustuuko niiden toiminta vain kokemuksen antamaan muistiin? (Vilkkä 1996, 61)

Vilkkä tulkitsee, että David Hume kirjassaan *Tutkimus inhimillisestä ymmärryksestä* 1938 päätyy ajatukseen, että yhtäläillä ihmiset kuin eläimetkin oppivat kokemuksesta ja pääättelevät, että tietyillä asioilla on tietty seuraamus, mutta tämä ei vielä ole osoitus, että eläimellä olisi todella merkittävää päättelykykyä, vaan niiden toiminta perustuu tottumuksiin. (Vilkkä 1996, 62)

Akateemikko von Wright toteaa kirjassaan *Humanismi elämänasenteena* 1983, että rationaalisuus on epäilemättä piirre, joka syvällisimmin erottaa ihmisen (muista) eläimistä. Samoin Joseph Margolis kirjassa *Culture and entities* 1984 pitää rationalisuutta yhtenä tietoisuuden kriteerinä. Tässä mielessä rationaalisuus on eri asia kuin inhimillinen järkiperäinen toiminta. Vaikka tietoisuutta voi olla monenlaista samoin kuin elämänmuotojakin, ihmistä voidaan silti pitää arviointimallina muihin lajeihin nähden. Hänen mukaansa olentoa voidaan pitää rationaalisenä kun sen käyttäytyminen ja sisäinen tila toimivat sopusoinnussa. (Vilkkä 1996, 38)

Yhteisiä piirteitä ja samankaltaisina esiintyviä toimintoja ihmisten ja eri eläinlajien välillä voidaan luetella runsaastikin. Erilaiset mentaalitilat liittyneinä toisiinsa esim. havainto haluun, halu uskomukseen ja uskomus tarkoituksenmukaiseen toimintaan voidaan nähdä puhtaasti vaistotoimintoina, mutta voidaan siinä jossain määrin nähdä myös eläimillä olevan vapaan tahdon mukaista ajattelu- ja päättelykykyäkin. (Vilkkä 1996, 38)

Eläimen toiminta tapahtuu kokonaan sen nykyisyyden vallassa, konkreettisten tilanteiden sisältämien ylykkeiden varassa ja on siten ihmisen toimintaan verrattuna lyhytsulun omaista. Eläin ei ole olento, joka kieltäytyy nykyisyyden tarpeita tyydyttämästä vain saadakseen nauttia niistä myöhemmin. Vaarojen uhatessa eläin tuntee pelkoa siinä missä ihminenkin, mutta eläimellä ei ole fobioita, koska sen kyky ymmärtää symbolifunktioita on lähes olematon. Eläin ei voi olla epäaito, vain ihminen voi tehdä omasta halustaan toisin kuin toiminnallisesti olisi järkevää.

(Kaila 1990, 611-612)

Eino Kailan Persoonallisuudesta (1934) voi löytää viitteitä myös eläinten järjellisen toiminnan filosofiselle tarkastelulle. Hän lähtee ymmärtämisestä, jolla hän tarkoittaa samaa kuin mielekkääksi käsittäminen. Mielekkästä on jonkin kokonaisuuden piirissä kaikki se, mikä tyydyttää tämän kokonaisuuden tarpeita. Näin ollen tärkeää on pyrkiä käsittämään ihmisten tai muiden olentojen käyttäytymisessä taustalla vaikuttavat oleelliset tarpeet ja sen kautta päästä paremmin ymmärtämään tai arvioimaan järjellisen toiminnan tasoa. Vallitsevimmat voimat niin ihmisellä kuin eläimelläkin ovat nuo toimintaa määräävät tarpeet. Jokaisen tarpeen virittyminen merkitsee koetun ympäristön uudelleen hahmottumista, ja niin esineet ja tapahtumat saavat uudenlaisia ylykkeominaisuuksia; nälän vaivaama huomioi ruokaa jne.

Täten elävien olentojen lajityypilliset tarpeet voidaan nähdä tasoillaan erilaista järjenkäyttöä vaativina. Tarpeet hallitsevat yhtäläillä henkistä kuin animaalistakin elämää. Vaativa ympäristö voi kehittää älyllisiä avuja enemmän kuin helppo. (Kaila 1990, 566-568)

Käytännössä eläimiä ajatellen tämä merkitsee, että kukin eläin voi olla älykäs ratkomaan ongelmia sillä ympäristön vaatimustasolla, jossa se elää. Lajeissa eläinyksilöt kokemukseen perustuen käyttäytyvät niiden omalla biologisella intelligenssitasolla, sen ylärajan alapuolella yhtä mielekkäästi kuin ihminen omallaan. Se, mitä nimitetään eläinten 'inhimilliseksi piirteiksi', voidaan yhtä hyvin nimittää ihmisen animaalisiksi piirteiksi toteaa Kaila (Kaila 1990, 621)

Huomioonotettavaa on, että jokainen sosiaalinen olento tiedottomasti (vaistonvaraisesti) hakeutuu sellaiseen yhteisöön, jonka vaatimustaso suunnilleen vastaa sen omaa suorituskkyä. Näin käyttäytyy ihmislapsi yhtä lailla kuin aikuinenkin ja niin tekevät myös sosiaaliset eläimet. Viihtyvyyden tasoistensa seurassa näyttää suositummalta. (Kaila 1990, 617)

Timo Laine tulkitsee J. G. Herderin geneettistä selitysmallia teoksesta *Abhandlung über den Ursprung der Sprache* (1772), kuinka ihmisestä luonnon osana (organismina)

on kehittynyt olento, jossa henkisyydellä tai järjellä näyttää olevan poikkeuksellinen rooli. Ihmisen biologisessa historiassa eli eläimellisessä olemassaolossa on täytyntä olla jotain, mikä on mahdollistanut kielen ja kulttuurin synnyn ja vieläpä tehnyt ne välttämättömäksi elämän edellytyksiksi. Tutkimuksensa lähtökohtana Herder pitää organismien suhdetta ympäristöön ja siinä hän tekeekin mielestään ratkaisevan havainnon: mitä ahtaampi on eläimen elämänpiiri, sitä erikoistuneempi on sen aistimellisuus ja sitä tarkemmat ovat sen vaistot. Tässä suhteessa ihminen on luonnon lahjoiltaan avuton ja vaistojen ja viettiensä suhteen suuresti puutteellinen. Tämä selittää Herderin mukaan sen, että ihminen on kehittynyt ja luontaisen ymmärryksensä ja järkensä avulla kehittänyt erilaisia kulttuurellisia apuvälineitä olemassaolonsa turvaamiseksi. Järki ei ole mikään ihmiseen erikseen istutettu substanssi vaan hänen koko ajatteluvoimansa määre suhteessa hänen aistimellisuuteensa ja vietteihinsä. Tämän mukaan täytyisi olla niin, että jos ihminen olisi eläimen aistein varustettu ja vietteihinsä eläimen tavoin sidoksissa, ei hänellä olisi järkeä. Laine tulkitsee, että Herderin mukaan järki ei ole itsenäinen voima, vaan ihmisen järkeä tarkastellaan kykynä harkita asioita ja keksiä uutta, mikä on siis pohjimmiltaan ihmisen elämässä toimivaa järkeä. (Laine 1989, 6-8)

Laine tulkitsee myös Helmuth Plessneriä teoksesta *Stufen des Organischen und der Mensch* (1928), jossa tekijä antaa sijaa eläinten käyttäytymistutkimukselle. Ihmistä määrittävät erilaiset elollisuuden kuuluvat seikat, mutta määrittäminen tulee vaikeaksi syystä, ettei ihminen olekaan puhtaasti eläin eläinten joukossa, vaan eläimelliset vitaalifunktiot ovat sulautuneet kulttuurisiin, historiallisiin ja persoonallisiin funktioihin. Pohdittavaksi jää, onko ihminen ruumiillisilta ja henkisiltä ominaisuuksiltaan maapallon orgaanisen kehityksen viimeisin lenkki vai onko ”hänen oma luonnonhistoriansa suhteessa muihin organismeihin kuten koko luonto ihmisen konstruktio hänen henkensä aprioristen perusmuotojen mittojen mukaisesti ja hänen tietoisuutensa kehityksissä”.

Peruskysymyksenä Plessner pitää sitä, voidaanko ihmistä tarkastella samanaikaisesti ja samalla tasolla sekä subjektiivisena henkis-historiallis-kulttuurisena, että luonnonhistoriallisena olentona? Hän kehittää ajatusta ihmisen ja eläimen vertailun kautta. Välittävänä lenkinä hän pitää tässä eksentristä positiota.

Eläin elää sentrisessä positiossa välittömästi sielu-kehollisena subjektina suhteessa ympäristöönsä. Tämä suljettu piiri, sentrisyys, merkitsee omasta subjektiivisesta keskuksesta ulos ympäristöön suuntautuvaa suhdetta.

Ihminen on elollinen, joka elää eksentrisesti, johon sisältyy kyky nähdä maailmaa objekteina ja se merkitsee välimatkaa tai reflektiota sekä itseensä, että ympäristöön. Kun syntyy käsitys minästä sisäisyytenä syntyy myös käsitys ympäristöstä ulkoisena maailmana ja tätä suhdetta Plessner nimittää maailma-avoimuudeksi. Siten ihminen

elää kaksiaspektisesti kulttuurisena ja luonnonhistoriallisena olentona ja se määrittää kaikkea hänen olemassaoloon. Eläin ei voi muuttaa omaa käyttäytymistään. Eläin elää tässä ja nyt tilanteessa, mutta ihminen pääsee ajan yli ja hänelle on myös mahdollista luoda kuva siitä, mikä ei ole läsnä. Korkeimpia ilmauksiaan eksentrisyys saa kielessä, joka symboliikassaan avautuu ihmiselle. (Laine 1989, 106-109) Ja Kaila puolestaan sanoo, että vasta symbolifunktion eli esittävien merkkien ymmärtämisen kautta lapsi lakkaa psykologisesti olemasta eläin ja muuttuu ihmiseksi. (Kaila 1990, 600)

4. 2. 2 Kieli

Antroposentrinen kiinnostus eläimiin koskee sitä ongelmaa, mikä erottaa ihmisen eläimestä. Voidaan siis katsoa systemaattisen eläinten tietoisuuden tutkimisen syntyneen perin ihmiskeskeisistä lähtökohdista. Ihmisellä on ollut selkeä taipumus aina erottaa itsensä omaksi lajikseen, vaikka ihminen on oivallettu jo monien aikaisempien filosofien ajatuksissa myös eläimeksi. Keskeiseksi kysymykseksi tulee, mitä ihminen on eläimen ominaisuuksien lisäksi? Onko selkein eroavuus siinä, että ihmisellä on kyky käyttää kieltä?

Ei voida osoittaa ihmisen tuhansien vuosien aikana perinnöllisesti muuttuneen siten, että nykyisen kulttuuriyhteisön lapsi tulisi maailmaan oleellisesti toisenlaisena kuin villikansan lapsi 10 000 vuotta sitten. (Kaila 1990, 607) Geeniperimältään ihminen on siten ollut suhteellisen muuttumaton eli valmis, mutta aineellisuuteen perustuvien henkisten toimintojensa osalta hän on ollut sosiaalisessa- ja luovassa kulttuuritoiminnassaan historiallisesti alati kehittyvä olento. Sen on tehnyt mahdolliseksi ihmisen kyky älynsä avulla tehdä keksintöjä, jotka hän opettaa ja jättää perinnöksi jälkikasvulleen. Aikutlaatuisten mahdollisuuden tähän kulttuurievoluutioon on ihmiselle antanut kieli ja siihen perustuva kirjoitustaito, minkä välityksellä tieto on saatu tallentumaan uusille sukupolville. Nämä ovat saavutuksia, mitä millään vaistonvaraisesti tekniikkaa käyttävällä eläimellä ei ole. (Niiniluoto 1994, 23-24 ja 31-32)

Kirjassaan Järki, arvot ja välineet Ilkka Niiniluoto eri filosofien julkaisuja tutkiessaan on päätenyt yhteneviin ajatuksiin, että ihminen eläinlajina on tulos pitkästä kehityksestä, jonka ymmärtämiseksi ei tarvitse vedota yliluonnollisiin tekijöihin. Järjellisyytensä ansiosta ihminen erottuu muista eläimistä, jotka aistivat ja toimivat, vaikka eivät ole järkeviä. Eläimille ominaisen jäykän ja muuttumattoman vaistokäyttäytymisen sijasta ihmisen keskeinen piirre onkin juuri uusien toimintatapojen joustava oppimiskyky. Varhaisissa ihmisyhteisöissä suoritettu työ

synnytti tarpeen sanoa jotain toisilleen, mikä johti jatkuvassa vuorovaikutuksessa olevien ihmisten kesken kielen keksimiseen. Ihmisen erottaa eläimestä hänen kykynsä luoda ja käyttää yhteisiin sopimuksiin perustuvia symbolisia kieliä ja oppia kielioppia. Kielen ja päättelyn avulla ihminen oivaltaa olevansa ajallisesti kuolevainen, toiminnoiltaan rajallinen ja itseään tiedostava olento. (Niiniluoto 1994, 18-20, 31, ja 41)

Onko kieli vain ihmisten välinen ilmaisumuoto?

Ihmisen ja eläimen laadullisen eron katsotaan johtuvan siitä käsityksestä, että kieli on ihmisen ainutlaatuinen ominaisuus. Samaan käsitykseen liittyy myös uskomus, ettei eläimillä ole mentaalaisia kokemuksia; eläimethän eivät pysty kielellisesti ilmaisemaan tuntemuksiaan. Tässä ajattelutavassa uskotaan, että ihmisen kieli ei olisi vain kehittyneempi muoto eläinten käyttämistä kommunikaatiojärjestelmistä, vaan puhtaasti ihmiselle ominainen ainutkertainen kyky. (Vilkkä 1996, 88)

Leena Vilkkä on tulkinnut Donald Griffin käsityksiä teoksesta *Animal thinking* (1984), jossa Griffin lähtee tarkastelemaan eläinten tietoisuutta kommunikaatiotutkimuksen avulla. Hänen arvionsa mukaan, jos kerran eläimet pystyvät vastaanottamaan toistensa tunteita ja ajattelua ilmaisevia viestejä, olisi ehkä samankaltaisten viestien vastaanottaminen mahdollista myös ihmiselle. Jos olisi niin, että vain ihmisillä ja ehkä muutamilla korkeimmin kehittyneillä eläinlajeilla olisi ajatuksia ja tunteita, niin olisi tärkeää saada selville, miksi näillä lajeilla tällainen kyvykkyys on ja toisilla, jäljelle jäävällä osalla ei ole muuta kuin reaktioita? Griffin toteaa, että niin ihmisille kuin eläimillekin todellisuus on aistihavaintojen virtaa; aikaa ja tilaa hahmotetaan havaintojen ja erilaisten kokemusten kautta. Sekä eläinten että ihmisten käyttäytymistä ohjaavat mentaaliset mielikuvat ja kokemukset niistä vaihtelevat eri yksilöiden ja lajien välillä. Mieli- ja muistikuvien lisäksi mentaalisiin kokemuksiin voidaan luetella erilaiset tunteet, halut, toiveet ja pelot. Niihin kuuluvat myös sellaiset aistikokemukset kuin kipu ja nälkä tai intohimo ja hellyys. Griffin uskoo, että introspektion avulla voidaan saada tietoa toisen kokijan vastaavista yksityisistä mentaalitiloista ja että on mahdollista kehittää sellainen menetelmä, jolla voidaan todentaa myös eläinten mentaalikokemuksia. (Vilkkä 1996, 54-55)

Luonnollisissa ympäristöissään olevien eläinten käyttäytymisessä on havaittu niiden huomioivan toisensa yksilöinä ja kohtelevan toisiaan sen mukaisesti. Griffin pitää mahdollisena, että eläimillä voisi olla erilaistunutta informaationvälitystä. Empiiristen tutkimusten perusteella jo tiedetään, että esim. Afrikassa eräillä apinoilla on toisistaan eroavia semanttisia varoitushuutoja riippuen erilaisista uhkana olevista vaaroista, joiden mukaan suojautumistapa määrittyy. Eläinten keskinäinen kommunikaatio perustuu siihen, että ne ymmärtävät laajasti toistensa liikkeitä ja käyttäytymistäipumuksia. Siinä,

missä ihmisen ajattelu yhdistetään kieleen, Griffin näkee yhteyden eläinten kommunikaation ja niiden mentaalisten kokemusten välillä. Tästä yksilöiden välisestä kommunikaatiosta on osoituksena yhteisesti suoritettu saalistusretki tai vaikkapa sopivan partnerin valinta pesintäkauden alkaessa. Griffin toteamukseksi kuitenkin jää, ettei varmoja vastauksia eläinten kommunikoinnin olettamuksiin ja peruskysymyksiin ole olemassa, mutta empiiristä tutkimusta jatkamalla ja erilaisin koejärjestelyin olisi mahdollista saada tietoa, missä määrin eläimet voivat aidosti kommunikoida toistensa uskomuksista. (Vilkkä 1996, 55 ja 83)

Onko ihmisen ja eläimen välinen kommunikaatio mahdollista?

Omien etologisten tutkimuksiensa tuloksena Konrad Lorenz sanoo olevansa vakuuttunut, että ilman yliluonnollisia apukeinoja eläinkumppanimme kykenevät kertomaan meille tositarinoita luonnosta. Jos tiedemies todella haluaa, hän tarkasti eläinyhteisöä havannoimalla ja tutkimalla oppii ymmärtämään sitä 'sanastoa', jota sosiaaliset, ylemmän eläinlajin yksilöt käyttävät kommunikoidessaan keskenään. Eläinten käyttäytymistä tutkivalle tiedemiehelle, joka tuntee sosiaalisen nisäkkään tai linnun 'sanaston', on mahdollista päästä eläinten kanssa läheiseen kosketukseen ja yhteisymmärrykseen. Tällainen merkkikieli, jos sitä kieleksi halutaan nimittää, puuttuu alemmilta tai ei-sosiaalisilta eläimiltä, koska niille tällainen 'puhekieli' ei ole tarpeen. (Lorenz 1989, 10)

Varsinaista puhekieltä eläimillä ei ole, mutta Lorenzin mukaan korkeimmilla selkärangkaisilla ja hyönteisillä sosiaalisten lajien keskuudessa on jokaisella yksilöllä tietty määrä synnynnäisiä ilmaisuliikkeitä ja ääniä. Esimerkiksi korkeasti sosiaalisella lintulajilla on monimutkainen merkkikielijärjestelmä, jota jokainen saman lajin lintu ilman edeltävää kokemusta pystyy ymmärtämään ja itse edelleen käyttämään. Tämänkaltainen sopusointuinen käyttäytyminen sosiaalisessa yhteisössä ja merkkikielen ymmärtämisessä antaa ihmiselle vaikutelman, että linnut puhuvat ja ymmärtävät omaa kieltänsä. Tämä kieli on sama kaikille saman lajin yksilöille riippumatta niiden asuinpaikasta. Se on siis perinnöllisesti muuttumaton, kiinteästi lajityypillinen yhtä lailla kuin mikä hyvänsä ruumiillinen ominaisuus. Tätä eläinlajin synnynnäistä merkkeihin perustuvaa kielijärjestelmää ei tietenkään voi verrata ihmisen käyttämään kieleen, joka ei ole synnynnäinen vaan jokaisen itsensä opeteltava. (Lorenz 1989, 87)

Pyrkivätkö eläimet tämän ilmaisukielensä avulla vaikuttamaan lajitoverinsa toimintaan? Lorenzin mukaan eläinilmaisujen ja ihmiskielen ero näkyy juuri tässä. Ajan mittaan tarkkailijalle selviää tosiasia, ettei eläimellä mihinkään näihin ääniin ja liikkeisiin, jotka ilmaisevat sen tunnelmia, sisälly minkäänlaista tietoa aikomusta vaikuttaa niillä

lajikumppaniin. Lorenz tähdentää tämänkaltaisen ilmaisukielen mielialaan liittyvyyttä, mistä todistuksena voidaan pitää sitä tosiasiaa, että yksinäisyydessä kasvatetut ja pidetyt hanhet tai naakat esittävät kaikkia näitä 'merkkejä' heti kun vastaava mieliala ne valtaa. Niissä oloissa signaalien automaattinen ja jopa konemaiseksi kuvailtava luonne käy silmiinpistävästi ilmi ja paljastaa ne täysin erilaisiksi kuin ihmisten sanat. Erilaisten 'eläinkielten' sanoja voidaan kuvailla vain huudahduksina. (Lorenz 1989, 88)

Miten paljon ihminen voi kommunikoida eläinten kanssa niiden merkkikielillä? Kieltämättä ihmisten käyttäytymisessä on selvästi havaittavia ilmamerkkejä, vaikka karkeat ja huomiota herättävät merkit eivät olekaan mielialan osoittamiseksi tarpeen. Sanakielemme kehittyessä ihmiseltä katosi taito lähettää, huomata ja tulkita hienon hienoja merkkiärsyksiä hetkellistä mielialaa ilmoittamaan. Eläimet puolestaan lukevat toistensa aikeet silmistä ja ihmisille tuskin havaittavista erikoisvaikutteisista merkkiärsyksiä. Korkeammilla ja sosiaalisilla eläimillä mielialansiirtoon käytetty lähetyk- ja vastaanottokoneisto on huomattavasti paremmin ja pitemmälle kehittynyt, erikoistunut ja tehokkaampi kuin meillä puhetta käyttävillä ihmisillä. Eläinten käyttäytymistä havainnoidessaan Lorenz ihmettelee, miten uskomattoman vähäisistä, ihmisille täysin huomaamattomista merkeistä eläimet vastaanottavat juuri oikean tulkinnan. Lähellä ihmistä olevilla eläimillä kuten hevosella ja koiralla on tämä kyky äärimmilleen kehittynyt. On mahdollisuuksien rajoissa, että erityisen hyvä havainnoitsija hyvin monissakin tapauksissa yltää ymmärtämään tai aavistamaan eläinkumppaninsa aikomuksia, mutta toisissa tapauksissa hänen ei kannata toivoakaan pystyvänsä siihen. (Lorenz 1989, 89-91)

Miten paljon eläin voi kommunikoida ihmisten opettamalla kielellä?

Francine Patterson on tutkinut apinan kykyä oppia Amerikan kuurojen käyttämää viittomakieltä. Hänen mielestään eläinten viestinnän tutkimusta on hallinnut voimakas oletamus, etteivät eläimet voi oppia kieltä. Kokemuksistaan eläimen kielenoppimiskyvystä hän kirjoittaa kirjassa Koko: puhuva gorilla (1987). Patterson uskoo tutkimuksiansa tulosten hämmästyttävästi osoittaneen, että ihminen voi kommunikoida eläimen kanssa omalla kielellään. Patterson päätteli Koko-gorillan käyttäneen viittomakieltä luovasti ja tuottavasti, koska se kykeni itse keksimään myös uusia sanayhdistelmiä. (Vilka 1996, 89) Myös

Griffin (1984) uskoo, että simpanssien oppimiskyvyn esteenä ei niinkään ole puute ymmärryksestä kuin niiden fyysisestä kyvystä käyttää äänteitä. Viittomalla opetettuja sanoja on simpanssin todettu oppineen ymmärtämään ja käyttämään pitkälti toista sataa. Griffin pitää mahdollisena, että ihminen on antanut simpansseille kielen ja siten ollut edistämässä kielen evoluutiota. (Vilka 1996, 90)

On puhuttu paljon siitä, miten papukaijat ovat oppineet äänellisesti lausumaan ihmisten niille opettamia sanoja ja vieläpä käyttämäänkin sanoja sopivissa asiayhteyksissä. Lorenz myöntää kyllä näin jossain määrin tapahtuvan, mutta samalla selittää, että papukaijojen matkitut ihmiskielen sanat ovat opittuja, eikä niillä ole mitään tekemistä lajin synnynnäisen 'sanaston' kanssa. Vaikka tunteellinen eläinystävä, halutessaan nähdä eläimissä inhimillistä älykkyyttä vahvasi uskoo puhuvan (matkivan) linnun ymmärtävän sanomisensa, ei se Lorenzin mielestä pidä paikkaansa. Näillä matkimisäänillä ei hänen mukaansa ole minkäänlaista merkitystä ja ajatusyhteyttä käytäntöön. Lorenz painottaa:

”Eivät edes älykkäimmäkään 'puhuvat' linnut, jotka pystyvät yhdistämään äänellisiä ilmaisujaan erityisiin tapahtumiin opi käyttämään kykyjensä hyödykseen, tarkoituksellisesti saavuttamaan yksinkertaisintakaan kohdetta.”

Kun näemme linnun yhdistävän äänelliset ilmaisuensa tiettyihin tapahtumiin, olemme helposti sen ennen muuta yhdistävän ne tarkoitukseen. Mutta siihen se ei kykene vakuuttaa Lorenz. (Lorenz 1989, 95 ja 99)

Tottumaton eläinten tarkkailija saattaa nähdä eläimen käyttäytymisessä inhimillisiä kykyjä ja ominaisuuksia ja päättelee eläimen ymmärtävän tai arvaavan omistajansa sanat jopa ajatukset, mutta tosiasiaassa kysymys on eläimen erityisen tarkasta kyvystä ymmärtää vähäisimmätkin ilmaisuliikkeet, mikä on korvaava avu puhekielen puuttumiselle. Toisessa yhteydessä Lorenz kääntää asian näin:

”Se, mitä olemme tottuneet sanomaan inhimilliseksi heikkoudeksi, on oikeastaan miltei aina esi-inhimillinen ilmiö, sellainen, mikä on yhteinen kaikille korkeammille eläimille. Usko minua: en pyri erheellisesti antamaan eläimille ihmisen ominaisuuksia, vaan päinvastoin tahdon osoittaa, mikä suunnaton määrä eläinperua ihmisessä on tänä päivänäkin.”

Esimerkiksi voidaan ottaa vaikkapa rakastumiskäyttäytymisessä paljon puhuttu 'rakkaus ensi silmäykseltä'. Tässä suhteessa monet korkeammat eläimet käyttäytyvät täsmälleen samalla tavoin kuin ihmiset, mikä ei edellytä eläimeltä mitään ihmisominaisuuksia, vaan päinvastoin osoittaa, kuinka ihmisessä on vielä jäljellä eläinvaistoja. (Lorenz 1989, 93 ja 179)

Onko eläimillä ajattelua tai jonkinlaisia uskomuksia?

On ollut monia teoreetikkoja, joiden mielestä eläimiltä puuttuisi oma tahto ja ymmärrys kokonaan. Tämän kieltävän kantansa he perustavat käsitykseen, ettei muilla kuin inhimillisen kielen omaksuneilla olioilla voi olla propositionaalisia asenteita ja ajatuksia. Erityisen voimakkaasti tällaisen kannan on omaksunut brittiläinen filosofi R.G. Frey, jonka esittämä argumentaatioketju tarkoituksellisesti kiistää kaikki eläimillä olevat mentaaliset kyvyt. Kirjassaan *Interests and rights: The case against animals* (1980) Frey väittää, että eläinten käyttäytyminen voitaisiin aina selittää ilman olettamusta eläinten mielestä tai muista mentaalisisista ilmiöistä. Freyn mukaan kieli on itsetietoisuuden välttämätön edellytys ja kun eläimiltä se puuttuu niillä ei ole keinoa ilmaista omista tai toisen haluista. Hänen mukaansa eläimiltä ei puuttuisi vain uskomuksia vaan myös yksinkertaiset halut ja tunteetkin. Edellä mainittuihin puutteisiin perustuen hän kieltää myös sen, että eläimet toimisivat järjellisinä ja tietoisina olioina. Tätä väitettä vastaan tutkimuksiensa perustalta Leena Vilkka esittää, että jo arkikäsitteiden ja eläinpsykologian pohjalta voimme puolustaa eläinten olevan mentaalisia olentoja. Vaikka onkin niin, että eläinpsykologiaa voidaan pitää sisäisesti antropomorfinena, koska ihmisten kielellähän mentaalitiloja selvittävät tutkimusraportit on esitettävä, ei eläinten itsensä kielelläilmaisukyvyttömyyttä voida pitää perustana ajatusten ja uskomusten kieltämiselle, eikä mentaalisten kykyjen ja uskomusverkostojen täydellistä puuttumista ole voitu näyttääkään toteen. (Vilkka 1996, 71)

Frey'n väitteille vasta-argumentteja löytyy mm. Joseph Margolisin kirjasta *Persons and minds* (1978). Margolisin teoria edellyttää tapauskohtaista selittämistä eläinten uskomuksista. Meille ihmisille intuitiivisesti selvät loogiset seuraussuhteet eivät päde eläinten päättelykyvyssä, eikä kielellistä kykyä edellyttäviä uskomuksia voi määrittää eläimille. Kun eläinten uskomusrakenteiden sisäistä mallia on mahdotonta todistaa, voidaan kuitenkin selkeästi päätellä niiden ajattelun perustuvan mielikuviin, tunteisiin ja aistillisiin hajuihin. Voidaan perustellusti ajatella että, jos oliolla on aistihavaintoa, on sillä myös havaitsemiseen perustuvaa tietoa ympäristöstään. Ja edelleen, jos jollakin on tietoa, on sillä myös uskomuksia. (Vilkka 1996, 67)

4.3 Sentientismin näkökulmasta

4.3.1 Eläinten kyky kärsiä

Eläinten tietoisuudesta on mahdollista etsiä tietoa monenlaisin tutkimusmenetelmin. Mentalistinen tutkimusote suuntautuu mielen sisäisten tilojen tutkimiseen: miltä maailma näyttää eläimen silmin? Ajatellaan, että samalta näyttävä ulkoinen käyttäytyminen voi ihmisillä ilmentää sisäisten mielentilojen samanlaisuutta. Oletetaan myös, että eläimetkin ilmentävät käyttäytymisellään sisäisiä tilojaan. Moderni sentientismi lähtee keskeisesti mentalismin filosofian pohjalta. Perustava kysymys on, voivatko eläimet kärsiä, jos oletetaan etteivät ne omaa vähäisintäkään järjellisyttä. Voivatko siis täysin järjettömät olennot kärsiä? Toinen yhtä lailla huomioonotettava kysymys on, että voiko täysin järjettömillä olioilla olla minkäänlaisia intressejä? Arkiajattelussahan olemme taipuvaisia lainkaan epäilemättä näkemään lähellämme elävillä lemmikeillämme molemmat ominaisuudet (Vilka 1996, 59)

Eläinten järjellisyden ja intressien olemassaolosta on esitetty kriittisiä arvioita? Tässä kysymyksessä Singer näkee monien filosofien argumenteillaan poikenneen pois oleellisesta. Itse asian, eli eläinten julman kohtelun oikeutukselle ei pidä vetää perusteiksi ihmiselle ainutlaatuisina kuuluvia ominaisuuksia kuten järjellisyttä tai kielelläilmaisukykyä. Kysymyksen on eläimiin asennoitumisemme perusteellisesta muutoksesta ja silloin ”oikeuksien” käsite ei ole alkuunkaan välttämätön. Tähän Singer tulkitsee Benthamin toteamuksia niin, että jos eläin kärsii, ei sen kärsimyksen jättäminen vaille huomiota voi olla millään tavalla moraalisesti oikeutettua. Bentham nostaa kyvyn kärsiä siksi ratkaisevaksi kriteeriksi, joka antaa olennolle oikeuden tasaveroiseen huomioon. ”Kyky kärsiä ja nauttia on paitsi välttämätön, myös riittävä ehto sille, että voimme sanoa olennolla olevan intressejä - vähintäänkin intressi kärsimyksen välttämiseen.”(Singer 1991, 7-9)

Sentientistisessä tarkastelutavassa toinen filosofisesti vaikeasti perusteltava asia on kivun ja kärsimyksen olemassaolo. Sen perusteella, että itse tunnemme kipua, emme voi todistettavasti päätellä, tuntee kukaan toinen ihminen tai eläin sen samalla tavoin kuin kukin omakohtaisesti. Koska kipu on tietoisuudessa oleva mentaalinen tila, sitä ei voi konkreettisesti havainnoida; voimme tuntea sitä itse, mutta toisen tuntemuksista emme voi sitä erottaa. Singer arvioi, että tämä olisi nähtävä enemmänkin filosofisena pulmana, sillä todellisuudessa kenelläkään meistä tuskin on epäilystä siitä, etteikö ystävämme, ihminen tai eläin kokisi kipua samoin kuin mekin. Lähes kaikki ihmisellä

esiintyvät kivun ulkoiset merkit tavataan myös eläimillä, erityisesti nisäkkäillä ja linnuilla. Ainakin kolme syytä uskoa, että eläimet pystyvät tuntemaan kipua on

- niiden käyttäytyminen
- hermojärjestelmän rakenne
- kivun evolutiivinen tarkoituksenmukaisuus

Singer päätyykin toteamukseen: ”On yksinkertaisempaa olettaa, että samankaltaisen hermoston omaavien eläinten samankaltainen käyttäytyminen samoissa olosuhteissa selittyy samalla tavalla, kuin yrittää keksiä eläinten käyttäytymiselle jokin muu selitys ja lisäksi selitys sille, miksi ne tässä suhteessa eroaisivat ihmisestä.” Tähän liittyen Singer haluaa ottaa lainauksen neurokirurgi lordi Brainin ajatuksen julkaisusta Presidential Address:

”Henkilökohtaisesti en näe mitään syytä myöntää kanssaihmisilleni mieli ja saman-aikaisesti kieltää se eläimiltä... Ainakaan minulla ei ole epäilystäkään siitä, etteivätkö eläinten intressit ja toiminnat liittyisi tietoisuuteen ja tunteisiin samoin kuin minunkin, ja etteivätkö niiden tietoisuus ja tunteet saattaisi olla aivan yhtä voimakkaita.”
(Singer 1991, 11-13)

Konrad Lorenz kirjassaan *Eläimet kertovat* sanoo, että ihmisen halu pitää ja hoitaa eläimiä johtuu yleensä kaipuusta luonnon läheisyyteen. Vaikka jokainen eläin on palanen luontoa, ei silti pidä itsekkäässä luontorakkaudessaan ajatella eläintä luonnon edustajana soveliaaksi omaan asuntoonsa viihdyttämään. Olisi tarkoin selvitettävä, miten paljon eläin joutuu luonnollisista elintavoistaan luopumaan ja siitä johtuen kärsimään kun se vangitaan ihmisen tarkoituspäriä hyödyttävään palveluun. Eri eläinlajien sopeutuvuus esim. pieniin tiloihin pohjautuu eläimen liikunnallisen tarpeen erilaisuuteen tai moniin muihin huomioon otettaviin seikkoihin. Kiinnostus tutkia ja oppia tuntemaan eläintä ja sen elämää velvoittaa myös huolehtimaan eläimen ei vain fyysisen vaan myös henkisen ja lajityypillisen hyvinvoinnin tarpeista. Välttämätön ehto monissa eläinpsykologisissa tutkimuksissa on, että tutkittava eläin on henkisesti terve, eikä sen sielu ole vankeuden painajaisen sumentama. Omaan kokemukseensa nojaten Lorenz painottaa, että vain elämällä eläinten joukossa voi oppia todella ymmärtämään niiden elintapoja ja sen avulla päästä päätelmissään eläinten tuntemuksista lähemmäksi todellisuutta. (Lorenz 1989, 20, 62, 68, 173)

Lorenzin mukaan kärsimiskyky on kaikilla elävillä eläimillä suorassa suhteessa niiden kehitystasoon. Tämä koskee ennen kaikkea henkistä kärsimistä. Eläintarhojen oloissa kaikkein onnettomimpia ovat korkeasti älylliset ja henkisesti toimeliaat eläimet, jotka toimettomuuteen vangittuina saattavat lamautua ja tylsistyä aivan idioottimaisiksi olioiksi verrattuna aikaisempaan olemukseensa vapaudessa. Erittäin suurena

julmuutena Lorenz näkeekin sen, että ihmisapinat vangitaan yksinäisyyteen pieniin häkkeihin, mikä aiheuttaa niille niin suuria henkisiä kärsimyksiä, että sen seurauksena voi tulla ei vain ruumiillisia vammoja vaan myös traaginen ikävään kuoleminen. Vastaavasti yksityisoloissa perheenomaisesti pidettyinä apinapienokaiset saattavat viihtyä aivan erinomaisesti. (Lorenz 1989, 67, 83)

Ihmisten sääliittely tarhoissa eläviin eläinlajeihin saattaa usein kohdistua 'väärin eläimiin', mikä Lorenzin mukaan johtuu siitä, ettei tarkemmin tunneta eri lajeille ominaisia henkisiä ja fyysisiä tarpeita. Laiska leijona kärsii vankeudesta vähemmän kuin useimmat samalla henkisellä tasolla olevat pedot syystä, että sillä on heikompi 'sisäinen liikuntapakko'. Vastaavasti erittäin voimakkaan liikuntavietin omaavat ketut ja sudet, jotka luonnossa liikkuvat laajoilla alueilla, ovat sääliittävimpiä tarhaeläimiä, koska liian ahtaat häkit aiheuttavat niille voimakkaita patoutumia purkamattomien viettien vaikutuksesta. Yhtä lailla surkeaa katseltavaa ovat linnut, jotka muuttoviettinsä aikana eivät pääse lentämään. Muun muassa näillä esimerkeillä Lorenz vahvistaa oman näkemyksensä eläimistä pitäen niitä tietoisina, tuntoisina, kipua ja kärsimystä ilmaisevina ja tuskaatuntevina olentoina. (Lorenz 1989, 62, 65)

Kotkavirta puolestaan pitää selvänä, että eläimet tuntevat kyllä kipua, mutta kivun aistimus on eri asia kuin siitä kärsiminen. Koska tunne- ja kärsimys-sanojen merkitykset rajoittuvat ihmisten maailmaan, on kysymyksen alaista käyttää näitä sanoja eläinten yhteydessä. Jotta olento voi kärsiä, hänen on oltava tietoinen itsestään, niin menneisyydestä kuin tulevaisuudestaankin ja näistä tiedoista hän voi mielessään kokea ahdistusta. Meillä on taipumus antropomorfismiin, ja kun alamme puhua eläinten tunteista ja kärsimyksestä, puhummeko silloin enemmänkin luonnon inhimillistämistä kuin eläinten todellisuuteen kuuluvista asioista? Sitä, kykeneekö eläin kärsimään sanan varsinaisessa merkityksessä, on Kotkavirran mielestä vaikea perustella. (Kotkavirta 1996, 161)

Käytännössä näidenkin sanojen käytössä eri yhteyksissä voidaan huomata vivahteellisia ja sisällöllisiäkin eroja. Lyhyesti täsmennettynä Nykysuomen sanakirjan mukaan kipu on jossakin ruumiinosassa tunnettava tuska, särky, poltto, pakotus tms. ja kärsimys sisältää näiden tunteiden lisäksi henkisemmän puolen, eli siihen voi kuulua vielä vaiva, ahdistus, suru, murhe tai huoli. Tässä tutkimuksessa eri kirjoista tekemiäni havaintojen mukaan olen huomannut sanoja käytetyn yleisimmin samalla tavalla ja samoin merkityksin sekä ihmisten että eläinten tunteja sanallisesti kuvailtaessa.

4.3.2. Eläinten hyvinvointi ja oma hyvä

Yhtä vaikeaa kuin eläinten kärsimiskyvyn filosofis-teoreettinen määrittely on myös niiden oman hyvän ja sen kokemisen käsitteellinen todentaminen. Sitä kautta, että eläimet muistuttavat ihmistä muun muassa hermostonsa ja aivorakenteensa osalta, meillä on kyllä runsaasti tietoa eläintenkin hyvinvoinnista ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Kun aletaan arvioida eläimen hyvää, on ensiarvoisen tärkeää ottaa selville lajille ominaiset hyvinvoinnin edellytykset. Tässä olisi paneuduttava kysymykseen, millaista on olla jokin tietty yksilö. Biosentrismi Paul W. Taylor kirjassaan *Respect for Nature, A Theory of Environmental Ethics* pitää eettisesti ehkä kaikkein merkittävimpana asiana moraalisen agentin (moraalisiin valintoihin kykenevä aikuinen ihminen) kykyä asettua moraalisen subjektin (moraalisesti merkityksellinen olento) asemaan ja esittää siitä käsin, miten sitä pitäisi kohdella. Taylorille niitä subjekteja, jotka täyttävät edellämainitut kriteerit ovat kaikki elolliset olennot. Elottomat olennot eivät sitä olisi, koska niillä ei ole niiden omaa hyvää. Elottomien olentojen kohtelukaan ei silti olisi merkitykseltään, koska huonolla kohtelulla voi olla seurauksia elolliselle luonnolle kuten esim. joen saastumisella kaloille ja muille vesieliöille ja veden käyttäjille. (Taylor 1989, 16-17)

Olellaisena asiana Taylor painottaa: Kun ymmärrämme, että on mielekasta puhua siitä, mikä on hyväksi tai pahaksi eliölle, voimme tehdä arvopäätelmiä eliön elämästä käsin, vaikka tuo eliö ei itse näitä arvopäätelmiä tee eikä niitä ymmärrä. (Taylor 1989, 67)

Edelleen Taylor esittää ympäristöetiikan ja elämäkeskeisen teoriansa näkökulmasta, että emme enää yksinkertaisesti voi omaksua vain ihmisen näkökulmaa ja arvioida tekojemme vaikutuksia pelkästään vain oman hyvämmen kannalta. Artikkelissaan *Olennon hyvä ja luontaisen arvokkuuden käsite* Taylor sanoo:

”Jokaisella eliöllä, lajipopulaatiolla ja elonyhteisöllä on oma hyvänsä, jota moraaliset toimijat voivat toimillaan tarkoituksellisesti edistää tai vahingoittaa. Sen toteaminen, että oliolla on oma hyvänsä, on yksinkertaisesti sen toteamista, että oliolle voidaan tehdä - viittaamatta mihinkään *muuhun* olioon - hyvää tai pahaa. Voimme toimia sen kokonaisedun mukaisesti tai sen kokonaisedun vastaisesti.” (Taylor 1997, 227)

Taylorin mukaan eliön hyvä koostuu sen biologisten mahdollisuuksien täydestä kehittämisestä. Ei-inhimillisen olionkin täytyy olla vahva ja terve ja sille pitää olla mahdollista menestyksellisesti elää ympäristössään oman lajinsa elinkaaren mukaista elämää. Taylor ei pidä välttämättömänä sitä ideaa, että olenolla pitää olla intressejä tai että sen pitää itse olla kiinnostunut ja tietoinen siitä, mikä vaikuttaa myönteisesti tai kielteisesti sen elämään. Moraalinen välittäminen olennoista ei myöskään tarvitse olla sidoksissa siihen, onko eläimen hyvän käsite yhdenmukainen kivun tuntemiskyvyn kanssa. Rationaalisten toimijoiden täytyy ottaa luonnonvaraisesti elävien olentojen oma hyvä huomioon aina kun heidän toimintansa vaikutukset, hyvät tai huonot, ulottuvat niihin. Moraalisen huomioon ottamisen periaate siis määrää, että jokainen yksilö ansaitsee huomioon ottamisen sikäli kun sillä on oma hyvä ja se hyvä tulee nähdä arvokkaana ja merkityksellisenä jokaisen toimijan käsityksissä. Se, mikä oliolle on hyväksi, on hyvää sille siinä mielessä, että se lisää tai suojelee sen elämää tai hyvinvointia. (Taylor 1997, 227-229)

Siitä, että oliolla on oma hyvä, ei välttämättä seuraa, että olio pitää ottaa moraalisesti huomioon. Objektiiivisessa mielessä on kyllä mahdollista puhua mitä kuuluu olion hyvään ilman sitä vaatimusta, että nämä hyvät asiat pitää toteuttaa. Väitteestä ”Y on hyvä” ei seuraa normia ”Y pitäisi toteuttaa”. John O’Neill artikkelissaan Vahva objektiiivisuus ottaa esimerkiksi puutarhurin, joka käytännössä tietää, mikä on kirvoille hyväksi ja mikä auttaa niiden menestymistä, mutta siitä huolimatta hänen johdonmukainen halunsa on tehdä niille vahinkoa. Tällöin hänen toimintansa ei ole moraalisen käskyn mukaista. Toinen, vielä selkeämpi esimerkki saadaan kun tiedetään mikä on hyväksi aids-virukselle, mutta sen tuhoamiseksi koetetaan löytää mahdollisimman tehokkaat keinot. O’Neill sanookin, että vaikka on mahdollista todeta jollakin oliolla olevan sen omat hyvät asiansa, on aivan yhtä johdonmukaista olla välinpitämätön näiden hyvien asioiden suhteen ja uskoa, että meillä on moraalinen velvollisuus estää niiden kehittyminen. Tästä ajattelusta seuraa tosiasioiden ja normien välille vaikeasti ylitettävä kuilu ja näin objektiiivisesti arvoja tarkastelemalla on tultu vallitsevaan antroposentriseen ajattelutapaan. Artikkelinsa lopussa O’Neill kuitenkin sanoo, että suurin osa elollisista olioista (vaikka eivät kaikki) ovat itseisarvoisia ja sellaisiksi meidän olisi ne tunnustettava ja siihen perustuen niiden elämää myös edistettävä. Parhaaseen ihmiselämään kuuluukin rikastuttavana tekijänä tietoisuus ei-inhimillisen maailman olioiden hyvästä ja elollisten olioiden huolenpito kuuluu olennaisena osana onnistuneeseen ihmiselämään. (O’Neill 1997, 279, 281)

Amerikkalainen oikeus- ja yhteiskuntafilosofi Joel Feinberg tarkastelee eläinten oma hyvä-kysymystä enemmän oikeus-näkökulmasta eli millaisilla olioilla on moraalisia hyvän elämän oikeuksia, joilla tarkoitetaan sitä, ettei luonnon olioita saa kohdella miten

tahansa. Ovatko eläimet sellaisia olioita, joilla on moraalisia perusteita vaatia toisia käyttäytymään niitä kohtaan kunnioitusta osoittavalla tavalla? Tällöin kysymyksessä ovat nimenomaan moraaliset oikeudet, jotka erottuvat selvästi juridisista oikeuksista. Feinbergin mukaan tärkeä periaate jo alkuun on, että sellaiset olennot, joilla voi olla oikeuksia, ovat samoja, joilla on tai voi olla intressejä. Intressit edellyttävät vähintään alkeellisia kognitiivisia kykyjä muodostaa jonkintapaisia uskomuksia, joiden perustana ovat halut ja tavoitteet. Feinberg näkee korkeammin kehittyneillä eläimillä sellaisia haluja ja toimintavireyteen perustuvia tarpeita, joiden tyydyttämisestä eläimet saavat mielihyvää ja hyvinvointiin verrattavaa tuntemusta, minkä perusteella niillä voidaan olettaa olevan myös intressejä. Näin ollen, jos halut ja tarpeet ovat intressien aineksia, luontokappaleet kuten kasvit, ilman psyykkistä elämää eivät voi muodostaa omia intressejä. Puut poikkeavat korkeammista eläinlajeista siinä, etteivät ne voi tuntea tyydytystä, nautintoa, turhautumista tai tuskaa. Silti puut eivät ole kivien kaltaisia kappaleita, koska niiden kasvu ja kehitys on niiden omien luonteenlakien mukaista ja siihen puuttumalla niille voidaan tehdä pahaa tai edistää niiden hyvää. Feinbergin mielestä kuitenkin kaikki ovat yhtä mieltä siitä, etteivät kasvit ole sellaisia olioita, joilla voi olla oikeuksia. Käytännössä voimme pitää myös eläimiä vailla oikeuksia olevina olioina ja siten kohdella niitä pelkkinä tuholaisina. Suurimmalta osalta etenkin alempiin luokkiin kuuluvien eläinten osalta me vaihtoehdoitta, oman inhimillisen etumme mukaisesti teemmekin niin. Feinbergin vaikutelmaksi jää, että ”eläimet kuuluvat sellaisten olentojen joukkoon, joiden kohdalla oikeuksista voidaan mielekkäästi kiistellä.” (Feinberg 1997, 162-164)

Yksinomaan teoreettisiin väitelmiin perustuva eläinten oman hyvän ja hyvinvoinnin tarkastelu ei saa meitä vakuuttuneeksi asioiden todellisuudesta. Jokaisella meistä, jotka olemme saaneet läheltä seurata ja tarkkailla työmme vuoksi tai omistaen jonkun tai joitakin erilaisia lemmikkieläimiä, on ajan myötä vakiintuneet, omat vankat päätelmämme eläinten kyvystä tuntea mielihyvää ja ilmaista sitä erilaisilla käyttäytymisen muodoilla. Siihen perustuen useiden ihmisten arkikokemus kotieläimistä on, että ne ovat mentaalisia olentoja, kyvykkäitä ilmaisemaan omaa tahtoaan ja tunteitaan ja juuri siihen saattaakin perustua suuri viehtymyksemme ottaa lemmikkieläimiä asuinkumppaniksemme.

Tutkija Leena Vilka puolustaa tätä tietoisuuden aluetta eläinpsykologian perustalta. Hänen mukaansa ”arkikielessä eläimet esiintyvät mentaalisina olentoina eikä ole olemassa teoreettista perustaa käsitykselle, että tämä common sense-käsitys eläimistä olisi täysin virheellinen.” (Vilka 1996, 71)

Eläimet tarkastelevat maailmaa jokainen yksilöllisestä näkökulmastaan ja sen perusteella suhtautuvat ulkopuolisiin asioihin kukin omalla tavallaan. Arkisessa eläinten elämän tarkastelussa kävisi mahdottomaksi kieltää, etteikö eläimillä olisi mentaalisiin termein ilmaistuja avuja. Jo Darwinin mielestä ihmistä lähellä olevat lemmikit kuten koirat ja kissat ilmeisen selvästi nauttivat fyysisestä läheisyydestä ja kosketuksesta rakkaisiin ihmisiinsä. Voimme nähdä niiden käyttäytymisessä leikkelyä, nautinnollisuutta, mustasukkaisuutta, iloa, surua, kaipausta ja yksinäisyyttä yhtä lailla kuin pelkoa ja turvahakuisuuttakin. Voimme ajatella näitä eläinten todellisina tunteen kokemuksina silti tuntematta syyllistyvämmme antropomorfismiin. Meiltä vain vielä puuttuu riittävä tieteellinen ja filosofinen tieto eläinten mentaalielämästä. (Vilka 1996, 77-78)

5. LUONTO, ELÄIMET JA IHMISET VUOSITUHANNEN VAIHTEESSA

5.1. Kääntyykö luonnon ja eläinten riisto ihmistä itseään vastaan?

Kunakin aikakautena ihminen on sitonut eläimet kulttuurinsa rakenteisiin toteuttamaan itselleen tarpeellisiksi katsomiaan päämääriä. Kulttuuriantropologi Matti Sarmela artikkelissaan Eläimet ihmisyhteisöissä näkee aikamme kulttuurin perimmäisenä selityksenä kehityskultin, jota hän pitää nyky maailman voimakkaimpana uskontona. Tämä hänen kehitysuskonnoksi nimittämänsä ideologia ohjaa kulttuurin suuntaa, suhdetta luontoon, eläimiin ja toisiin ihmisiin. Kehitysuskonto tukee tehokkuusyhteiskunnan valtarakenteita, oikeuttaa mahdollisimman tehokkaan luonnon hyödyntämisen, vanhan luontoiskulttuurin hävittämisen ja lopulta alistaa niin ihmiset kuin eläimetkin loputtomaan kasvukehitykseen. Henkinen valta, hegemonia ohjaa yhdentyvää ajattelua, vahvistaa välttämättömyyksien kahleita ja kaikkialla julistaa yhä uusia todisteita kehitysihmeistä, mutta siitä se vaikennee, miten paljon kehityskoneistojen edessä tuhoutuu yhä enemmän elämää. (Sarmela 1991, 77-78)

Vaikka aikaisemmissa luontoiskulttuureissa eläimistä huolehtiminen on saattanut olla puutteellista, jos sitä halutaan verrata nykyisiin tieteellis-teknisesti ruokittuihin korkeatuottoisiin eläimiin, niin omavaraiselle ihmiselle ei kotieläin ollut vain tuotannon väline. Omavarainen, talonpoikainen elämänmuoto on muuttunut yhä kovemaksi tehoviljelyksi ja kotieläinten tieteellisesti ohjelmoitu elämäankaari on tehokkaasti sopeutettu tehotuotannon vaatimuksia vastaavaksi. Uudessa ekosysteemissä tuotantoviljelijä menestyy sitä paremmin mitä kaupallisemmin hän kykenee käyttämään

omia tuotannon välineitään, maata, eläimiä, luontoa ja lisäämään kasvua ulkopuolisen tiedon, tekniikan ja energian varassa. Navetat, sikalat ja broilerikasvattamot näyttävät vähintään teollisuuslaitoksilta, joissa eläimet niinkuin ihmisetkin asetetaan liukuhihnamaisesti tuottamaan aina vain suurenevaa kasvua ja kehitystä. Mikä onkaan markkinatalouteen sopeutetun tehotuotannon päätepiste? kysyy Sarmela ja sitten myöhemmin vastaa:

”Itse asiassa kehitys voi saavuttaa päätepiesteensä vasta sitten, kun luonto ja ihminen on kehityskoneistojen täydellisessä hallinnassa.../ Ja mitä tapahtuukin, ihminen ja hänen eläimensä ovat lopulta samassa asemassa. Kaikki mitä ihminen tekee luonnolle, heijastuu takaisin hänen omaan kulttuuriinsa.”(Sarmela 1991, 87-89, 92)

Mielipiteitään selostavassa artikkelissaan Sarmela sanoo, että voimmehan kuvitella minkälaiseksi muodostuu euroyhteisöistä syntyvä mannerkulttuuri? Hän näkee, että siinä suomalaisetkaan eivät enää sopeudu luonnonympäristöönsä, vaan luonto ja ihminen sen osana sopeutetaan vääjäämättä ylikansallisiin teknokoneistoihin ja Suomesta tulee vain pohjoinen periferia, jossa maaseutu autioituu mannermaisen metsäteollisuuden ja agrobisneksen tuotantoalueeksi. Vähäinen osa luonnosta suojellaan eurooppalaiselle väestölle lomaviettoalueeksi. Globaali teknologinen suurjärjestelmä perustaa toimintansa automaattisten prosessien ja tietokoneiden varaan. Tuotantojärjestelmä kansainvälisessä kehitystaloudessa on niin keskitetty ja lujasti sidoksissa tieteellis-teknisissä ja kaupallisissa koneistossa, että maanviljelijä tai ihminen yleensä on siinä ikäänkuin kahleessa, jossa eettisten ongelmien arvioinnille ei ole tilaa. (Sarmela 1991, 90-91)

Uudessa etiikassa voidaan eläimetkin tulkita roboteiksi ja ne pannaan tottelemaan tietokoneprosessien avulla monimutkaisia geneettisiä ohjelmia. Hyötyeläimet on mahdollista sulkea yleistietämyksen ulkopuolelle, näkymättömään epätodellisuuteen, johon kaupunki-ihminen ei tunne mielenkiintoa, eikä hän todellisuudessa saa koskaan tietää, mitä kauko-ohjatuissa eläinten tehokasvattamoissa tapahtuu. Kenties hän saa, niin halutessaan, jonkinmoisia viitteitä eläinkäsittelyistä mediamaailmassa käytävistä keskusteluista ja tiedonannoista, mutta syvempiä tietoja siitä, miten täydellistettyjä ravintoeläimiä geeniteknologia pystyy tuottamaan ja minkälaisiksi roboteiksi siirtogeeniset eläimet siinä käsittelyssä vähitellen muuttuvat, ei hänen ulottuvilleen tule. Tekniikka etäännyttää tavallisen ihmisen omakohtaisesta luonnon kokemisesta kun luontofilmit ja luontomediat tarjoutuvat välittämään manipuloitua tietoa rajattomilla visioillaan; ei urbaani ihminen tunne kaipausta enää luontoretkeilyihin. (Sarmela 1991, 91-92)

Samaan asiaan on ottanut kantaa vaihtoehtoisen talousnäkemyksen tutkimuksissa työskennellyt Hilikka Pietilä kirjassa *Tulevaisuuden ympäristöteot* (1996). Nykyisessä globaalisen teknosysteemin muuttamassa, luonnon ja eläinten riistämisen ja tuhoamisen sallivassa maailmassa hän näkee merkittävänä, että niin Suomessa kuin muissakin teollisuusmaissa puhutaan aivan liian vähän suurimmasta ja pahimmasta ongelmasta, joka Pietilän mielestä on ”rikkaiden maiden ja rikkaiden ihmisten kaikkialla omaksuma tuhlaileva ja itse asiassa tuhoisa elämäntapa - vaikka se päältä päin näyttäisi kuinka siistiltä, sivistyneeltä ja hallitulta.” Ei ole järkevää puhua ympäristöongelmista ellei puututa juuri tuohon teollistuneessa maailmassa kehitettyyn kokonaisvaltaiseen tuhlaus- ja tuhoamiskulttuuriin, jonka ehdoilla me kaikki elämme.

Tuo tapakulttuuri vie meidät mukaansa tuhansilla huomaamattomilla tavoilla, mutta kunkin tulisi aktiivisesti pyrkiä tiedostamaan, miten itse osallistuu turhaan tuhlaukseen. Yksitellen, jokaisen kohdalla erikseen tapahtuva tiedostaminen on tehokkaampi, sillä joukkoherätyksenä se ei ole niinkään onnistuvaa. Akateemisten ja korkeasti koulutettujen ihmisten pitäisi olla virikkeellisesti johtamassa tämänkaltaista tiedostamista painottaa Pietilä. (Pietilä 1996, 111-112)

Suomalaista ympäristöliikettä Pietilä moittii kapea-alaiseksi, vertaillen sitä enemmänkin saapasjalkaisen miespuolisen soilla ja saloilla vaelletun kokemusmaailman näkökulmasta johdetuksi ajatusjohdannaiseksi. Hyökkäyksinä suoritettut yksittäiset, tehottomiksi osoittautuneet suojelijoitten kannanotot kuten Kojärvellä ja Talaskankaalla, sekä ns. kettutyttöjen eläinten pelastusyritykset Pietilä näkee julkisuushakuisina keinoina mediaan pääsemiseksi, mutta muuten merkityksiltään itse tarkoitusta vastaan nouseviksi. Tarvitaan kokonaisuutta analysoivaa tietoa, mistä on kysymys ja mihin halutaan vaikuttaa. Niin yhteiskunnallinen kuin poliittinenkin analyysi auttaisi ympäristöliikettä löytämään oikeita ongelmien syitä ja niihin perustuen aktiivinen toiminta saisi oikeamman osoitteen. Vaikka globaalina ongelmana osoitetaan pääasiassa väestönkasvua ei se Pietilän mukaan ole niin vakava ilmiö kuin vähälle huomiolle jätetty rikkaiden maiden kulutusjärjhdys, joka on tuhannesti tuhoisampaa kuin köyhän väestönosan elämäntaistelu. (Pietilä 1996, 113-114)

Valtion mahdollisuudet vaikuttaa asioiden kulkuun näyttää vähäiseltä, niin paljon globalisoituminen ja finansialisoituminen on demokraattista valtaa heikentänyt. Toteuttamiskelpoisen mahdollisuuden Pietilä näkee suoraan ihmisten tasolla: markkinavoimien vastavoimaksi voisivat nousta kotitaloudet.

”Jos kerran markkinat ovat karanneet kansanvaltaisten elinten otteesta, voisi kansalaisten vastaveto olla se, että karkaamme markkinoiden otteesta sen sijaan, että antaisimme markkinoiden tehdä itsestämme täydellisiä markkinaorjia.”

Sitä varten olisi vain elvytettävä kotitalouksien taidollista toimintaa ja sitä osaamista, joilla kotitalouksissa on ennenkin omin voimin pitkälle pärjätty.

’Kotitalousideologian’ mukaan ihmisten pitää voida kehittyä itse ihmisinä ja tehdä omasta elämästään luovasti rikkasta ja antoisaa. Sellaisen kehityksen myötä ihminen oppii oman työnsä avulla pitämään huolta niin itsestään, läheisistään kuin ympärillä olevista luonnon ainutkertaisista rikkauksista. Pohdintojensa lopuksi Pietilä yhtyy ranskalaisen sosiologin Guy Roustangin ajatuksiin:

”Meidän on rajoitettava tarpeitamme ja kysyttävä itseltämme, mitkä toimet kehittävät meistä parhaita kansalaisia. Jos rikkaat yhteiskunnat (riikkaat ihmiset eri yhteiskunnissa) eivät rajoita kulutustaan, on mahdoton turvata kaikille maailman ihmisille edes elämän välttämättömyyksiä. Tämä edellyttää perusteellista muutosta ajattelussa: sen sijaan, että uskottaisiin edistykseen päästävän yhä kasvavalla kulutuksella, on tajuttava, että rajaton kasvu on mahdollista vain epäitsekään toiminnan aloilla. Ja taiteen, kulttuurin, tieteen ja filosofian aloilla tapahtuva kasvu ei tapahdu muiden kustannuksella. Päinvastoin, se koituu yhteiseksi rikkaudeksi.”
(Pietilä 1996, 120)

Juhani Pietarinen kirjoittaa artikkelissaan Millaisen luonnon haluamme, että ylivoimaisesti suurin ympäristön muuttumiseen haitallisesti vaikuttava tekijä on puhtaasti hyötyajatteluun perustuva utilismi. Sen ajatussuunnan luottamus tieteen ja tekniikan kaikkivoipaisuuteen ei ole kestävällä pohjalla. Pitkän aikavälin ennusteet eivät luotettavasti pysty ennakoimaan niitä haittavaikutuksia, joita ekologisten järjestelmien radikaali muuntelu ajan mittaan tuo esille. Esimerkiksi ravintoketjussa yhden osan voimakas hyödyntäminen saattaa vaikuttaa toisiin osiin niin tuhoavasti ja vakavia seurauksia aiheuttavasti, ettei haittavaikutuksia voida korjata tai lainkaan hallita luonnon tasapainoa säilyttävällä tavalla. Jos keskeisenä tavoitteena pidetään varallisuuden ja elintason jatkuvaa korottamista ja hyödykemäärän lisäämistä käyttämällä rajoittamattomasti luontoa tuotantotoiminnan välineenä, kuten utilistinen periaate edellyttää, se aiheuttaa niin suuria muutoksia luonnossa, että toiminta lopulta kääntyy itseään vastaan. Toisin sanoen ympäristövaurioista aiheutuvat taloudelliset kustannukset nousevat suuremmiksi kuin elintason ja hyvinvoinnin aineellisen kasvun

hyöty. Vaihtoehtoisesti parempana Pietarinen pitää humanistista asennetta, joka sekinkyllä vaatii luontoa turvaamaan ihmiselle riittävän ravinnon, asumistason ja toiminnan vapauden, mutta samalla humanismi edellyttää, että luontoa kohdellaan hellävaraisesti, kauneudentajua ja oikeudenmukaisuutta edistävällä tavalla. Ihmisen on ymmärrettävä, että luonto ei ole vain aineellisten vaan myös henkisten pyrkimysten perusta.

(Pietarinen 1996, 30-31)

Pentti Malaska kirjassa *Ekologinen humanismi* (1997) näkee, ettei tekniikka nouse ihmisen herraksi, vaan ihminen itse asettuu tekniikan osaksi sen älyvara. Maapallon kattavassa hankintaverkostossa, rationaalis-taloudellisessa hyötyajattelun ketjussa mitkään asiat eivät ole enää itsensä vuoksi sellaisenaan, vaan kaikki ovat varantoja johonkin muuhun tarkoitukseen. Malaska epäilee, että mitään perimmäistä tarkoitustakaan ei enää ole olemassa, eikä sitä kai tarvitakaan. Pääasia on, että kauppa käy ja että tekniikan toiminnot jatkuvat. Ajatuksensa vahvistukseksi hän vielä toteaa:

”Lopulta ihmisestä itsestään tulee tekniikan voimavara, työvoima, henkilöresurssi, varanto ilman mitään muuta merkitystä ja tarkoitusta, kuin minkä älyvara voi omalle tehokkuudelleen ja tulostavastuulleen ketjussa asettaa.” (Malaska 1997, 132-133)

Tähän toteamukseensa hän haluaa liittää ajatuksen Heideggeriltä, jonka mukaan ihmisten tulisi tietoisesti sopia päämäärien suunnista ja tavoitepyrkimyksistä, joiden toteuttamisella taataan ihmisen erikoisasema ja avoin olemassaolo siinä. Tekniikan olemus pitää ymmärtää totuuden esilletuomisena eikä pelkästään hyödyn tuottamisen keinona. (Malaska 1997, 134)

Teoreettisen pohdiskelun ohella tekee mieli tarkastella asioita myös käytännön tasolla. Miten menee pienessä Suomessamme? Kestävätkö meillä eläinten hoitotavat tarkastelun eettisestä näkökulmasta? Mitä merkitystä käytännöistä on itsellemme? Viime aikojen näkyvänä eikä suinkaan vähämerkityksellisenä suuntauksena on meillä Suomessakin meneillään oleva voimakas maalta kaupunkiin muutto. Se merkitsee maaseudun pienten yritystalouksien vähenemistä ja työttömyyttä samalla kun se edistää muutaman hengen voimalla ja tietotekniikalla hoidettujen suurtalouksien syntymistä. Taloudellisen kannattavuuden vuoksi suuret maatalousyritykset muodostuvat poikkeuksetta tehotuotantolaitoksiksi, joissa eläinten hoito ja kohtelu määräytyy tuotantolukujen tarkkailun perusteella. Maaseutuväestö siirtyy kaupunkien yhä suureneviin ihmismassoihin, joiden ruokkimiseen tarvitaan ja myös saadaan sitä automatiikalla ja tehohoidolla hieman halvemmaksi saatua ruokaa, mutta joka pitkien matkojen kuljetuskustannuksilla ja monien väliportaiden välistävedolla korotettuna

maksaa kuluttajalle eräiltä osin enemmänkin, kuin jos perusaine olisi tuotettu aikaisempaan malliin omalla paikkakunnalla. Tähän, muualta johdettuun malliin taivutaan tiedostaen ja hyväksytään käsitys, että ihmisellä on lupa kohdella luontoa ja eläimiä pelkkinä tuotantovälineinä. Esimerkeinä tähän voi ottaa meijerien lakkauttamisen ja siitä johtuvan maidon ja maitotuotteiden edestakaisen rahtauksen pitkin pitkää Suomen maata tai teuraskarjan epäinhimillisen, vuorokausia kestävän autokuljetuksen helle- tai pakkasäällä. Lakisäätteisten kuljetusmääräysten noudattaminenkaan ei estä eläinten stressaantumista ja loukkaantumisia aikaa vievien maantiematkojen pyörityksessä.

Kotieläinhygienian professori Hannu Saloniemen mielestä nykyisin meillä Suomessa eläinten hyvinvoinnille pannaan paljon arvoa. Ajatuksena on, että ”hyvinvoivat eläimet antavat parhaan tuloksen”. Taloudellinen tuottavuus tulee siten vahvasti etusijalle esim. suurtalouksissa, 35-50 lehmän navetoissa. Hän myöntää, että yksilölliset eläimen tarpeet jäävät niissä kyllä vähemmälle. (Saloniemi 04.10.1999)

Puhtaalla järjellä ajatellen eläinten olosuhteita voidaan kyllä parantaa; pitää vain olla hyvä sydän ja paljon tietoa eläinten tarpeista. Kotieläinten hoidossa pitää ottaa huomioon, että esim. lehmät ovat vaistoeläimiä ja niille pitäisi antaa mahdollisuus mahdollisimman suuressa määrin päästä toteuttamaan tarpeitaan, mm. säännöllinen ulkoilu olisi niille erittäin hyväksi. Pihattomuotoinen navetta olisi paras, koska viileä paikka on lehmien kannalta hyvä sen vuoksi, että aineenvaihdunta on maidontuotannosta johtuen hyvin suuri. Yleensä ottaen täällä Suomessa kotieläimillä on melko hyvät olot ja seuranta tarkkaa, onhan jokaisella lehmälläkin oma terveyskortti ja ruokintakin sen perusteella hyvä. Kanat suomalaisissa tuotantolaitoksissa ovat Saloniemen mukaan terveitä, mutta häkkikanaloissa ne eivät voi toteuttaa niiden sisäänrakennettuja käyttäymismallejaan. Lihasikaloissa hän näkee vielä paljolti huonoja käsittelytapoja. Emakot ahtaissa karsinoissa saavat jalkavaivoja; pihattomuotoisessa sikalassa nekin epäkohdat korjaantuisivat luonnomukaisella, liikunnallisella tavalla. (Saloniemi 03.10.1997)

Entäpä sitten näkijöitten mieliä kuohuttaneet pitkien matkojen teuraseläinkuljetukset? Voidaanko niihin joltain taholta vaikuttaa?

Saloniemi sanoo, että vain taloudelliset realiteetit vaativat pitkiä kuljetuksia. Riippuu poliittisista päättäjistä täysin se, että valtakuntien rajojen yli tapahtuvat elävien teuraseläinten kuljetukset poistettaisiin. Eläinten epäinhimillinen kohtelu ja stressaantuminen vältettäisiin sillä. Esimerkiksi Pohjois-Italiaan EU:n tuella perustettu suurteurastamo tehdään kannattavaksi laajalta, yli rajojen tapahtuvalta teuraseläinten kasvatusalueelta kerättävillä elävien eläinten kuljetuksilla.

Kylmäkuljetukset ja pakastimet säästäisivät eläimet tarpeettomilta ja pitkiltä kärsimyksiltä.(Saloniemi 04.10.1999)

Mitä olemme tämänkaltaiseen elämänmenoon alistumalla saaneet? Onko kaikki ollut eduksi muutenkin kuin taloudellisesti? Mitä tiedämme läpinäkyvän ja siistin ruoka-annospakettimme sisällöstä kun käsiämme tahrimatta ostamme sen kaupasta? Saastuminen ja manipuloidun ruoan ongelmat ovat nykyisin jo jokapäiväistä radiosta ja televisiosta kuultavaa ja lehdistä luettavaa tosiasiaa. Antibioottien ja hormonien käyttö eläinten rehuissa sekä geenimanipulointi aiheuttavat arvaamattomia seurauksia, jotka saamme vastaamme ravintotaloudessamme varsinkin ulkomailta tuoduissa elintarvikkeissa ja raaka-aineissa. Emme saa puhdasta ruokaa, emmekä ole tietoisia mitä lisäaineita esim. tuontiliha sisältää, puhumattakaan siitä, miten lihaa tuottavia eläimiä on hoidettu ja kohdeltu sekä mitä ja miten keinotekoista tai epämääräisistä tarpeista valmistetua rehuainesta niille on syötetty.

Antibioottien liiallisen käytön seurauksena useat bakteerilajit saattavat tulla resistenteiksi niin, ettei lääkkeen käytöllä ole enää tehoa ihmisten sairauksien hoidossa. Mediassa käydyssä keskustelussa osanottajat² toivat ilmi, että myös Suomessa rehuantibiootteja syötetään eläimille erinäisten sairauksien torjumiseksi lähes päivittäin niin, että eläimillä on jatkuva pieni lääkitys päällä. Meillä niitä syötetään kirjolohille, broilereille, sioille, turkiseläimille ja nautakarjalle. Niillä nopeutetaan myös teuraiden kasvua. Rehuantibioottien käyttö EU:n eteläisissä maissa on aivan yleistä. Siellä lihantuottajat ovat antaneet lehdille julkilausuman: ”Ilman antibiootteja joudumme luopumaan modernista lihantuotantotavoista ja se tietäisi yhä laajempien viljelyalueiden käyttöönottoa ja siten ympäristömme tuhoutumista.”

Rehuantibiootteja valmistavalle teollisuudelle se on valtava bisnes, minkä vuoksi kiellon käyttämisestä on käytännössä melkein mahdotonta. Poliittis-taloudellinen painostus on niin valtava, ettei sellaiseen kieltoon hevillä ryhdytä. Pohjoismaat haluaisivat kyllä kieltää rehuantibioottien valmistuksen, mutta muu Eurooppa ei siihen suostu. Merkittävää hyötyäkään ei siitä meillä koituisi, koska tuonnilla voitaisiin korvata kiellon aiheuttama puute.(TV2, 03.11.1998)

Rehuantibioottien käytön uhkista on Euroopassa Pohjoismaiden ja Etelävaltioiden kesken lähes ”taistelua”, niin selviä näkemyseroja on sanoo EU:ssa eläinruokinnan tieteellisen komitean jäsen Atte von Wright. Hänen mukaansa vielä tällä hetkellä

2

TV 2, Ajankohtainen kakkonen 03.11.1998
Keskustelijat: ministeri Kalevi Hemilä, EU:n maataloussihteeri Risto Volanen
ja professori Atte von Wright

tieteellisesti vakuuttavan näytön antaminen haittavaikutuksista (vaaroista) on hirveän vaikeaa, mutta hän uskoo, että tiede ja sen tulokset alkavat painaa eniten. Kuitenkin kestää vielä aikaa ennenkuin politiikka taipuu tieteen näkemysten hyväksyntään. (von Wright Atte, 03. 11. 1998)

Sen sijaan kasvuhormoneilla tuotetun lihan vaarallisuudesta on tutkimustuloksia. Hormoniliha on vaaraksi kuluttajille otsikoi sanomalehti Lapin Kansa selvittäessään EU:n komission julkistamaa tieteellistä tutkimusta.³ Siinä sanotaan, että hormonilihan syöminen voi johtaa mm. syöpävaaran kasvamiseen. Erityisesti otetaan esille kasvuhormoni - 17 beta oestradiol. Tiedemiesten mukaan tuo hormoni voi laukaista kasvainten kasvun ja nopeuttaa sitä, vaikkakaan vaaraa ei voi mitata. Myös viisi muuta naudanlihantuotannossa käytettyä kasvuhormonia aiheuttavat vaaroja kuluttajille, sanotaan selvityksessä. Erityisesti vaarassa ovat esipuberteetti-iässä olevat lapset, koska heidän hormonitasonsa on matala, ja siitä johtuen hormonitasapaino voi järkkyy helpommin kuin aikuisten. (Lapin Kansa 04.05.1999)

Näin tapahtuva keinollinen lihantuotannon lisäys on kääntynyt tarkoitustaan vastaan. Menetelmä on osoittanut ikävät ilmiönsä ei vain eläimille vaan myös sen toteuttajille.

Teollisen suurtuotannon tuotteissa ja pitkiin kuljetusmatkoihin sovelletuissa kestävyyskäsitellyissä, herkästi pilaantuviissa elintarvikkeissa saamme tahtomattamme lisäaineita, joiden vaikutuksista perheenäidit tietävät kyllä kertoa ikäviltä tuntuvia kertomuksia lastensa sairauskierteeseen joutumisesta. Yhä lukuisampi on se asiakkaiden määrä, jonka näemme päivittäin seisoskelevan suurmarkettien hyllyjen äärellä tarkasti lukemassa tuoteselosteita ja valmistusmaata koskevia merkintöjä voidakseen edes jossain määrin välttää allegisoivia tai muuten haitallisia aineita. Tämä on vain pieni esimerkki siitä, mihin olemme kieltämättä niin monia muita hyviä asioita sisältävässä nykyajassa tulleet. Tässä esilletuomani tutkimusaineisto perustelee puolensa, mutta lukijan omakohtaisesti arvoitavaksi jää, onko nykyinen elämänmeno joiltakin osin haitallisesti kääntynyt ihmistä itseään vastaan. Itse tyydyn vähäisten vaikutusmahdollisuuksieni vaientamana painamaan mieleeni vanhan sananlaskun viisauden ”Kaikki ei ole kultaa, mikä kiiltää,” ja sen perusteella mietin tarkkaan valintojani monimuotoisten tarjouksien keskellä.

3

Sanomalehti Lapin Kansa 04.05.1999. Alprint, Lapin Kansa Oy. Rovaniemi
Aikaisemmat tutkimukset eivät osoittaneet yksiselitteisesti yhteyttä hormonilihan ja ihmisten sairauksien välillä. Siksi Maailman kauppajärjestön WTO:n asiantuntijaryhmä päätti, että EU:n on avattava rajansa amerikkalaislihan tuonnille. Uudet tieteelliset havainnot vahvistavat EU:n komission aietta jatkaa tuontilihan kieltoa, sillä Yhdysvalloissa lihaeläimiä käsitellään yleisesti hormoneilla nopean kasvun vuoksi.

Elämän evoluutiossa kaikella on aikansa: kulttuureilla, lajeilla, kasveilla, eläimillä ja yksilöillä. Täytämme kukin oman tehtävämme, mikä kullakin on ja evoluutio hoitaa asian loppuun. Ihmiselle olennainen valinnan vapaus on johtanut kaaokseen.

Ympäristöään tuhoava ihminen on geneettinen harha, joka pitäisi pyyhkiä pois maailmasta, jotta evoluutio pääsisi vaikuttamaan sanoi pitkään eläinten tutkimuksessa ja hoitotyössä mukana ollut eläinlääkäri Mikael Ilves haastattelussaan. Hänelle elämän ja eläinten kunnioittamisen ajatus on kasvanut iän mukana jopa niin, että hänestä on tullut kasvissyöjä. Eläinten elämää seuratessaan Ilves on tullut siihen käsitykseen, että läheisyydessämme elää erittäin älykkäitä eläinlajeja kuten rotta ja sika. Niinpä nyt uutena puheenaiheena ja tutkimuksenalaisena oleva sikojen kehittäminen ihmisen varaosiksi tuntuu hänestä vähintäänkin kuvottavalta.

Eläimillä ei ole oikeuksia eikä itseisarvoa, vaikka niin tulisi olla. Ilveksen mielestä eläimiä pitäisi kohdella samalla kunnioituksella kuin ihmistä; onhan eläimillä tunteita ja ajatteluakin, vaikka ajattelun kuvioita on vaikea ymmärtää. Tässä suhteessa eläintä ei pitäisi verrata ihmiseen ja hänen yliverkaisiin ominaisuuksiinsa. (Ilves 02. 02. 1999)

5.2. Julkisuudessa käytyä keskustelua luonnon ja eläinten kohtelusta

Viime vuosikymmeninä olemme eläneet monella elämänalueella voimakkaiden ja laajakantoisten muutosten aikaa. Muutoksia tulee ollakin. Pyrkimystemme ja tekojemme hyvät tai huonot vaikutukset lähellämme eläviin lajitovereihimme, hoidossamme oleviin eläimiin ja ympärillä olevaan luontoon eivät aina ole olleet eivätkä ole ennakoitavissa teoreettisista tiedoista ja tutkimuksista huolimatta. Pienimmät ja vähävoimaisimmat ovat kautta historian joutuneet tuntemaan 'väärään suuntaan' pyörivän muutosrattaan murskaavan painon, jonka jäljeltä heidän osakseen on jäänyt elinehtojen tai hyvinvoinnin selkeä kapeutuminen.

Vaikutusmahdollisuuksien vähäisyys tai puute ei voi silti olla muokkaamatta kansalaisten maailmankuvaa ja asenteita. Vaikka maailmankaupan intressien sanelemat pelisäännöt ohjaavat useimpia toimijoita, eivät kaikki suinkaan suostu mukisematta mukautumaan teknosysteemien kaikenkattavaan sanelupolitiikkaan. Kansalaisten kannanotot sanoma- ja aikakauslehtien palstoilla, julkiset keskustelut TV:ssä ja radiossa ovat antaneet ihmisille mahdollisuuden tuoda esiin mielipiteitään ajankohtaisista asioista.

Niin ihmiset - mutta entäpä eläimet, joilla ei ole suuta sanoa, eikä kieltä kertoa, millaista on olla, kun ihminen sanelee ja toteuttaa kaiken heidän puolestaan. Eläinten avuksi on onneksi tullut ei vain yksittäisiä kansalaisia vaan on syntynyt monenlaisia

järjestöjä ja yhdistyksiä, jotka ovat antaneet mielipiteensä kuulua ja tekojensa näkyä enemmän tai vähemmän voimankäyttöä tarvitsevalla tavalla.

Mitä lehdet kirjoittavat, mitä mieltä yleisö on ja mitä kansalaiset voivat tehdä eläinten olojen parantamiseksi vankeudessa? Seuraavaksi poimin muutamien lehtien sivuilta otteita erilaisista kannanotoista mm. melkoiset mittasuhteet saaneesta turkiseläinten tarhauksen eettisestä oikeutuksesta.

”Vihreä liitto vaatii eettisten näkökohtien ottamista huomioon eläintaloudessa. Puolue arvostelee erityisesti nykymuotoista turkistarhausta, josta pitäisi sen mukaan luopua. Turkistarhaus pilaa heidän mielestään suomalaisen maatalouden maineen. Ympäristöministeri Pekka Haaviston mielestä turkistarhauksesta luopumisesta ja siistymääjasta voitaisiin sopia eläinsuojelulain tiukentamisen yhteydessä. Vihreiden kannanotossa korostetaan, että eettinen kotieläintalous nostaa kustannuksia ja edellyttää pitkäaikaisia investointeja. Jatkuvasti alenevat tuottajahinnat kuitenkin ohjaavat vain tehostamaan tuotantoa, mikä johtaa entistä epäeettisimpiin menetelmiin. Eläintenpidon ohella vihreät näkevät ongelmia eläinten kuljetuksissa teurastamoille, korkeaan tuotantoon tähtäävässä jalostuksessa ja lääkityksessä sekä eläinkokeissa.” (Keskisuomalainen 12.01.1998)

”Eläinsuojelulain vesittyminen saattoi lisätä laittomuuksia arvelee Vihreän liiton pj. Satu Hassi. Hän arvioi, etteivät julkinen sana ja varsinkaan sen lukijat yleensä kykene erottamaan eläinsuojelun arvoja ja niiden edistämiseksi käytettyjä keinoja riittävän hyvin, joten keskustelu kulkee eipäs-juupas-tasolla. Ulla Anttila (vihr. kans. ed.) sanoo huomanneensa, että turkisasioille on iskujen takia vaikeampi löytää myötötuntoa eduskunnassa.” (Keskisuomalainen 26.01.1998)

”Turkisten vastustaminen on kansainvälinen liike. Suomalaiset kettutyöt eivät ole keksineet aatteitaan ja toimintatapojaan itse, vaan he nojautuvat kasvavaan kansainväliseen liikkeeseen, jonka toiminta on järjestäytyntä ja suhdeverkosto laaja. Eniten ’turkisterrorismia’ kannattavia ryhmiä löytyy Englannista, Saksasta ja Yhdysvalloista. Niitä on kuitenkin runsaasti myös Pohjoismaissa, Australiassa ja Kanadassa. Käyttämällä tietoverkostoja pääsee kohtalaiseen käsitykseen siitä, miten laajalle suoraan toimintaan ja omaisuuden tuhoamiseen päätyntä eläinsuojeluaate on levinnyt. Samalla selviää, millainen aatepohja turkistarha-aktivisteilla on. Lähes poikkeuksetta tarhaiskujen kannattajat ovat kasvissyönnin tiukimman muodon kannattajia, vegaaneja. He ovat myös aseistakieltäytyjiä ja usein anarkisteja. Heillä on ideologia, jonka pyhät kirjoitukset koostuvat ravinto-oppaista, entisajan eläinsuojelijoiden kertomuksista ja puhtautta korostavista elämäntapaohjeista.../

Radikaali eläinsuojelu näyttää olevan suosituinta siellä, missä on paljon maaseutuelämästä täysin vieraantunutta väkeä. Kun eläinaktivistit uhkaavat merkittäviä taloudellisia arvoja, omaisuuden suojaaminen tiivistyy.../ Vegaanien ja eläinaktivistien liikkeen kansainvälinen kehitys kulkee sulkeutumisen ja entistä kovempien keinojen suuntaan. Monet eläinradikaalien järjestöt kuuluttavat jo julki tarvettaan hankkia uudelle puhtauden ja ainoan oikean mielipiteen kärkijoukolle omia marttyyreja. Juuri siinä kohdassa kiltti vegaani alkaa muistuttaa oudosti Hizbollahin soturia.” (Keskisuomalainen 11.01.1998)

”Eläinpetos. Brittieläinaktivisti, tuhopolttaja Barry Horne ryhtyi syömälakkoon pohjoisenglantilaisessa vankilassa. Aktivistitoverit ruokkivat maailman tiedotusvälineitä, jotka kertoivat miehestä, joka oli ollut syömättä pari kuukautta ja teki kuolemaa. Horne aikoo kuolla eläinten oikeuksien puolesta militanttiaktivistit julistivat ja uhkasivat tappaa joukon tutkijoita sen jälkeen kun marttyyri Horne kuolee. Horne lopetti lakkonsa 68 vrk:n jälkeen. Siinä vaiheessa paljastui, että hän oli nauttinut syömälakkonsa aikana tuoremehua ja makeutettua teetä. Hän ei ollut kuolemaisillaan.” (Lapin Kansa 03.01.1999)

”Oikeutta eläimille-järjestö vastustaa palavasi turkistarhausta, eläinkokeita, tehomaaataloutta, huvimetsästystä ja lemmikkieläinten sarjatuotantoa. Järjestö vakuuttaa puolustavansa eläinten oikeuksia ’kansalaistottelemattomuutta lukuunottamatta laillisin keinoin’. Väkivaltaa se ei siis hyväksy eikä ainakaan virallisesti edes omaisuuden vahingoittamista. Eri puolilla maata tehdyistä murroista, ikkunoiden rikkomisista ja turkkien töhrimisestä päätellen aktivistit kuitenkin ovat hyvinkin erimielisiä siitä, mikä on hyväksyttävää ja tarkoituksenmukaista ja mikä ei. Jos joku OE:n jäsenistöstä osallistuu iskuihin ei järjestö kontrolloi jäsenistönsä henkilökohtaisia tekemisiä. PR-Purmonen tuotti pettymyksen jäädessään kiinni Orimattilassa suorasta toiminnasta. ’Jonin uskottavuus kieltämättä kärsi pahan kolauksen, mutta kyllä häntä silti arvostetaan ja pidetään tärkeänä’ Juppi arvioi.../ Julkisuus on välttämätöntä. Juppi toki myöntää, että vasta ’kielteinen julkisuus’ eli laittomien iskujen saama huomio on nostattanut eläinaktiivismin koko kansan puheenaiheeksi. ’Puhuttaisiinko meistä vuosien hiljaisesta puurtamisesta huolimatta vieläkään mitään ilman niitä’ Juppi arvelee.” (Keskisuomalainen 11.01.1998)

”Kalastaja, ajattelijana Pentti Linkola pitää turkistarhoille iskeneitä (nuoria) eläinsuojelijoita ’Suomen nykykuorison parhaina edustajina.’ Hän hyväksyy aktivistien kannan, joka mukaan suora toiminta on ainoa keino saada aikaan suuria ekologisia muutoksia. Laillisuuden korostaminen on hurskastelua, sillä vallalla on talouskasvun ja maailmanlopun lainsäädäntö. Ei ole yhtään luonnonsuojelutoimintaa, joka ei olisi

lainvastainen, Linkola sanoi vieraillessaan Tampereen Normaalikoulun ympäristöfilosofian tunnilla.” (Aamulehti 24.01.1998)

”Katajanokalle puolilta päivin kokoontunut eläinsuojelijoiden mielenosoitus sanoi jyrkästi ei turkistarhaukselle. Sellainen elinkeino, joka perustuu täysin turhien yllisyystuotteiden tuottamiselle ja aiheuttaa samalla kärsimyksiä miljoonille eläimille, ei ole millään tavalla hyväksyttävää, korosti tempauksen järjestänyt Oikeutta eläimille-yhdistys. ’Keskitysleiritkin kalpenee’ ja ’Turkis on murhaa’ olivat noin 150-päisen joukon iskulauseita.” (Lapin Kansa , lokakuu 1997)

”Oikeutta eläimille-yhdistys (OE) syntyi keväällä 1995. Perustajat ovat pääkaupunkiseudun nuoria eläinaktivisteja, jotka pettyivät Eläinsuojeluliitto Animalian ja Suomen eläinsuojeluyhdistyksen (SEY) vanhoilliseen toimintaan.../ Salla Tuomivaara ja Joni Purmonen kertovat yhdistyksen synnystä kirjassaan Ulos häkeistä. Tunnepitoinen teos muistuttaa naiviudessaan Mustanaamion ja Sudenpentujen käsikirjan risteytystä. Ulos häkeistä keskittyy puolustelemaan laittomia iskuja, joita eläinaktivistit ovat tehneet viime vuosina erityisesti turkistarhoille. Turkistarhojen Kasvattajien liitto on etsinyt turhaan keinoja estää kirjan ilmestyminen.” (Lapin Kansa 13.12.1998)

”Julkisuus alkoi ruokkia eläinaktivismia. Oikeutta eläimille-liikkeen ympärille perustettiin paikallisjärjestöjä pitkin Suomea ja jäsenmäärä kasvoi kolmeensataan.../ Aktivistit olivat halunneet huomiota ja sitä he nyt saivat. Julkisuutta he eivät kuitenkaan pystyneet hallitsemaan. Oikeutta eläimille-järjestön piirissä sovittiin kanta: ’Emme tue emmekä tuomitse.’ Se luettiin suoraksi tueksi iskuille, eikä perusteluja juuri sen jälkeen kuunneltu.../ Julkisuus löi vastaan. Kun iskut alkoivat lisääntyä, julkisuus luisui yhä enemmän aktivistien käsistä. Syntyi väärinkäsityksiä ja iskuista levitettiin täysin virheellistäkin tietoa, aktivistit väittävät.../ Tavoitteet jäivät julkisuudessa alusta saakka sivuosaan, sillä keinot kiinnostivat enemmän. Laittomille iskuille ei löytynyt ymmärtäjiä, ja sympatiat valuivat turkistarhaajille ja koe-eläinlaitosten johtajille. Eläinaktivistit ristittiin terroristeiksi, eikä hyvä tarkoitus enää kiillottanut kilpeä.” (Suomen Kuvalehti n:o 35, 03.09.1999)

Oikeusfilosofi Aulis Aarnio Suomen Kuvalehdelle antamassaan haastattelussa ottaa kantaa turkistarhatapahtumiin oikeustieteen näkökulmasta siten, ettei hän voi hyväksyä lain rikkomista minkäänlaisin perustein:

”Lakeihin on sidottu yhteiskunnassa kulloinkin voimassa oleva oikeudenmukaisuuskäsitys. Jos jonkun käsitys eroaa siitä, hän joutuu protestoimaan lakia vastaan. Jotkut menevät pitemmälle kuin toiset.

Toisen ihmisen vapauspiiriin ei saa puuttua. Esimerkiksi turkistarhaus on yhteiskunnan sallima toimintamuoto. Pitää keskustella ammatin mielekkyydestä.” (Aarnio 1999, 19)

Aarnio näkee kuitenkin positiivisena demokratiassa sen, että lain rajoja on mahdollista kokeilla pysytellen lain sisällä. Kunnioittamisen arvoisena hän pitää Kojärviliikkeen ja Ville Komsin toimintaa, jotka aiheuttamatta muille vahinkoa pakottivat yhteiskunnan muuttamaan lakeja. Sitä Aarnio piti yhteiskunnan virheenä, että se kieltäytyi keskustelemasta luontoaktivistien kanssa. Se on kuin oven sulkemista silloin kun pitäisi kuulla ja ymmärtää. Keskusteleminenhan ei vielä tarkoita välttämättä hyväksymistä, mutta silloin puolin ja toisin saadaan tietää, missä mennään. Vaikka jokainen yhteiskunta pyrkii välttämään kaaosta, pitää muutoksiin silti olla valmiutta painottaa Aarnio. (Aarnio 1999, 19-20)

Oikeudelliset toimenpiteet laittomia ’oman käden oikeutta’ käyttäneitä vastaan ovat vielä monilta osiltaan kesken. Yksityisille ja yrityksille aktivistien toiminnasta aiheutuneiden henkisten ja aineellisten sekä miljoonasummiin nousevien taloudellisten tappioiden lisäksi myös valtiolle koituu kustannuksia eläinaktivistien puolustamisesta oikeudessa. Kaikki nämä kustannukset yleisö ymmärtää viimekädessä kuitenkin tulevan verovaroista eli kansalaisten kukkarosta maksettaviksi, mikä voidaan myös osasyynä nähdä voimakkaaseen kannanottoon eläinaktivistien ’väärää toimintamuotoa’ vastaan. Suuren yleisön sympatiat eläinten kärsimyksien poistamisen puolesta toimivia kohtaan ovat kyllä aitoja ja tulevat esille mm. aihetta koskevien julkaisujen merkittävinä myyntilukuina, puolustavina kannanottoina radiossa ja televisiossa käytävissä ajankohtaisissa keskusteluissa sekä moninaisina uudistusehdotuksina lainsäätäjille.

Systemaattisena työnä eläinsuojelu on saanut paljon hyvää aikaan päinvastoin kuin aktivistien iskut. Keskustelut ja asian esillä pitäminen edistävät suojelua. Yhtäläillä myös yhteistyöllä ja pienten askeleiden politiikalla eteneminen nähtiin keinoina vaikuttavammiksi siinä pohdinnassa, jonka asiantuntijaryhmä⁴ kävi eläinsuojelusta ja sitä edistävästä toimintamuodoista. Toivomuksena tuotiin esille, että eläinkokeet ja

4

TV1, Tervo & Päivärinta 01.02.1999

Keskusteluryhmä: Jouko Tuomisto, professori, Kansanterveyslaitos
 Riitta Salmi, koe-eläinvastaava, Animalia
 Seppo Santavirta, professori
 Jani Seppälä, eläinaktivisti, EVR:n edustaja
 Pentti Tiusanen, lääkäri, kansanedustaja
 Miina Äkkijyrkkä, taiteilija

niiden suorittamiset olisivat niin avoimia, että pystyttäisiin näkemään, mitä se toiminta käytännössä on; siis lisää julkisuutta ja vähemmän arvailujen varaan jättämistä . Sellaiset eläinten hyväksikäytön muodot tulisi lopettaa, joissa eläin tuntee kipua. Turhien, kuten alkoholinkäytön, tupakan haitallisuuden, urheilun ja kosmeettisten aineiden käytön vuoksi tehtävät kokeet painostetaan lopetettaviksi eikä aiheutettuja nivelrikkoja ja kipulääkkeiden vaikuttavuutta niihin tulisi eläimillä kokeilla. Arvokasta ja merkittävää koe-eläinsuojelutoimintaa on, että etsitään korvaavia toimintoja ja menetelmiä niin, ettei eläinkokeita tarvitsisi välttämättä tehdä. Tästä esimerkkinä on lisääntyvät kokeelliset soluviljelmät. Kaikenkaikkiaan eläinsuojelu olisi hyvä nähdä yhteisvastuukysymyksenä, jossa se huomioitaisiin tärkeänä osana koko luontoon kohdistuvaa suojelutoimintaa. Tarhaiskujen tekijöille heitettiin avoin kysymys: Miksi he eivät käytä kotien (äitien) ja koulujen kasvatuksellisia vaikutusmahdollisuuksia? Mikseivät aktivistit kierrä kouluilla ja päiväkodeissa valistamassa eläinsuojelullisin teemoin? (TV1, 01.02.1999)

6. LOPUKSI

Monista nähdyistä ja kuulluista eläimiin kohdistuneista julmuuksista ja kohtelun vääryyksistä, joista olen saanut tietoa etsiessäni aineistoa tutkimustyötäni varten, on vaikeaa tai melkein mahdotonta kirjoittaa objektiivisesti, toteavasti. En ole voinut välttyä tunteenpurkauksilta joutuessani yhä uudestaan lukemaan eri lehtien sivuilta tai muista julkaisuista, mitä kaikkea ihminen onkaan tehnyt alaisuudessaan eläville, puolustuskyvyttömille eläimille. Vaikka olen ymmärtänyt, että siellä täällä tapahtuvista yksittäisistä julmuuksista ei koskaan päästä eroon eläinten kohtelussakaan kun ei niistä päästä eroon ihmistenkään kohdalla, ei sen tietäminen ole ollut vaikuttamatta myös siihen kokonaisnäkemykseen, johon olen päätenyt tutustuessani tarkemmin teoksiin, joita eläinten asemaan perehtyneet henkilöt ovat julkaisseet.

Tutkimustyöhön alkaessani asetin itselleni ensimmäiseksi tehtäväksi tutkia, millaisiin taustatekijöihin ja ajatususkomuksiin ihmisen paremmuus historiassa perustuu? Minkälaiset arvoteoriat ovat sieltä jääneet vallitseviksi nykyajassa, kun hyödynämme lajimme ulkopuolista elämää? Toiseksi olin kiinnostunut siitä, miten ihminen nykytietojen pohjalta perustelee ylemmyytensä eläimiin ja muuhun elolliseen luontoon nähden? Kolmanneksi halusin selvittää, onko toivoa, että ihminen oppii lukemaan

luonnon kirjasta niitä seuraamuksia, joita hän pitkään traditioon perustuvalla, luonnon holtittoman tuhlailevalla hyväksikäytöllä on saanut aikaan?

Työssäni olen edennyt referoimalla eri tutkijoiden näkemyksiä pyrkien asettamaan ne eri näkökohtia valottavina tekstin osina toisiaan täydentäviksi kokonaisuuksiksi. Toisinaan olen halunnut vastakkaisten näkemysten esiintuomisella vahvistaa perusajatuksen esiin tuloa ja analysoimalla tekstiä pyrkinyt tuomaan esille olennaisen oman käsitykseni mukaan. Vaikka tutkimukseni perusajatus koskee eläimiä, olen johtunut esittämään asioita paljon myös ihmistutkimuksista saatujen tulosten kautta, koska niiden avulla esim. tietoisuuden alueelta on saatavillani ollut enemmän asiaan kuuluvaa tietoa. Luontoa kaiken kehyksenä en ole voinut jättää huomiotta eläinten ja ihmisten välisiä kanssakäymisiä käsittelevissä kannanotoissa.

Peruslähdeoksena olen käyttänyt eläintensuojeluun filosofisen näkökulman omanneen tutkijamme Leena Vilkan teosta *Eläinten tietoisuus ja oikeudet* (1996). Hänen kirjoituksistaan olen löytänyt vankimman tuen eläinten tietoisuuden tutkimisessa. Sitä täydentävinä teoksina olen käyttänyt Schelerin tekstejä filosofisen antropologian historiasta, Kailan, Sajaman ja Wileniuksen kirjoituksista sekä Pylkkäsen ja Revonsuon haastatteluita. Arvotoreettiseen tarkasteluun olen saanut mielipiteitä Kotkavirralta pääasiassa kirjasta *Ajatus ja etiikka* (1996). Sentientistiseen näkökulmaan ajatuksia on koottu Singeriltä, Lorenzilta ja Taylorilta. Vahvoja näkemyksiä nykyculttuurimme käytännöistä ovat kirjoituksissaan esittäneet Sarmela, Pietilä ja Malaska. Geenitutkimuksen näkymiä ovat valottaneet Haapala ja Sarvas. Historiallisia perinteitä olen tuonut esiin Pitkäsen näkemyksistä. Mainittujen lähteitten lisäksi on tekstien tueksi saatu ajatuksia vielä muiltakin edellämaitsemattomilta filosofeilta ja julkisuuden henkilöiltä kirjoista, sanomalehdistä ja televisiossa esitettyjen keskusteluryhmien kannanotoista.

Tämän tutkimusmatkan eläinten 'oikeudettomaan' maailmaan olen kokenut mielenkiintoiseksi ja antoisaksi syystä, että olen itse löytänyt uusia puolustavia näkökantoja sen puolesta, että eläimet ovat enemmän tietoisia ja arvokkaita ominaisuuksia omaavia kuin yleensä luullaan. Ihmiset ovat vieraantuneet luonnon ja eläinten läheisemmästä yhteisöstä, eivätkä saa todellista kosketusta edes tavallisimpiin lemmikki-, koti- tai hyötyeläimiin. Kiireisessä, nautintahakuisessa ja hyötytavoitteisessa elämänmenossa ei ihmiselle jää aikaa seurata eri eläinlajeille ominaista 'eläimellistä elämää' niiden omassa luonnollisessa elinpiirissään. Perinteiset suhtautumistavat eläimiin alempiarvoisina oliona saavat jatkua useimpien ihmisten osalta ilman erityisempää pohdintaa. On helppo huitaista säälinajatus pois mielestään, jos joskus harvoin sattuisikin näkemään autenttisia kuvia ankkujen

pakkosyötöistä tai häkkikanojen laikkuihin nypityistä höyhenpeitteistä. Ei maksa vaivaansa pohtia sellaisten visioitten merkitystä. Kovempaa luonnetta tarvitaan kasvattajilta ja hoitajilta, jotka päivittäin näkevät sen ahdingon, joihin eläimet ihmisen ahneuden vuoksi tehotuotannossa joutuvat. On helppo sulkea silmänsä ja vedota monien tiedemiestenkin vanhakantaisiin olettamuksiin, etteivät eläimet ole tietoisia ja kärsimiskykyisiä olentoja. Asioihin perehtymätön eläintuotteiden kuluttaja ei yleensä tiedä, ettei tiedemiehilläkään ole täyttä varmuutta eikä yksimielisyyttä siitä, miten paljosta tietoisia ja tunneherkkiä eläimet pohjimmiltaan saattavat olla.

Ihminen väheksyy perusteettoman paljon eläimissä esiintyviä erilaisia ja ainutlaatuisia ominaisuuksia vetoamalla omaan ylivertaiseen älykkyyteensä pitäen sitä ikäänkuin oikeutenaan osoittaa eläinten kohtelussa omavaltaista, pöyristyttävää piittaamattomuutta niiden tuntemuksia kohtaan. Ihminen eläinten omistajana pystyy olemaan julma, vaikka on täysin tietoinen tekemisiensä seurauksista, jotka saattavat tuottaa elinikäistä kärsimystä niille, jotka eivät ole kyvykkäitä omien ajatustensa avulla selviytymään vaikeista vankeusoloista. Ihminen on ihastunut omaan epäjumalaansa, taloudellisen hyödyn palvontaan niin, että useimmat ympärillä olevat erilaiset elämänmuodot hän näkee vain välineinä omien tavoitteittensa päämääriin.

Uuden, yhä monimuotoisemman teknologiansa mahdollistamalla avulla ihminen itsekin on kietoutumassa pois pääsemättömään kierteeseen muualta johdetussa, tiukasti tuottavuuslakelmointiin pitäytyvässä maailmanrattaassa. Ympäröivän, yhä kiihtyvällä vauhdilla saastuvan luonnon keskellä niin ihmiset kuin eläimetkin saavat tuntea, millaiseksi elämä muodostuu kun itseään maailmankaikkeuden herrana pitävän ihmisen 'äly pelaa, mutta järki sen käyttöön puuttuu'... Voimattomuus asiantilan muuttamiseen tunnustetaan jo korkeampaa valtionhallintoa myöten. Pieni toivo markkinavoimia vastaan nähdään niissä yksittäisissä ajatteliijoissa, jotka kulutus- ja elämäntapaa muuttamalla yhtyvät yli kansallisten rajojen ja jotka yhä suurenevana joukkona osoittavat tietä myös eettiset ja esteettiset näkökohdat huomioonottavan arvomaailman kestävämpään kehitykseen.

Eläinten osalta tämänhetkinen tilanne näyttää tutkimuseni perusteella edelleen lohduttomalta, mutta ei niin, etteikö eläinsuojelullisin pyrkimyksin ja lainsäädännöllisin keinoin olisi jo joitakin parannuksia kaikkein räikeimpiin epäkohtiin saatu aikaa. Tulokset näkyvät vain niin perin hitaasti kun siirtymäaika säädetään lakimuutoksissa monien vuosien, jopa vuosikymmenen päähän. Asia, josta ilahdun ja jossa näen toivon kipinän on se, että yhä useammin saan kuulla ja nähdä, miten yksityishenkilöt ja monet järjestöt ovat ottaneet asiakseen tuoda julki yleiseen tietoisuuteen eläinten kohtelutapoja, jotka mitä kiireimmin pitäisi muuttaa eläimille

inhimillisemmiksi. Omasta mielestäni liikehdintää oikeaan suuntaan on siis olemassa. Yleinen keskustelufoorumi on tärkeä epäoikeudenmukaisuuksien esille tuoja. Voinemme uskoa, että ihminen vähitellen oppii ja kykenee kunnioittamaan elämää sen moninaisissa muodoissaan aikaisempaa näyttävämmällä tavalla. Ja - vaikka kaikkea oikeudettomuutta tässäkin asiassa emme koskaan voi poistaa, tiedämme historiasta, että kun laaja ihmisorjuus pystyttiin poistamaan, pystymme varmaan, joskaan emme poistamaan niin ainakin vähentämään eläinorjien *turhia kärsimyksiä*. Siis...

Lähdemmekö yhdessä
yksilöinä vain
Sinä ja minä
tahoillamme tapoja muuttamaan
vaikkapa ollessamme ostoksilla.

Ohitamme yhä useammin
pöydän, jossa
tarjotaan tehokasvatettujen
vankeudessaan vauhdilla varttuneiden
elämäniloista tietämättömien
elinkumppaniemme
kappaleiksi leikattua lihaa...

Vastaavasti viivymme vihannestorilla
pursuavien pöytien äärellä
ja sieltä kotiin kuljettuamme
kasaamme kasariimme kasviksia
ja nostamme
säästyneillä seteleillä ostetun
kukkakimpun
koristeeksi kasvispitoiseen ruokapöytäamme.

Tämäkin on jo askel
eläinystävällisemmälle tielle -
Onhan!

7. LÄHTEET

- Aarnio Aulis 1999   Mihin kettutyttöjä vielä tarvitaan. Suomen Kuvalehti
N:o 35, 03.09.1999, Yhtyneet Kuvalehdet Oy,
Helsinki
- Beazley The Mitchell 1986   (toim.) Kuka, Teki, Mitä, Elämäkerallinen
hakuteos WSOY:n graafiset laitokset, Porvoo
- Feinberg John 1997   Eläinten ja syntymättömien sukupolvien oikeudet.
Kirjassa Markku Oksanen - Marjo Rauhala-Hayes
(toim.) Ympäristöfilosofia, Tammer-Paino, Tampere
- Haapala Olli 1994   Geeneistä, vallasta, etiikasta. Yliopistopaino
Helsinki
- Ilves Mikael 1999   Tosi tarina: Ilveksen elämä. Haastattelu TV 1:ssä
02. 02. 1999
- Kaila Eino 1990   Valitut teokset 1. Kustannusosakeyhtiö Otavan
painolaitokset Keuruu
- Kotkavirta Jussi 1996   Velvollisuudet luontoa kohtaan. Kirjassa Kotkavirta
Jussi-Nyyssönen Timo Ajatus, Etiikka. WSOY:n
graafiset laitokset, Porvoo
- Kotkavirta Jussi 1998   Luonnon esteettisistä ja eettisistä merkityksistä.
Kirjassa Petri Kuhmonen-Seppo Sillman Jaettu jana
ääretön raja. Jyväskylän yliopistopaino, Jyväskylä
- Laine Timo 1989   Tekstejä filosofisen antropologian historiasta. Filosofian
laitoksen julkaisuja 40/1989 Jyväskylä
- Lindqvist Martti 1991   Bio-etiikan peruskysymyksiä. Kirjassa Paavo
Löppönen-Pirjo H. Mäkelä-Keijo Paunio (toim.) Tiede
ja etiikka, WSOY:n graafiset laitokset, Juva

- Lorenz Konrad 1989 Eläimet kertovat, Painokaari Oy, Helsinki
- Malaska Pentti 1997 Kirjassa Jarmo Heinonen - Osmo Kuusi (toim.)
Ekologinen humanismi, Ekosäätiö, Otavan kirjapaino
Keuruu
- Nevalainen Timo 1991 Koe-eläintoiminta. Kirjassa Paavo Löppönen-Pirjo H.
Mäkelä-Keijo Paunio (toim.) Tiede ja etiikka, WSOY:n
graafiset laitokset, Juva
- Niiniluoto Ilkka 1994 Järki, arvot ja välineet, Kustannusosakeyhtiö
Otavan painolaitokset, Keuruu
- O'Neil John 1997 Itseisarvon lajit, Vahva objektiivisuus. Kirjassa
Markku Oksanen - Marjo Rauhala-Hayes
(toim.) Ympäristöfilosofia, Tammer-Paino, Tampere
- Palmgren Pontus 1989 Alkusanat Kirjassa Konrad Lorenz Eläimet kertovat
Painokaari Oy Helsinki
- Palotie Leena 1997 Uutissunnuntai, haastattelu TV 3, 02.11.1997
- Pietarinen Juhani 1996 Millaisen luonnon haluamme, Kirjassa Antti Immonen
(toim.) Tulevaisuuden ympäristöteot, Ykkös-Offset Oy,
Vaasa
- Pietilä Hilikka 1996 Poliittinen vaikuttaminen vai koko kulttuurin muutos,
Kirjassa Antti Immonen (toim.) Tulevaisuuden
ympäristöteot, Ykkös-Offset Oy, Vaasa
- Pitkänen Pirkko 1996 Kirjassa Leena Vilkkä-Pirkko Pitkänen (toim.)
Ihmisen suhde luontoon. Joensuun
yliopistopaino
- Pylkkänen Paavo 1999 Tajunnan kvanttikentät. Pirkko Aallon
haastattelemana aiheesta Aine ja mieli. Ylen avoin
yliopisto 03.10.1999

- Regan Tom 1997 Eläinten oikeuksien puolesta. Kirjassa Yrjö Uurtimo-Vesa Jaaksi (toim.) Ympäristöfilosofian polkuja. Tampereen Yliopisto, Jäljennepalvelu, Tampere
- Revonsuo Antti 1999 Elämä unessa. Pirkko Aallon haastattelemana aiheesta Aine ja mieli. Ylen avoin yliopisto 10.10.1999
- Rosqvist Päivi 1996 EU ja eläinsuojelu Kirjassa Leena Vilkkä (toim.) Ekologiseen elämäntapaan. Yliopistopaino, Helsinki University Press
- Sajama Seppo 1993 Arkipäivän filosofiaa, Kirjayhtymä, Tammer-Paino Oy Tampere
- Saloniemi Hannu 1997 TV1, Haastattelu palkinnon antamisen yhteydessä 03.10.1997
- Saloniemi Hannu 1999 TV3, Aamutelevisio 04. 10. 1999
- Sarmela Matti 1991 Eläimet ihmisyhteisöissä. Kirjassa Matti Sarmela (toim.) Eläinten ETYK, eläinten tulevaisuus ihmisen kulttuurissa. Karprint Ky, Vihti
- Sarvas Matti 1991 Biotekniikka, riskit ja etiikka. Kirjassa Paavo Löppönen-Pirjo H. Mäkelä-Keijo Paunio (toim.) Tiede ja etiikka, WSOY:n graafiset laitokset, Juva
- Scheler Max 1989 Ihmisen asema kosmoksessa. Kirjassa Laine Timo Tekstejä filosofisen antropologian historiasta. Filosofian laitoksen julkaisuja 40/1989 Jyväskylä
- Singer Peter 1991 Oikeutta eläimille, WSOY:n graafiset laitokset, Juva
- Taylor Paul W. 1989 Respect for Nature, A Theory of Environmental Ethics Princeton University. Press New Jersey
- Taylor Paul W. 1997 Luonnon kunnioittamisen etiikka. Kirjassa Markku

- Oksanen - Marjo Rauhala-Hayes (toim.) Ympäristö filosofia, Tammer-Paino, Tampere
- Tuomisto Jouko 1991 Eläinten hyödyntämisen historia. Kirjassa Paavo Löppönen-Pirjo H. Mäkelä-Keijo Paunio (toim.) Tiede ja etiikka WSOY:n graafiset laitokset, Juva
- Työrinoja Reijo 1996 Tuomas Akvinolaisen luonnon käsite ja sen kritiikki. Kirjassa Jussi Kotkavirta (toim.) Luonnon luonto, Jyväskylän yliopistopaino
- Wilenius Reijo 1991 Mihin maailma menee, WSOY:n graafiset laitokset Juva
- Vilkkä Leena 1996 Eläinten tietoisuus ja oikeudet, Yliopistopaino Helsinki
- Vilkkä Leena 1997 Eläinjärki - ovatko eläimet järjellisiä olentoja? Kirjassa Ilkka Niiniluoto ja Ilpo Halonen (toim.) Järki, Yliopistopaino, Helsinki
- von Wright Atte 1998 TV-2, Ajankohtainen kakkonen 03. 11. 1998
- von Wright Georg Henrik 1998 Sielu, aivot ja käyttäytyminen. Kirjassa Ajatus 55, Suomen filosofisen yhdistyksen vuosikirja Vammalan kirjapaino Oy Vammala
- Väyrynen Kari 1996 Kant ja luonnon kunnioitus. Kirjassa Jussi Kotkavirta (toim.) Luonnon luonto, Jyväskylän yliopistopaino